

ISSN 2708-5929 (онлайн)
ISSN 2708-5910

**МИР ЗАКОНА
№ 9-10 (221-222)**

**THE WORLD
OF THE LAW
№ 9-10 (221-222)**

Актобе, 2020

ISSN 2708-5929 (онлайн)
ISSN 2708-5910

МИР ЗАКОНА
№ 9-10 (221-222)

THE WORLD OF THE LAW

№ 9-10 (221-222)

Актобе, 2020

Юридический научно-практический журнал
Издается с 01.06.1999 г.
Периодичность: 1 раз в 2 месяца
Свидетельство об учетной регистрации СМИ
№ 544-Ж от 13.01.1999г.
ISSN 2708-5929 (онлайн)
ISSN 2708-5910

Главный и научный редактор:
кандидат юридических наук
Сулейманова Г. Ж.

Редакционная коллегия:

Ахпанов А. Н. — доктор юридических наук, профессор
(г. Нур-Султан, РК)

Акимжанов Т. К. — доктор юридических наук, профессор
(г. Алматы, РК)

Токубаев З. С. — доктор юридических наук, профессор (г. Караганда, РК)

Таранова Т. С. — доктор юридических наук, профессор
(г. Минск, РБ)

Татарян В. Г. — доктор юридических наук, профессор
(г. Москва, РФ)

Биекенов Н. А. — доктор юридических наук, доцент
(г. Костанай, РК)

Мищенко Е. В. — доктор юридических наук, доцент
(г. Оренбург, РФ)

Бекишева С. Д. — доктор юридических наук, доцент
(г. Нур-Султан, РК)

Волков К. А. — кандидат юридических наук, доцент
(г. Хабаровск, РФ)

Шебалин А. В. — кандидат юридических наук, доцент
(г. Барнаул, РФ)

Кайбжанов М.Ж. — доктор философии (PhD), кандидат юридических наук (г. Актобе, РК)

Максименко Е. И. — кандидат педагогических наук
(г. Оренбург, РФ)

Сагиева Г. К. — кандидат юридических наук (г. Актобе, РК)

Ответственный и технический секретарь:

Байкунакова Г. А. — магистр юридических наук.

Зандерлік ғылыми-тәжірибелік журнал
1999ж.01.06 бастап шығарылуда
Шығу мерзімділігі: 2 айда 1 рет
БАҚ-тың есептік тіркеу туралы куәлігі
1999ж.13.01. № 544-Ж
ISSN 2708-5929 (онлайн)
ISSN 2708-5910

Бас және ғылыми редактор:
заң ғылымдарының кандидаты
Г. Ж. Сулейманова

Редакциялық алқа:

А. Н. Ахпанов — заң ғылымдарының докторы, профессор
(ҚР, Нұр-Сұлтан қ.)

Т. К. Акимжанов — заң ғылымдарының докторы, профессор
(ҚР, Алматы қ.)

З. С. Токубаев — заң ғылымдарының докторы, профессор (ҚР, Караганда қ.)

Т. С. Таранова — заң ғылымдарының докторы, профессор
(БР, Минск қ.)

В. Г. Татарян — заң ғылымдарының докторы, профессор
(РФ, Мәскеу қ.)

Н. А. Биекенов — заң ғылымдарының докторы, доцент
(ҚР, Қостанай қ.)

Е. В. Мищенко — заң ғылымдарының докторы, доцент
(РФ, Орынбор қ.)

С. Д. Бекишева — заң ғылымдарының докторы, доцент
(ҚР, Нұр-Сұлтан қ.)

К. А. Волков — заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(РФ, Хабаровск қ.)

А. В. Шебалин — заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(РФ, Барнаул)

М. Ж. Кайбжанов — философия докторы (PhD), заң ғылымдарының кандидаты (ҚР, Актобе қ.)

Е. И. Максименко — педагогика ғылымдарының кандидаты
(РФ, Орынбор қ.)

Г. К. Сагиева — заң ғылымдарының кандидаты (ҚР, Актобе қ.)

Жауапты және техникалық хатшы:

Г. А. Байкунакова — заң ғылымдарының магистрі.

The juridical scientific-practical journal
Published since 01.06.1999.
Periodicity: 1 time in 2 months
Certificate of accounting registration of the media
№ 544-Ж of 13.01.1999
ISSN 2708-5929 (online)
ISSN 2708-5910

Chief and scientific Editor:
Candidate of Legal Science
Suleimanova G. Zh.

Editorial board:

Ahpanov A. N. — Doctor of Law, Professor
(Nur-Sultan, Kazakhstan)

Akimzhanov T.K. — Doctor of Law, Professor
(Almaty, Kazakhstan)

Tokubaev Z. S. — Doctor of Law, Professor (Karaganda, Kazakhstan)

Taranova T. S. — Doctor of Law, Professor
(Minsk, Belarus)

Tataryan V. G. — Doctor of Law, Professor
(Moscow, Russia)

Biekenov N. A. — Doctor of Law, Professor (Kostanay, Kazakhstan)

Mishchenko E. V. — Doctor of Law, Associate Professor
(Orenburg, Russia)

Bekisheva S. D. — Doctor of Law, Associate Professor
(Nur-Sultan, Kazakhstan)

Volkov K.A. Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
(Khabarovsk, Russia)

Shebalin A. V. — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
(Barnaul, Russia)

Kaibzhanov M. Zh. — Doctor of Philosophy (PhD), Candidate of Legal Sciences (Aktobe, Kazakhstan)

Maksimenko E. I. — Candidate of Pedagogical Sciences
(Orenburg, Russia)

Sagieva G. K. — Candidate of Legal Science (Aktobe, Kazakhstan)

Executive and technical Secretary:

Baykunakova G. A. — master of juridical sciences.

Жармаганбетова К. Т. — Баишев Университетінің «Құқық және жалпы білім беру пәндері» кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі

Жармаганбетова К. Т. — старший преподаватель кафедры «Права и общеобразовательных дисциплин» Баишев Университет, магистр юридических наук

Zharmaganbetova K. T. — senior lecturer of the Department of «Law and general education», Baishev University, master of Law

УДК 343.2

**АҚПАРАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ БАЙЛАНЫС САЛАСЫНДАҒЫ
ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ
ЖАУАПТЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ЗАҢНАМАНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ**

**ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ОБ УГОЛОВНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА УГОЛОВНЫЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ
В ОБЛАСТИ ИНФОРМАТИЗАЦИИ И СВЯЗИ**

**HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF LEGISLATION
ON CRIMINAL LIABILITY FOR CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD
OF INFORMATIZATION AND COMMUNICATION**

***Түйінді сөздер:** компьютер, қылмыс, интернет желісі, ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстардың алдын алу.*

***Ключевые слова:** компьютер, преступление, сеть интернет, профилактика преступлений в сфере информатизации и связи.*

***Keywords:** computer, crime, Internet, crime prevention in the field of information and communication.*

Мемлекет пен қоғамның саяси және құқықтық құбылыстар ретінде дамуы әрқашан осы дамуды анықтайтын нақты анықталған тарихи және аумақтық факторларда жүзеге асырылады. Сонымен қатар, мемлекет, қоғам және адам үшін тәуекелдер, қоғам мен мемлекеттің барабар дамуы үнемі өзгеріп отырады. Қазіргі заманғы әлемдік үрдістер бүгінде ХХІ ғасырда Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігіне төнетін қатерлердің жаңа форматтарының туындағанын білдіреді, көп жағдайда 2008 жылы басталған әлемдік қаржы-экономикалық жүйедегі қарқынды рецессия осы процестердің катализаторына айналды. Қаржы-экономикалық жүйенің батыстық моделі елеулі күйзелістерге ұшырап, шексіз пайда табуға бағытталған және оның негізінде гуманистік құндылықтары жоқ меркантилизмнің түпкілікті екенін көрсетеді. Осыған байланысты жаһандық, либерализм, мульти-мәдениеттілік, космополитизм және т.б. батыстық құндылықтар үлкен күш сынағына ұшырайды.

Әлемдік қоғамдастық, белгілі бір дәрежеде инерция бойынша, батысқа қарап, осы мәселелерді шешудің жаңа рецептерін алуға үміттеніп, қазіргі әлемдік тәртіптің өсіп келе жатқан дағдарыстық мазмұнын толық түсінбейтіндігін көрсе-

теді. Сонымен қатар, мұны көрсететін көрсеткіштер өте көп. Еуропадағы мульти-мәдениеттілік қайтарылмаудың сыни белгісінің шекарасынан өтті және норвегиялық шабуылдар мұны дәлелдеді. Германияда 2010 жылы жүргізілген социологиялық өлшеулерге сәйкес радикалды ұлтшылдықтың және мүмкін фашизмнің де өсу тенденциялары бар екені белгілі болды. Либерализмнің шексіз бостандықтары бүгінде Еуропада күшті әлеуметтік ыдырауға әкелді. Нидерландыда есірткіні қолдану бостандығы, Еуропаның көптеген елдерінде бір жынысты некенің өркендеуі, порнографиялық және поп-мәдениеттің таралуы әлеуметтік капиталды төмендетеді, жас ұрпақты қарыздық жағдайға душар ететін тұтынушылық мәдениет және басқа да көптеген әлеуметтік-мәдени проблемалар бүгінде батыстық құндылықтардың күрделі жүйелік дағдарысы туралы айтады. Осылайша, қаржы-экономикалық дағдарыс бүгінгі күні айқын болған рухтар дағдарысының туындысы болып табылады.

Жаһандану процестері қазіргі заманғы құндылықтардың болашағы жоқ екенін және оларды ауыстыру үшін әлі жаңа және әмбебап ештеңе ойлап таппаған жағдайда, болашақта жаһандық масштабта рухани, мәдени және өркениеттік бастауларға жаппай оралуды күту керек, олар идеологиялық босаң жағдайда жалғыз тірек болады. Мәдени-өркениеттік ренессанс қазірдің өзінде халықаралық қатынастардың жаңа форматын қалыптастырып жатыр. Егер бұрын адамзат геосаясат пен геэкономика дәуірінен өтсе, жаңа жағдайда геокультура үлкен рөл атқаратын болады. Жаңа әлемдік тәртіптің қалыптасуы, ең алдымен, жеке басын іздеудің қарқынды өсуімен бірге жүруі мүмкін. Осыған байланысты өсіп келе жатқан ұлттық және діни сәйкестілік геокультуралық аң терісі мен технологиясы қалыптасатын маңызды факторларға айналады¹.

Тиісінше, тұтастай алғанда қауіпсіздік, атап айтқанда ақпараттық қауіпсіздік, ең алдымен, белгілі бір қоғамдағы әлеуметтік қатынастар жүйесін анықтайтын мәдени құндылықтарда көрінетін ұлттық бірегейліктің қорғалу жағдайын қамтамасыз етуге арналған.

Адамзат XVII ғасырдың алғашқы, қарабайыр есептеу құрылғыларынан кезкелген ақпаратты жинауға, сақтауға, өңдеуге, беруге және беруге қабілетті электронды компьютерлердің (компьютерлердің) үлкен жадымен (қазіргі стандарттар бойынша) өте жылдам жұмыс істейтін құрылғыларды пайдалануға көшуге көп уақыт кетті. 1974 жылы нарықта шағын және салыстырмалы түрде арзан дербес компьютерлердің пайда болуы, олардың жетілуіне қарай шағын және үлкен компьютерлер арасындағы шекаралар бұлдырай бастады, шексіз адамдар тобының қуатты ақпараттық ағындарына қосылуға мүмкіндік берді. Ақпаратқа қол жетімділікті бақылау, оның қауіпсіздігі және сапасы туралы мәселе туындады. Ұйымдастыру шаралары, сондай-ақ бағдарламалық және техникалық қорғау құралдары жеткілікті тиімді болмады. Санкцияланбаған араласу мәселесі жоғары дамыған технологиялар мен ақпараттық желілері бар елдерде ерекше өткір болды. Қосымша қауіпсіздік шараларына жүгінуге мәжбүр болған олар құқықтық, соның ішінде қылмыстық-құқықтық қорғау құралдарын белсенді қолдана бастады².

Осындай салдардың алдын алу жөніндегі шаралар да барабар болуға тиіс. Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жақсы ұйымдастырылған мемлекеттік жүйесі ғана қазіргі жағдайда ақпараттық қатерлерге тиімді қарсы тұра алады, ол Қазақстан Республикасының барлық мемлекеттік органдары, мемлекеттік емес құрылымдары мен азаматтарының толық өзара іс-қимылы кезінде жүзеге асырылуға тиіс³.

«Қазақстан — 2030» бағдарламасындағы негізгі басым міндеттердің бірі ұлттық қауіпсіздікті нығайту деп аталды, оның құрамдас бөліктерінің бірі ақпараттық қауіпсіздік және қылмысқа қарсы күрес болып табылады⁴.

Қазақстан Республикасының ақпараттық саладағы ұлттық мүдделерін сыртқы және ішкі сипаттағы қауіп-қатерлерден қорғау Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметтің негізгі мазмұнын құрайды⁵.

Өз уақытында XIX ғасыр өндіріс ғасыры, XX ғасыр басқару ғасыры деп аталды, ал XXI ғасыр ақпарат ғасыры деп аталады. Бүгінде барлығы жеке тұлға үшін де, мемлекет және жалпы қоғам үшін де ақпараттың маңыздылығын арттырудың куәгерлері болып табылады. Өмірдің барлық салаларында ақпарат рөлінің артуы көптеген факторларға байланысты, ең алдымен экономиканың ақпараттық секторының қалыптасуы, маңыздылығы жағынан тең, кейде ресурстық әлеуеті жағынан өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы және қызметтер сияқты дәстүрлі бөлімшелерден асып түседі. Экономистер ақпаратты тауар, нарықтық қатынастардың объектісі ретінде қарастырады, ал заңгерлер ақпараттық қауіпсіздікті құқықтық қамтамасыз ету мәселесін шешеді.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасында Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары іске асыратын бірқатар құқықтық, ұйымдастырушылық және практикалық шаралар қабылданды. Бұдан басқа, қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу және өзге де заңнамаларды халықаралық-құқықтық стандарттарға, оның ішінде ақпараттық қауіпсіздік мәселелеріне сәйкестендіретін одан әрі жетілдіруге бағытталған заңнамалық шаралар кешені қабылданды⁶.

Ақпараттық қауіпсіздік саласындағы халықаралық шарттар: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 28 мамырдағы № 692 қаулысымен мақұлданған Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысушы мемлекеттердің ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы ынтымақтастығы туралы келісім; Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 12 маусымдағы қаулысымен мақұлданған Шанхай Ынтымақтастық Ұйымына мүше мемлекеттердің үкіметтері арасындағы Халықаралық ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы ынтымақтастық туралы келісім; Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 6 қаңтардағы N 10 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Беларусь Республикасының Үкіметі арасындағы ақпаратты қорғау саласындағы ынтымақтастық туралы келісім, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 9 қыркүйектегі № 947 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Ресей Федерациясының Үкіметі арасындағы құпия ақпаратты өзара қорғау туралы келісім және т.б.

Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құқықтық негізі, ең алдымен, 1995 жылғы 30 тамыздағы Қазақстан Республикасының Конституциясы болып табылады, онда мемлекеттік органдардың, қоғамдық бірлестіктердің, лауазымды адамдар мен бұқаралық ақпарат құралдарының әрбір азаматқа оның құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжаттармен, шешімдермен және ақпарат көздерімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз ету міндеті бекітілген. Қазақстан Республикасының Конституциясында әркімнің заң жүзінде тыйым салынбаған кез келген тәсілмен еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар екендігі көрсетіледі. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік құпиялары болып табылатын мәліметтер тізбесі заңмен белгіленеді⁷.

Ақпараттық қауіпсіздік саласындағы қатынастар кодталған келесі нормативтік актілермен де реттеледі: Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Ерекше бөлім), Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, Қазақстан Республикасының кеден ісі туралы Кодексі⁸.

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде қызметтік және коммерциялық құпияға, электрондық цифрлық қолтаңбаға қатысты нормалар қамтылады. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде (Ерекше бөлім) Ақпараттық қызметтің осындай түрі бекітіледі.

Ақпараттық қауіпсіздік саласындағы қатынастарды құқықтық реттеу құрылымы ақпараттық қауіпсіздік талаптарын негізге ала отырып, құқықтық реттеу объектілерінің қорғалуы мәселелеріне назар аударады.

Ақпараттық қауіпсіздік туралы заңнамада ақпараттық саладағы объектілерді құқықтық қорғаудың үш негізгі бағытын бөліп көрсетуге болады:

- азаматтар мен ұйымдардың ар-намысын, қадір-қасиетін және іскерлік беделін; жеке тұлғаның рухани және зияткерлік даму деңгейін; адамгершілік және эстетикалық мұраттарды; қоғам дамуының тұрақтылығы мен орнықтылығын; мемлекеттің ақпараттық егемендігі мен тұтастығын зиянды, қауіпті, сапасыз ақпараттың, дұрыс емес, жалған ақпараттың, дезинформацияның әсер ету қаупінен, жеке адамның өмірі, қоғам мен мемлекеттің дамуы үшін қауіптілік туралы ақпаратты жасырудан, ақпаратты тарату тәртібін бұзудан қорғау;

- ақпарат пен ақпараттық ресурстарды, ең алдымен қолжетімділігі шектеулі (құпияның барлық түрлері, оның ішінде жеке құпия), сондай-ақ ақпараттық жүйелерді, ақпараттық технологияларды, байланыс және телекоммуникация құралдарын бөгде адамдардың санкцияланбаған және заңсыз әсер ету қаупінен қорғау;

- ақпараттандыру жағдайында ақпараттық құқықтар мен бостандықтарды қорғау (ақпаратты өндіру, тарату, іздеу, алу, беру және пайдалану құқығы; Зияткерлік меншік құқығы; ақпараттық ресурстарға және құжатталған ақпаратқа, ақпараттық жүйелер мен технологияларға меншік құқығы).

Компьютерлік техниканың қалыпты жұмыс істеуінің қылмыстық бұзушылықтарымен күресудің негізгі құралы қылмыстық заңнама болуы керек еді⁹.

2014 жылы Қазақстан Республикасының жаңа Қылмыстық кодексі қабылданды. ҚР ҚК жаңа кодексін әзірлеушілер қылмыстық-құқықтық қорғау объектісі

туралы ұқсас түсініктерге бағдарлана отырып, компьютерлік қол сұғушылықтарды «ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар» тарауларының біріне біріктірді, онда барлық іс-әрекеттер, компьютердің жұмысына араласу орнын тапты¹⁰.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, Қазақстан Республикасында ақпараттық қауіпсіздікті дамытудың принциптері мен негізгі бағыттарын анықтайтын негізгі саяси және құқықтық акт 2016 жылға дейінгі Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамасы болып табылады, Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздік тұжырымдамасы ақпараттық салада қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қамтамасыз ету, сондай-ақ азаматтың конституциялық құқықтарын қорғау мақсатында әзірленді. Тұжырымдама Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі даму стратегиясының негізгі ережелеріне жауап береді. Ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі ретінде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету негізгі ұзақ мерзімді басымдықтардың бірі болып айқындалған «барлық қазақстандықтардың гүлденуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының жақсаруы». Тұжырымдама ағымдағы жағдайды бағалауға негізделген және мемлекеттік саясатты, ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік органдар қызметінің перспективаларын айқындайды. Тұжырымдама Қазақстан Республикасының Конституциясына және Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы», «Мемлекеттік құпиялар туралы», «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы», «Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы», «Ақпараттандыру туралы», «Техникалық реттеу туралы», «Лицензиялау туралы», «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы», «Байланыс туралы» Заңдарына сәйкес әзірленді. Тұжырымдаманы әзірлеу кезінде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы қолда бар халықаралық тәжірибе, атап айтқанда, АҚШ, Ұлыбритания, Канада, Ресей Федерациясы, Үндістан, Эстония ескерілді. Тұжырымдамада заңнамалық, нормативтік-әдістемелік, ұйымдастырушылық, технологиялық және кадрлық қамтамасыз етуді қамтитын ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерін іске асырудың халықаралық тәжірибеге сәйкес келетін кешенді тәсілі орындалған. Тұжырымдама ережелеріне 2010 жылғы 1 маусымдағы «Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттердің үкіметтері арасындағы Халықаралық ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы ынтымақтастық туралы келісімді ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен ратификацияланған Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттердің үкіметтері арасындағы Халықаралық ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы ынтымақтастық туралы келісім бойынша Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысушы мемлекеттердің ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы ынтымақтастық тұжырымдамасының негізгі бағыттары енгізілген.

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл бойынша барлық қажетті нормативтік актілер Қазақстанда осылайша қабылданған.

- ¹ **Махмұтов А.** Концепция национальной безопасности Казахстана в контексте современных внешнеполитических реалий // Материалы круглого стола «Внешнеполитические перспективы и новые концепты международной стратегии Казахстана». Институт мировой экономики и политики при Фонде Первого Президента Республики Казахстан — Лидера Нации. 2012. 12 марта // URL:iwep.kz/index.
- ² **Волеводз А. Г.** Противодействие компьютерным преступлениям: правовые основы международного сотрудничества. — М.: ООО Издательство Юрлитинформ, 2001. — 496 с.
- ³ Ақпараттық қауіпсіздік // . Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің ресми сайты <https://www.gov.kz/memleket/entities/knb?lang=kk>.
- ⁴ «ҚАЗАҚСТАН - 2030 Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы» Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы (Астана қ. 1997 ж. 10 қазан) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30088903.
- ⁵ **Исабаев Б.** Информационная безопасность в Республике Казахстан: политико-правовой уровень обеспечения // Известия вузов. — 2010. — № 5. — С. 239-241.
- ⁶ **Нурпеисова А. К.** Правовые аспекты информационной безопасности в РК // Вестник Карагандинского юридического института МВД РК. — 2011. — № 3. — С. 17-21.
- ⁷ Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз (2019.23.03. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005029#activate_doc=2.
- ⁸ Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі (Жалпы бөлім) (2021.16.01. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51006061#activate_doc=2.
- ⁹ **Максимов В. Ю.** Компьютерные преступления (Вирусный аспект). — Ставрополь: кітап баспасы, 1999.
- ¹⁰ Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі (2020.30.12. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575294#activate_doc=2.

ТҮЙІН

Мақалада ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауапкершілік туралы заңнаманы дамытудың отандық тарихы, сонымен қатар, шетелдердің заңнамасы бойынша ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауапкершілік мәселелері қарастырылады. Ақпараттандыру және байланыс саласындағы құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл бойынша отандық нормативтік-құқықтық актілерге құқықтық талдау жүргізіледі.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается отечественная история развития законодательства об уголовной ответственности за уголовные правонарушения в области информатизации и связи. А также вопросы уголовной ответственности за уголовные правонарушения в области информатизации и связи по законодательству зарубежных стран. Проводится правовой анализ отечественных нормативно-правовых актов по противодействию правонарушениям в сфере информатизации и связи.

ANNOTATION

The article deals with the domestic history of the development of legislation on criminal liability for criminal offenses in the field of informatization and communication. As well as questions of criminal liability for criminal offenses in the field of informatization and communication under the legislation of foreign countries. The legal analysis of domestic normative legal acts on counteraction to offenses in the field of informatization and communication is carried out.

Жармаганбетова К. Т. — Баишев Университеті «Құқық және жалпы білім беру пәндері» кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі

Төлепбергени Ж. Т. — Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан Медицина Университетінің «Қоғамдық-гуманитарлық пәндер» кафедрасының жетекшісі, доцент, тарих ғылымдарының кандидаты

Жармаганбетова К. Т. — старший преподаватель кафедры «Права и общеобразовательных дисциплин» Баишев Университет, магистр юридических наук

Төлепбергени Ж. Т. — руководитель кафедры «Общественно-гуманитарных дисциплин» Западно-Казахстанского медицинского университета имени Марата Оспанова, доцент, кандидат исторических наук

Zharmaganbetova K. T. — senior lecturer of the Department of "Law and General Education", Baishev University, Master of Law

Tolepbergeni Zh. T. — head of the Department of "Social and humanitarian disciplines" of the West Kazakhstan Medical University named after Marat Ospanov, associate professor, candidate of historical sciences

УДК 347

**ЕҢБЕК ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ ӘДІСТЕРІН ЖАҢҒЫРТУ
(ЕҢБЕК КОМПЛАЕНСІ)**

**МОДЕРНИЗАЦИЯ СПОСОБОВ НЕЮРИСДИКЦИОННОЙ
ЗАЩИТЫ ТРУДОВЫХ ПРАВ (ТРУДОВОЙ КОМПЛАЕНС)**

**MODERNIZATION OF METHODS OF NON-JURISDICTIONAL
PROTECTION OF LABOR RIGHTS (LABOR COMPLIANCE)**

Түйінді сөздер: еңбек, қоғамдық қатынастар, реттеу, қадағалау органдар, еңбек заңнамасы, бақылау органдары, қадағалау органдары, субъект, еңбек кодексі.

Ключевые слова: труд, общественные отношения, регулирование, надзорные органы, трудовое законодательство, контрольные органы, надзорные органы, субъект, трудовой кодекс.

Keywords: *labor, public relations, regulatory, supervisory bodies, labor legislation, control bodies, supervisory bodies, subject, Labor Code.*

Қазіргі уақытта Қазақстанда, біздің ойымызша, осы саладағы нормативтік құқықтық актілердің оңтайлы жұмыс істеуіне кедергі келтіретін бірқатар маңызды мәселелерді шешу үшін мемлекеттік бақылауды (қадағалауды) және еңбек заңнамасының сақталуын ведомстволық бақылауды реформалау қажет.

Қазіргі таңда еңбек құқығы ғылымында ұзақ уақыт бойы ғылыми пікірталастардың тақырыбы болып табылатын еңбек заңнамасының және еңбек құқығы нормаларын қамтитын өзге де нормативтік құқықтық актілердің сақталуын мемлекеттік бақылауға (қадағалауға) байланысты бірнеше проблемалар бар.

Сонымен, М. В. Лушникова мен А. М. Лушниковтың пікірінше, еңбек құқықтары мен міндеттерінің табиғаты еңбек құқығын бақылауды анықтайды және еңбек құқығы жеке және қоғамдық салаға жататындығына байланысты аралас сипатта болуы керек¹.

Еңбек құқығы ғылымында қадағалау (бақылау) жеке еңбек құқығы институты ретінде, сондай-ақ еңбек құқықтарын қорғаудың тәсілі ретінде қарастырылады.

Теориялық және практикалық тұрғыдан «бақылау» және «қадағалау» анықтамаларын түсінудің қосарлылығын атап өтеміз.

Т. Л. Барбашова мен В. И. Миронов бақылау мен қадағалауды бірдей анықтамалар деп санайды, бірақ олардың арасындағы кейбір айырмашылықтарды атап көрсетеді².

Сонымен бірге, осы мәселе бойынша біз М. В. Лушникованың пікірімен бөлісеміз, ол осы екі ұғымды ажыратады.

Қадағалауды бақылаудан ажыратудың негізгі критерийі — бұл бақылаушы орган мен тексерілетін ұйымның бағыныштылық тұрғысынан қалай байланысы. Бақылауды мемлекеттік және мемлекеттік емес органдар жүзеге асыра алады, ал қадағалауды тек мемлекеттік органдар жүзеге асыра алады.

Әлеуметтік серіктестерді тарту мүмкіндігінің белгісі бойынша бақылау кезінде ғана мемлекеттік тетік те, кәсіптік одақтардың қатысуы да мүмкін, ал қадағалау тек мемлекеттік және жария сипатта болады. Бақылау кезінде тәртіп заңнамалық актілерде де, әлеуметтік серіктестікте де белгіленуі мүмкін. Бұзушылық жағдайлары анықталған кезде бақылау органы оларды жоюды талап етуге, ал олар жойылмаған жағдайда қадағалау органына жүгінуге құқылы.

Қадағалау органдары орындауға міндетті нұсқамалар береді, ал олар орындалмаған жағдайда сотқа жүгіне алады. Сондай-ақ, материалдық және тәртіптік жауапкершілікке тартуды талап ету құқығының мүмкіндігіне тоқталу керек, бұл бақылау және бақылау кезінде мүмкін, алайда бақылау кезінде, егер билік-бағыну қатынастары болса, бақылау органы оған тікелей тартылуы мүмкін. Осы және басқа органдардың шешімдеріне сотқа шағымдануға болады. Осылайша, осы екі ұғымды ажырату қажет.

Қарастырылып отырған проблемаға сәйкес, М. Ф. Завьяловтың көзқарасы бізге қызықты болып көрінеді, ол бақылауды қадағалаудан ажыратады және жұмыс беруші еңбек құқықтарының бұзылуын тоқтатып, келтірілген залалдың ор-

нын толтыру үшін қажет мәжбүрлеу сияқты әрекет ету шарасын енгізу қажет деп санайды.³

Өз кезегінде А. В. Яковлева мемлекеттік органдардың еңбек саласындағы қызметінің бірыңғай жалпы қағидаларын құру жолымен қадағалау және бақылау жөніндегі іс-шараларды жүйелеуді жүргізуді ұсынады. Бұл шара жұмыс берушілердің еңбек заңнамасының сақталуын бақылау және қадағалау саласындағы еңбек құқықтарын қорғауға ықпал етеді деп ойлаймыз.⁴

А. А. Сапфинова еңбек құқығы нормаларын іске асыру және бұзылған құқықтарды қалпына келтіруге және қызметкерлердің заңды мүдделерін қамтамасыз етуге бағытталу мемлекеттік қадағалау мен бақылауды жүзеге асырудың мәні болып табылады деп есептейді.⁵

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің 191-бабында мемлекеттік бақылау (қадағалау) және еңбек заңнамасының сақталуын ведомстволық бақылауға техникасы мен еңбек заңнамасының талаптары тұрғысынан дұрыс тұжырымдалмаған.⁶

Шынында да, мемлекеттік бақылау (қадағалау) және еңбек заңнамасының сақталуын ведомстволық бақылау саласынан халықаралық құқықтық актілер іс жүзінде алынып тасталады, бұл әсіресе ТМД елдерінде еңбек инспекцияларын интеграциялаудың тереңдеп келе жатқан процесіне байланысты қолайсыз.

Сонымен, ТМД және басқа да мемлекеттердің қатысушы елдерінің еңбек инспекцияларының халықаралық конференциясы өзінің қорытынды құжатында келесі мәселелерді шешуге назар аударды: жұмыс орындарындағы еңбек қауіпсіздігі мен жағдайларын бақылау; еңбек гигиенасы; жеке және ұжымдық қорғану құралдарын және емдік-профилактикалық тамақтану; ұлттық еңбек заңнамасы аспектісінде Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғауды жақсарту жөніндегі ХЕҰ актілерін іске асыру.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің 191-бабы, өйткені ол еңбек заңнамасының сақталуын мемлекеттік бақылау (қадағалау) бойынша қатынастарды реттеу туралы ережені белгілейді, бірақ ведомстволық бақылау туралы ешқандай ескерту жоқ.

Біздің ойымызша, еңбек заңнамасының сақталуын ведомстволық бақылау мемлекеттік бақылаудан (қадағалаудан) ерекшеленеді, өйткені ол осы саладағы жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметімен байланысты.

Теориялық және практикалық тұрғыдан «бақылау» және «қадағалау» анықтамаларын түсінудің қосарлылығын атап өтеміз.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде бақылау қадағалаудың синонимі ретінде қарастырылады.

Басқаша айтқанда, заң шығарушы бұл ұғымдарды ажыратпайды.

Сонымен бірге, басқа нормативтік құқықтық актілерде «бақылау» термині «қадағалау» ұғымына теңестірілмейді.

Бір қызығы, Қазақстан Республикасының субъектілерінің мемлекеттік еңбек инспекциясы туралы барлық ережелерде бақылау да қадағалаудан ажыратылады.

Еңбек инспекциясы еңбек саласындағы мемлекеттік қадағалауды жүзеге асыратынын ерекше атап өтеміз. Мұндай қызметтің объектілері жұмыс берушілер болып табылады.

Мәселе бақылау мен қадағалаудың әртүрлі теориялық тұжырымдамаларында бар деп санаймыз: бірдей ұғымдар немесе әртүрлі анықтамалар.

Осыған байланысты біз М. Нетесованың егер ғылыми ортада бақылау мен қадағалауды ажырату қажеттілігі күмән тудырмаса, онда мемлекеттік басқару практикасында бұл ұғымдар нақты бөлінбейді деген ұстанымымен келісеміз.

Еңбек заңнамасының сақталуын бақылаудың (қадағалаудың) тағы бір маңызды мәселесі — Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде «ведомстволық бақылау» деген нақты ұғымның болмауы, бұл Ресей Федерациясы субъектілерінің заңнамасында осы терминді әртүрлі түсінуге әкеледі, яғни олардың бірқатар субъектілерінің заңдарында — бұзушылықтардың алдын алу, анықтау және жолын кесу еңбек заңнамасының және өзге де нормативтік құқықтық еңбек құқығы нормаларын қамтитын актілерде еңбек заңнамасының сақталуын ведомстволық бақылаудың мақсаты белгіленген⁷.

Басқа субъектілердің заңнамасында біршама өзгеше түсінік бар: осы саладағы ведомстволық бақылау тек атқарушы органдардың ғана емес, сонымен қатар жергілікті өзін-өзі басқару органдарының еңбек заңнамасының және еңбек құқығы нормаларын қамтитын өзге де нормативтік құқықтық актілердің сақталуын бақылауды жүзеге асырудағы қызметі ретінде түсініледі.

Соңғы уақытта, біздің ойымызша, Қазақстан Республикасында маңызды үрдіс пайда болды, бұл, негізінен, еңбек заңнамасының сақталуын бақылауды (қадағалауды) құқықтық реттеуді реформалауға әкелуі мүмкін.

Қазіргі уақытта ішкі бақылау (өзін-өзі бақылау) сияқты рәсім келесі талаптарға сәйкес келуі керек:

- жұмыс беруші өз қызметін еңбек заңнамасын сақтау аспектісінде өз еркімен бағалайды;

- еңбек заңнамасының сақталуын мемлекеттік қадағалауды жүзеге асыруға уәкілетті атқарушы органға сәйкестікті бағалау нәтижелері туралы хабарлама.

Барлық осындай ақпаратмемлекеттік қадағалауды жүзеге асыруға уәкілетті атқарушы органның деректер банкінде бар.

Еңбек заңнамасының және еңбек заңнамасының нормаларын қамтитын басқа актілердің сақталуын бақылауды (қадағалауды) құқықтық реттеудің тағы бір проблемасы-Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі мен бақылау кезінде құқықтарды қорғау туралы азаматтық заң арасындағы белгілі бір қайшылық.

Сонымен, Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде бақылау кезінде құқықтарды қорғау туралы азаматтық заңда бекітілген еңбек заңнамасының және еңбек заңнамасының нормаларын қамтитын басқа актілердің сақталуын бақылау (қадағалау) деңгейлері жоқ.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің бақылау (қадағалау) аспектісінде еңбекті қорғау туралы заңнамада тікелей көрсетілген. Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің 191-бабында бұл ереже өзінің нақты іске асырылуын таба алмайды.

Осыған байланысты, біз тек заңнамада ғана емес, ғылымда да маңызды проблема бар деп санаймыз, оның мәні келесідей: еңбекті қорғау институты бар ма, өйткені мұндай қатынастар Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің 1-бабында қарастырылмаған, ал еңбекті қорғау туралы заңнама бақылау (қадағалау) аспектісінде қарастырылады.

Алайда, егер 1-бапта мұндай қатынастар бөлінбесе, онда, негізінен, құқық институтын жеке әлеуметтік қатынастар мен нормалардың жиынтығы ретінде түсінетін құқық теориясы тұрғысынан ақталуы екіталай, еңбекті қорғау институтын бөлек бөлу керек.

Қазақстан Республикасының еңбек кодексінің еңбекті қорғау және бақылау (қадағалау) қатынастарының арасындағы нақты қатынастарды ажырату.

Бұл мәселені бақылау (қадағалау) еңбекті қорғау туралы нормативтік ережелермен тікелей байланысты Қазақстан республикасы субъектілерінің еңбекті қорғау туралы заңнама деңгейінде шешуге назар аударайық.

Сонымен бірге, бұл мәселеде көзқарастардың ортақтығына қарамастан, айырмашылықтар бар.

Сонымен, Қазақстан Республикасының бірқатар субъектілерінің заңнамасында жұмыс берушілердің еңбекті қорғау саласындағы ақпарат пен құжаттарды ұсыну міндеті тұр. Қазақстан Республикасының басқа субъектілерінің еңбекті қорғау туралы заңдарында мұндай ереже қарастырылмаған.

Біздің ойымызша, мемлекеттік бақылау (қадағалау) мен қоғамдық бақылаудың үйлесуі мен өзара байланысы бойынша проблемалар қызықты тақырып болып табылады.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінің 191-бабы жеткіліксіз, бұл мәселені тиімді шешуге ықпал етпейді.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасының субъектілеріндегі кәсіподақтар мен еңбек инспекциясы арасындағы көптеген келісімдер қызығушылық тудырады, олардың талдауы осы саладағы жүйелік тәсіл туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Сонымен бірге, біздің ойымызша, бұл актілерде келесі маңызды және типтік кемшіліктер бар.

1. «Бақылау» және «қадағалау» ұғымдарын ажырату.

2. «Еңбек қатынастары және еңбек құқығы нормаларын қамтитын өзге де нормативтік құқықтық актілер» деген дефиницияны пайдалану.

3. Тек еңбек қатынастарына назар аудару және еңбек қатынастарымен тікелей байланысты басқа адамдарды елемей.

---

¹ *Лушников А. М., Лушникова М. В.* Курс трудового права: Учебник. В 2 т. — М.: Статут, 2009. — 879 с.

² *Барбашова Т. П., Миронов В. И.* Защита трудовых прав работников. — М.: Управление Персоналом, 2007. — 104 с.

³ *Завьялов М. Ф.* Надзор и контроль за соблюдением законодательства о труде как способы защиты трудовых прав работников: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. — М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, 2012. — 30 с.

-
- ⁴ **Яковлева А. В.** Способы защиты трудовых прав работников(концептуальный аспект): Автореферат дис. ... канд. юрид. наук. — М.: Моск. гос. юрид. акад., 2007. — 33 с.
- ⁵ **Санфирова А. А.** Защита трудовых прав Федеральной инспекцией труда: Монография. — М.: Проспект, 2017. — 144 с.
- ⁶ Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V Еңбек Кодексі (2021.31.03. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34838929#activate_doc=2.
- ⁷ **Суслова И. С.** Некоторые аспекты защиты трудовых прав // Молодой студент. — 2016. — № 19 // <https://moluch.ru/archive/123/34004/>.

ТҮЙІН

Мақалада еңбек қатынастары тараптарының еңбек құқықтары мен мүдделерін қорғау ұғымы, тәсілдері мен нысандары және ҚР еңбек заңнамасының сақталуын бақылауды (қадағалауды) құқықтық реттеудің теориялық аспектілері қарастырылған. Сондай-ақ қызметкерлер мен жұмыс берушілердің еңбек құқықтары мен мүдделерін қорғаудың және мемлекеттік органдардың қызметкерлердің еңбек құқықтары мен мүдделерін қорғаудың юрисдикциялық және юрисдикциялық емес әдістерінің атаулы сұрақтары орын табады.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены понятие, способы и формы защиты трудовых прав и интересов сторон трудовых отношений и теоретические аспекты правового регулирования контроля (надзора) за соблюдением трудового законодательства РК. А также юрисдикционные и не юрисдикционные методы защиты трудовых прав и интересов работников и работодателей и вопросы защиты трудовых прав и интересов работников государственными органами.

ANNOTATION

The article considers the concept, methods and forms of protection of labor rights and interests of the parties to labor relations and theoretical aspects of legal regulation of control (supervision) over compliance with labor legislation of the Republic of Kazakhstan. As well as the jurisdictional and non-jurisdictional methods of protecting the labor rights and interests of employees and employers, and the protection of the labor rights and interests of employees by state bodies.

Кабижанова Ж. М. — Баишев университетінің «Құқық және жалпы білім беру пәндері» кафедрасының аға оқытушысы (Ақтөбе қ.)

Сулейменова Э. Б. — Баишев университетінің «Құқық және жалпы білім беру пәндері» кафедрасының аға оқытушысы (Ақтөбе қ.), философия ғылымдарының кандидаты, доцент

Радик Т. Р. — Баишев университетінің «Құқық және экономика негіздері» мамандығының 4 курс студенті

Кабижанова Ж. М. — старший преподаватель кафедры «Права и общеобразовательных дисциплин» Баишев университета (г. Актөбе)

Сулейменова Э. Б. — старший преподаватель кафедры «Права и общеобразовательных дисциплин» Баишев университета (г. Актөбе), кандидат философских наук, доцент

Радик Т. Р. — студент 4 курса специальности «Основы права и экономики» Баишев университет

Kabizhanova Zh. M. — senior lecturer of the Department of «Law and general education disciplines» of Baishev University (Aktobe)

Suleimenova E. B. — senior lecturer of the Department of «Law and general education disciplines» of Baishev University (Aktobe), candidate of philosophy, associate professor

Radik T. R. — 4th year student of Baishev University, specialty «Fundamentals of law and economics»

ӘОЖ 378

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ

FEATURES OF THE FORMATION OF AN ANTI-CORRUPTION CULTURE

Түйінді сөздер: педагогика, білім беру, сыбайлас жемқорлық, мәдениет, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет, сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру, қалыптастыру.

Ключевые слова: педагогика, образование, коррупция, культура, антикоррупционная культура, антикоррупционное образование, формирование.

Keywords: pedagogics, education, corruption, culture, anti-corruption culture, anticorruption education, formation.

Әлемдік қоғамдастықтың одан әрі дамуына байланысты заманауи жаһандық проблемалардың ішінде ең өткір мәселелердің бірі – сыбайлас жемқорлық проблемасы. Соңғы жылдары сыбайлас жемқорлық проблемасы жаппай сипатқа ие болды және қоғамдық өмірдің барлық салаларына (экономикалық, саяси, мәдени,

білім беру, денсаулық сақтау) әсер етті. Қазіргі уақытта біздің елімізде сыбайлас жемқорлық деңгейі өте жоғары деңгейде қалуда.

«Сыбайлас жемқорлық» ұғымы латынның «corruption» — параға сатып алу сөзінен шыққан, ол «қирату» немесе «бұзу» дегенді білдіреді және латынның «correi» — «даудың жалғыз заты бойынша міндетті құқықтық қатынастағы бірнеше қатысушы» және «impere» — «бірдеңені бұзу» деген сөздерінен құралған, атап айтқанда, жеке тұлғалардың пайда алу үшін қалыптасқан этикалық нормаларды бұзуы.

Осыған байланысты латынша «corruption» термині «cor» (жүрек, жан, рух, ақыл) және «ruptum» (бұзу, жою) деген екі түбір сөзден шыққан деген пікір бар. Сондықтан сыбайлас жемқорлықтың мәні пара алу, мемлекеттік және басқа қызметкерлерді сату емес, белгілі бір әлеуметтік жүйенің, оның ішінде мемлекеттік билік жүйесінің бірлігін бұзу (ыдырау, ыдырату) болып табылады.

Жалпы, сыбайлас жемқорлық қоғамдағы өз позициясын жеке мақсатта пайдалану дегенді білдіреді. Сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі қоғамға және тұтастай мемлекетке зиянды әсер етеді.

Демек, сыбайлас жемқорлық бұрыннан белгілі, бірақ соңғы кезде оған деген қызығушылық артты. Сонымен, заңға сәйкес, сыбайлас жемқорлық:

а) қызмет бабын теріс пайдалану, пара беру, пара алу, өкілеттікті теріс пайдалану, коммерциялық параға сатып алу не жеке тұлғаның өзінің лауазымдық жағдайын қоғам мен мемлекеттің заңды мүдделеріне қарамастан, ақша, құндылықтар, өзге де мүлік немесе мүліктік сипаттағы қызметтер, өзі үшін немесе үшінші тұлғалар үшін өзге де мүліктік құқықтар түрінде пайда алу мақсатында өзге де заңсыз пайдалануы;

б) аталған іс-әрекеттерді заңды тұлғаның атынан немесе оның мүддесінде жасау¹.

Қазіргі уақытта сыбайлас жемқорлық мәселесі бірінші орынға шықты: жаңалықтарда әртүрлі аймақтарда шенеуніктер мен қарапайым азаматтар пара алғаны үшін ұсталуда, ал Үкімет күн сайын сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнамаға жаңа түзетулер енгізуді талап етеді. Қазіргі уақытта сыбайлас жемқорлық қоғам мен мемлекеттің барлық салаларына (билік органдары, кәсіпкерлер, қоғамдық ұйымдар, білім беру мекемелері және т.б.) еніп, оны шешу үшін тиісті жүйелік жағдайлар қажет.

Ресейлік ғалымдардың, мұғалімдердің, заңгерлердің заманауи идеяларына сәйкес сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру және тәрбиелеу елдегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың негізгі құралдарының бірі болып табылады. Демек, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру мәселелері ерекше мәнге ие болады және мұқият зерттеуді қажет етеді. «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет» ұғымының мазмұнын талдау үшін «сыбайлас жемқорлыққа қарсы» және «мәдениет» ұғымдарының арақатынасын қарастырайық².

Мысалы, С. Ожеговтің сөздігінде «қарсы» зат есімдер мен сын есімдерді қарама-қарсы, дұшпандық, біреуге немесе бір нәрсеге қарсы бағыттайтын префикс ретінде түсіндіріледі³.

Тиісінше, сыбайлас жемқорлыққа қарсы сөз сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет ретінде түсіндірілуі керек. «Мәдениет» термині — біздің өмірімізде қолданылатын ең күрделі терминдердің бірі.

«Мәдениет» термині көбінесе әртүрлі ғылыми пәндердегі өте күрделі ұғымдарға сілтеме жасау үшін қолданылады. 1871 жылы Эдуард Тейлор ұсынған мәдениеттің анықтамасы классикалық болып саналады, көрнекті ағылшын этнографы, содан бері бастапқы анықтамаға жаңа белгілер қосылса да, мәдениеттің мәні өзгеріссіз қалады, оны осылай тұжырымдауға болады: Мәдениет — бұл білім, сенім, өнер, мораль, заңдар, әдет-ғұрыптар, сонымен қатар, адам қоғам мүшесі ретінде игерген басқа да қабілеттер мен дағдыларды қамтитын кешен⁴.

Мәдениет саласындағы француз және американдық ғалымдардың пікірінше, бұл тұжырымдаманың 200-ге жуық анықтамасы бар екенін атап өткен жөн.

Көріп отырғаныңыздай, «мәдениет» ұғымы мазмұнды және жан-жақты, ал қоғам, адам оның тұтастығы мен құрылымын сақтау міндеттеріне ие. Ғылымда мәдениеттің негізгі түрлеріне мыналар жатады:

а) үстем (жалпыұлттық) мәдениет-бұл қоғамның қаншалықты қиын ұйымдас-тырылғанына және бұл елдің қаншалықты көп екеніне байланысты ұлттық немесе этникалық болуы мүмкін;

б) субмәдениет — бұл өмір салтын, құндылық иерархиясын және оның тасымалдаушыларының менталитетін анықтайтын «ресми» мәдениеттің ішінара мәдени ішкі жүйесі. Яғни, субмәдениет — бұл мәдениеттегі субмәдениет немесе мәдениет;

в) күнделікті және мамандандырылған мәдениет.

Сондай-ақ, ғылым материалдық және рухани сияқты мәдениеттің түрлерін ажыратады⁵.

Материалдық мәдениеттің пайда болуы антропогенездің алғашқы кезеңдерімен, яғни адамның пайда болу процесі ақылға қонымды әрекеттердің, азық-түлікке, тұрғын үйге, қарапайым құралдарға өмірлік қажеттіліктерді қанағаттандыру қажеттілігінің пайда болуымен байланысты (грек. Антропос – адам және генезис – туу). Тиісінше, материалдық мәдениет материалдық қызметтің барлық саласын және оның нәтижелерін қамтиды.

Рухани мәдениет сана саласын, рухани қызмет нәтижелерінің жиынтығын қамтиды. Бұл адамның жеке басын оятатын, қолдайтын және дамытатын рухани мәдениет. Сондықтан рухани мәдениет "жақсы оқумен" немесе «біліммен» бірдей емес, сондықтан ешқандай білім адамды саналы және жауапты әрекетке қабілетті тұлға ете алмайды.

Мәдениеттердің алуан түрлілігінен біз сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті бөліп көрсетеміз. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет-адамның ақыл-ой және моральдық жағынан сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұру қабілеті. Бұл, ең алдымен, жоғары құқықтық мәдениеті бар адам, өйткені сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет, өз кезегінде, құқықтық мәдениеттің ерекше түрі болып табылады. Алайда, сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті түсіну процесі әлі де жоқ екенін атап өткен жөн. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет қазіргі уақытта

қоғамның барлық дерлік мүшелері игеруі тиіс объективті қажетті құбылыс мәртебесіне ие болып отыр⁶.

Сондықтан жоғары оқу орындарында сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық мәдениетті қалыптастыруды енгізу қажеттілігі туындайды.

Кезінде жеке тұлғаның құқықтық мәдениеті мен құқықтық тәрбиесін қалыптастырудың теориялық негіздері ХХ ғасырдың екінші жартысында С. С. Алексеев, В. Н. Кудрявцева, Д. А. Керимова, В. П. Сальникова, Р. С. Байниязова, С. Н. Кожевников, Г. А. Голубева, В. А. Каминская және т.б. еңбектерінде қаланды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру құқықтық мәдениет деңгейін арттыру және сыбайлас жемқорлыққа қарсы дүниетанымды қалыптастыру міндеттерін шешу үшін жоғары кәсіптік білім беру мекемелерінде іске асырылатын қосымша жалпы білім беретін және кәсіптік оқыту бағдарламаларына негізделген жеке адам, қоғам және мемлекет мүддесінде оқыту мен тәрбиелеудің нысаналы процесі болып табылады⁷.

Мәселен, біздің ойымызша, сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім берудің мақсаты білім алушыларда қоғамдық өмірдің барлық салаларындағы барлық сыбайлас жемқорлық көріністеріне қарсы тұруға ықпал ететін мәдениетті, сондай-ақ оған қарсы тұруға ғана емес, онымен күресуге де қабілетті қалыптастыру болып табылады.

Осылайша, білім алушыларда сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру мынадай міндеттерді шешуді көздейді: сыбайлас жемқорлық ұғымымен оның мәні, нысандары, қоғам өмірінің әртүрлі салаларындағы көрініс ерекшеліктері туралы жалпы түсінікпен танысу; құқықтық сауаттылық негіздерін қалыптастыру; білім алушылардың сыбайлас жемқорлыққа қарсы мінез-құлыққа деген ынтасын ынталандыру; сыбайлас жемқорлықтың барлық көріністеріне төзбеушілікті қалыптастыру.

Қойылған міндеттерді шешу үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім берудің негізгі бағыттарын бөліп көрсету қажет: құқықтық нигилизмді еңсеру (лат. нихил-ештеңе емес). Құқықтық нигилизм-бұл құқықтық құндылықтарды теріске шығару, заңдар мен нормативтік тәртіпке құрметсіздік. Негізгі қағида-Заңға құрмет. Құқықтық нигилизмді жеңу үшін құқықтық білім беру, білім алушылардың құқықтық және сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетінің негіздерін тәрбиелеу және қалыптастыру; сыбайлас жемқорлыққа байсалды, саналы көзқарасты қалыптастыру ерекше маңызға ие. Білім алушыларда сыбайлас жемқорлықтан бас тартуды, адамгершілік реакцияны, сыбайлас жемқорлық көріністеріне төзбеушілікті; білім алушыларды сыбайлас жемқорлық полиморфиясымен хабардар етуді тудыруы тиіс мінез-құлық моделін қалыптастыру қажет. Олар сыбайлас жемқорлықты экономикалық, саяси құбылыс, заңға қайшы әрекет, қоғамның мәдениеті мен санасының элементі ретінде түсінуі керек. Оның мақсатын, субъектілерін, нысандары мен түрлерін, іске асыру саласын, сыбайлас жемқорлықтың мазмұнын нақты білу; сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес білімі мен дағдыларын қалыптастыру.

Білім алушылар өздерінің мінез-құлқын нақты өмірлік жағдайлармен байланыстыруды үйренуі және сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұра білуі тиіс. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл тек пассивті сипатта ғана емес (қабылдамаймын және қатыспаймын), сонымен қатар белсенді (кез келген көріністермен күресемін) болуы тиіс.

Сондықтан қазіргі заманғы дайындық жүйесі педагогикалық және ақпараттық технологиялар негізінде уақыт талаптарын ескере отырып, сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім берудің мазмұнын жаңартуды және сапасын арттыруды талап етеді. Әрине, жоғары оқу орнының түлегі, болашақ маман оның мамандануына қатысты жақсы білім мен дағдыларға ие болуы керек, бірақ сонымен бірге ол азаматтық жетілу мен жоғары әлеуметтік белсенділікке, принциптілікке және сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетке ие болуы керек⁸.

Қорытындылай келе, оқу процесіне ең алдымен жеке тұлғаға бағытталған білім беру технологияларын енгізу арқылы сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру процесінің тиімділігін едәуір арттыру, сайып келгенде, сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру мақсатына қол жеткізуге әкелетінін атап өткен жөн-бұл құқықтық білім беру сапасын арттыру және сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру.

---

¹ *Амиров К.Ф. Амирова Д.К.* Антикоррупционное и правовое воспитание: Учеб. пос. для учащихся 10-11 кл. общеобразоват. учреждений, студентов колледжей и вузов. — Казань: Магариф - Вақыт, 2010. С. 159.

² *Дворецкий И.Х.* Латинско-русский словарь. — 4-е изд., стер. — М.: Рус.яз., 1996. С. 846.

³ *Ожегов С. И.* Словарь русского языка / Гл. ред. С. П. Обнорский. — М.: Гос. изд. иностр. и нац. Словарей, 1949. С. 968.

⁴ *Кравченко А.И.* Культурология: Учеб. пос. для вузов. — 4-е изд. — М Академический Проект, Трикста, 2003. С. 496.

⁵ *Гончаренко Г.С.* Понятие, сущность и виды коррупции в совр. России // Административное и муниципальное право. — 2010. — №6. — С. 58-61.

⁶ *Замалетдинов Р.Р., Ибрагимова Е.М., Амирова Д.К.* Формирование антикоррупционной культуры у школьников: Учеб. пос. для учащихся 10-11 кл. Общеобразоват. учреждений. — Казань: Магариф-Вақыт, 2010. С. 159.

⁷ *Козельская Н.Л.* Влияние коррупции на экономику. Понятие и сущность коррупции // Право и экономика. — 2011. — №4. — С. 68-70.

⁸ *Ямалнеев И.М.* Вопросы противодействия коррупции: Учеб. пос. — Казань: Казан.гос. энерг. Ун-т, 2010. — 58 с.

ТҮЙІН

Берілген мақалада автор білім алушылардың сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетін қалыптастыруды басты мақсат ретінде қарастырады, бұл ретте қойылған міндеттерді шешуге ықпал ететін сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім берудің міндеттері мен негізгі бағыттарын бөліп көрсетеді.

АННОТАЦИЯ

В настоящей статье автор рассматривает формирование антикоррупционной культуры обучающихся как цель антикоррупционного образования, выделяя при этом задачи и основные направления антикоррупционного образования, способствующих решению поставленных задач.

ANNOTATION

Here the author considers formation of anti-corruption culture of those who studies as the purpose of anti-corruption education, giving accent to the problems and the principal directions of the anti-corruption education, which promote the solution of performance targets.

*Қурманқұлов Ж. З. — студент 3 курса специальности «Юриспруденция»
Баишев Университета*

*Құрманқұлов Ж. З. — Баишев Университетінің «Құқықтану» маман-
дығының 3 курс студенті*

*Kurmankulov Zh. Z. — 3rd year student of the specialty «Jurisprudence» of
Baishev University*

УДК 343.85

ПОНЯТИЕ СИСТЕМЫ МЕР ПРОФИЛАКТИКИ КРАЖ И ЕЕ ЭЛЕМЕНТЫ

ҰРЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫНЫҢ ЖҮЙЕСІ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІ

THE CONCEPT OF A SYSTEM OF MEASURES TO PREVENT THEFT AND ITS ELEMENTS

Ключевые слова: кража, система мер, профилактика, правонарушения, поддержание общественного порядка, исполнительные органы, полиция, молодежь, волонтеры

Түйінді сөздер: ұрлық, шаралар жүйесі, алдын алу, құқық бұзушылық, қоғамдық тәртіпті сақтау, атқарушы органдар, полиция, жастар, еріктілер

Keywords: theft, system of measures, prevention, offenses, maintenance of public order, executive bodies, police, youth, volunteers

Так, согласно ст. 20 «Система мер профилактики правонарушений» Закона Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года № 271-IV «О профилактике правонарушений» (с изменениями и дополнениями), профилактика правонарушений осуществляется посредством общих, специальных и индивидуальных мер¹.

При этом согласно ст. 21 этого же закона, общие меры профилактики правонарушений реализуются путем применения:

1) мер по защите социально уязвимых слоев населения;

2) организационно-управленческих мер, направленных на устранение ошибок и упущений в управлении экономикой, социальной сферой, правоохранительной деятельностью, а также на совершенствование нормативного, информационного, методического и ресурсного обеспечения профилактики правонарушений;

3) идеологических мер, устраняющих или ограничивающих криминогенные факторы путем формирования у граждан нравственных качеств, ориентированных на общечеловеческие ценности, законопослушное поведение, нетерпимость к противоправному поведению, повышающих общую, бытовую и правовую культуру;

4) достижений науки и техники, препятствующих совершению правонарушений².

Общие меры предупреждения краж занимают практически все социальные сферы нашей жизни — жизнедеятельность людей, развитие производства и финансовой системы, создание новых рабочих мест, даже влияют на развитие государственности, в сфере борьбы с данными деяниями.

Профилактика краж на общем социальном уровне действуя в правовой сфере, влияет на совершенствование прежде всего уголовного законодательства. Так как является предметом правового регулирования общественных отношений, в том числе и процессе борьбы и предупреждения правонарушений, связанных с преступлениями против собственности, а значит и краж.

В систему мер по борьбе с кражами на общем социальном уровне входят следующие группы: социальные, социально-экономические, организационные, социально-правовые, социально-психологические. Так как социальная обстановка в стране влияет на рост совершения данных правонарушений. Даже культура поведения относится к социальным образованиям, то есть таким, которые способствуют сплочению людей, формированию в них сходных социальных качеств и черт. Факторы культуры обеспечивают солидарность в обществе или социальной группе. Эти качества культуры проявляются через основные ее компоненты, к которым относятся прежде всего нормы, ценности, идеалы, социальные образы и язык.

Национальные или религиозные традиции и обычаи по-разному относятся даже к таким общепринятым, казалось бы, нарушениям и деяниям, как убийство, кража, разбой. Так, до недавнего времени кража скота считалась удалством у ряда кавказских народов, а абречество высоко ценилось и т. д.

В этом направлении важным является осуществление взаимодействия полиции с различными группами населения или всей общественности.

Известно, что далеко не все такого рода макрогруппы населения одинаково относятся к полиции — наиболее позитивно пенсионеры и женщины. Есть, разумеется, и группы, негативно относящиеся к полиции. Однако со всеми необходимо поддерживать связи, взаимоотношения, делая из противников — партнеров, а из последних друзей.

Данное направление совершенствования взаимоотношений с молодежными организациями, группами несовершеннолетних, работа в школах, колледжах, лицеях является предметом профилактической работы.

В настоящее время сама суть этой работы меняется. Работник полиции, которому по долгу службы необходимо посещать места сбора лиц, склонных к совершению правонарушений, вызывать «главарей» такого рода сообществ, посещать их на дому, — просто физически не может это сделать: в ночные клубы, казино, бары его просто могут не пустить охранники (кстати, бывшие работники полиции), по вызову в полицию часто не являются свидетели, а вход в квартиры регулируется самими жителями, которые, по рекомендации тех же органов внутренних дел, советующих гражданам, что прежде чем впустить работника полиции в квартиру, необходимо узнать у него номер его удостоверения личности и справиться об этом в отделе внутренних дел.

При этом необходимо отметить, что предотвращение и пресечение преступлений, поддержание общественного порядка входят в цель профилактики правонарушений, в частности краж.

Например, во внешней среде функционирования полиции есть социальная группа, с которой необходимо сотрудничать — многочисленные негосударственные охранные формирования. В соответствии с Законом РК «Об охранной деятельности» от 19 октября 2000 года № 85-II (с изменениями и дополнениями по состоянию на 2020 год)³, наиболее характерными для данных организаций (являющихся юридическими лицами) основными направлениями деятельности являются: охрана собственности, коммерческих структур, банков, малых и совместных предприятий, а также частных лиц, сопровождение грузов, и т. п.

В средствах массовой информации постоянно присутствуют публикации с требованиями усилить борьбу с преступностью, укрепить правоохранительную систему. Многие граждане и сами проявляют инициативу, выражают готовность участвовать в этом процессе.

Сейчас в стране работают наравне с полицией и добровольные помощники полиции. Однако конкретного закона об участии добровольных помощников в республике нет. Существует только Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 27 ноября 2004 года № 641 «Об утверждении Правил привлечения граждан к мероприятиям по обеспечению общественного порядка их форм и видов, не связанным с контрольными и надзорными функциями»⁴.

Правовое отношение граждан и общественных объединений в обеспечении общественного порядка регулируется Конституцией Республики Казахстан от 30 августа 1995 года и Законом Республики Казахстан от 9 июля 2004 года «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 7 июля 2020 года)⁵.

При этом органы внутренних дел определяют только порядок, формы и виды привлечения граждан к мероприятиям по обеспечению общественного порядка. То есть они разрабатывают и утверждают образец удостоверения и символику эмблемы для граждан, взаимодействуют с местными исполнительными органами

по вопросам деятельности граждан по обеспечению общественного порядка, разъясняют гражданам их права и обязанности по общественному порядку, организуют на базе участковых пунктов полиции правовую подготовку граждан по обеспечению общественного порядка.

А местные представительные органы только рассматривают и утверждают бюджетные программы, разработанные соответствующими акиматами, касающиеся выделения средств на поощрение граждан, оказывающих содействие органам внутренних дел в обеспечении общественного порядка и контролируют деятельность комиссий, соответствующих акиматов по поощрению граждан, участвующих в обеспечении общественного порядка.

Местные исполнительные органы в лице акиматов:

1) регистрируют и ведут персональный учет граждан, участвующих в обеспечении общественного порядка;

2) создают районные (городские в городах областного значения) комиссии по поощрению граждан, участвующих в обеспечении общественного порядка;

3) определяют виды и порядок поощрений, а также размер денежного вознаграждения граждан, участвующих в обеспечении общественного порядка;

3-1) принимают меры по вовлечению граждан в охрану общественного порядка (ст. 3 Законом Республики Казахстан от 9 июля 2004 года «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 7 июля 2020 года)⁶.

Также по инициативе министра внутренних дел РК Ерлана Тургумбаева полиция привлекает волонтеров (молодежь, в основном студентов) к охране порядка и поиску людей во всех регионах страны.

Если полиция действует неэффективно на территории обслуживания, то вряд ли какие-либо усилия руководителя приведут к желаемым результатам. Это не значит, что отношение населения к полиции зависит от благополучной статистики — хорошей раскрываемости, сокращения преступности и т. д. Среднего гражданина интересует не количество всех нарушений, а только тех, которые затрагивают его лично, в городе за одну ночь может произойти ряд бытовых убийств, но они будут волновать гражданина больше, чем толпа хулиганствующих подростков в его микрорайоне; в эту же ночь может быть ограблено несколько банков, но среднего жителя больше беспокоят кражи из автомашин на соседней автостоянке или квартирная кража в его подъезде.

Думается, что к полиции для установления хороших отношений с населением обязана работать по трем направлениям:

- постоянно уменьшать страх и риск населения в связи с преступностью и ее ростом;

- регулировать споры и конфликты как между гражданами и полицией, так и между самими гражданами;

- оказывать населению помощь (особенно потерпевшим и жертвам преступлений) и правоохранительные услуги.

Также больше внимания стало уделяться пешему патрулированию, выступлениям сотрудников полиции перед населением, обеспечению охраны жилых домов. Конституцией РК определено, что охрана прав и свобод граждан — обязанность всех государственных органов (в первую очередь правоохранительных).

Однако при разработке социальных, экономических, профилактических мероприятий должны учитываться также психологические факторы. Важны, например, меры по снижению уровня тревожности среди населения, что влияет на совершение корыстных преступлений, а также меры по изменению структуры населения, то есть сближению полярных групп населения по уровню доходов.

Большое значение имеет профилактика пьянства и алкоголизма, а также наркомании. Так как это также связано с уровнем и ростом совершения краж. Очень часто кражи и другие правонарушения совершаются под действием алкоголя. Вовлечение молодежи в трудовую деятельность, трудовое воспитание девиантов по месту жительства, улучшение медицинской помощи алкоголикам и наркоманам способствуют борьбе с наркотизмом, алкоголизмом, а также имущественными преступлениями, в том числе кражами.

Одним из направлений предотвращения корыстного преступного поведения, в первую очередь краж, является решение проблемы безнадзорности. Безнадзорные и беспризорные подростки, чтобы добыть себе средства для жизни (главным образом на питание), совершают кражи, поэтому необходима координация работы органов внутренних дел и детских учреждений, выявление и диагностика тех семей, в которых детям и подросткам не оказывается необходимая помощь, не уделяется должного внимания. В то же время права несовершеннолетних должны быть защищены посредством специальных юридических служб, где подросток сможет получить консультацию по тому или иному вопросу.

Таким образом, в заключении при подведении итогов, можно построить идеальную модель системы мер по профилактике краж, которая бы включала:

- воспитание людей с одновременным (и обязательным) повышением их материального обеспечения;
- превентивное воздействие на лиц, которые могут совершить кражу;
- привлечение к уголовной ответственности виновных, их исправление в целях недопущения рецидива;
- гуманизации уголовной политики в случае совершения краж, если были похищены предметы и вещи на незначительную сумму либо лицами, не представляющими большой общественной опасности;
- повышения контроля за деятельностью общественных организаций по профилактике краж и других преступлений;
- расширение влияния общественных организаций на правонарушителей;
- повышение правовой и общей культуры сотрудников правоохранительных органов;
- создание центров ресоциализации и службы психологической и иной помощи;

- усилить семейное воспитание, а также школьное и трудовое, потому что они будут способствовать снижению уровня воровства;

- создание центров реабилитации лиц, занимающихся бродяжничеством и попрошайничеством, а также оказание социальной помощи лицам, оказавшимся без определенного места жительства и занятий.

При этом меры индивидуальной профилактики правонарушений применяются для систематического целенаправленного воздействия на правосознание и поведение лица либо ограниченного круга лиц в целях предупреждения совершения правонарушений с их стороны, а также устранения причин и условий, способствующих их совершению. Рассматривая вопрос о профилактике краж чужого имущества, прежде всего следует определиться в том, что мы понимаем под профилактической деятельностью. Обычно ее понимают, как деятельность по недопущению правонарушений, в том числе и повторных, а также по выявлению причин и условий, способствующих совершению преступлений, выявлению лиц, предрасположенных к их совершению, по проведению с ними необходимых профилактических мероприятий. В этом и состоит общее понятие системы мер профилактики правонарушений, составляющих ее особенности криминологического и уголовно-правового характера.

---

¹ Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года № 271-IV «О профилактике правонарушений» (с изменениями и дополнениями) // <https://online.zakon.kz/>

² Там же.

³ Закон РК «Об охранной деятельности» от 19 октября 2000 года № 85-III (с изменениями и дополнениями) // <https://online.zakon.kz/>

⁴ Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 27 ноября 2004 года № 641 «Об утверждении Правил привлечения граждан к мероприятиям по обеспечению общественного порядка их форм и видов, не связанным с контрольными и надзорными функциями» // <https://online.zakon.kz/>

⁵ Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 590-III «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.07.2020 г.) // <https://online.zakon.kz/>

⁶ Там же.

АННОТАЦИЯ

В статье автором рассмотрена система мер профилактики краж, в которую входят общие, специальные и индивидуальные меры. Также в системе мер по борьбе с кражами на общем социальном уровне автором рассмотрены следующие группы: социальные, социально-экономические, организационные, социально-правовые, социально-психологические. В заключении статьи приводится авторская модель системы мер профилактики краж.

ТҮЙІН

Мақалада автор жалпы, арнайы және жеке шараларды қамтитын ұрлықтың алдын алу шараларының жүйесін қарастырған. Сондай-ақ, жалпы әлеуметтік деңгейдегі ұрлыққа қарсы шаралар жүйесінде автор келесі топтарды – әлеуметтік, әлеуметтік-экономикалық, ұйымдастырушылық, әлеуметтік-құқықтық, әлеу-

меттік-психологиялық топтарды қарастырды. Мақаланың соңында ұрлықтың алдын алу шаралары жүйесінің авторлық моделі келтірілген.

ANNOTATION

In the article, the author considers the system of theft prevention measures, which includes general, special and individual measures. In addition, in the system of measures to combat theft at the general social level, the author considers the following groups: social, socio-economic, organizational, socio-legal, socio-psychological. The article concludes with the author's model of the system of theft prevention measures.

Лесов Е. К. — студент 3 курса специальности «Юриспруденция» Баишев Университета

Лесов Е. К. — Баишев Университетінің «Құқықтану» мамандығының 3-курс студенті

Lesov E. K. — 3rd year student of the specialty «Jurisprudence» of Baishev University

УДК 343.711

К ВОПРОСУ О ПРЕДМЕРЕ КРАЖИ ҰРЛЫҚ ТАҚЫРЫБЫ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕ БОЙЫНША ON THE SUBJECT OF THEFT

Ключевые слова: уголовное законодательство, хищение, кража, признаки, тайное, предмет, имущество, собственность, материальные блага

Түйінді сөздер: қылмыстық заңнама, ұрлық, ұрлық, белгілер, құпия, зат, мүлік, меншік, материалдық тауарлар

Keywords: criminal legislation, embezzlement, theft, signs, secret, object, property, property, ownership, material goods

Сравнительно-ретроспективный анализ развития законодательства об уголовной ответственности за преступления против собственности свидетельствует, что на всех этапах формирования права кража была самым распространенным деянием в системе имущественных преступлений.

Так, по данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры на территории Республики Казахстан в 2015 году было зарегистрировано 208907 краж, в 2016 году — 215572, в 2017 году — 193154, в 2018 году было совершено 180175 краж. В 2019 году было совершено 139102 кражи. В основном были совершены кражи находящегося в личной собственности, из квартир, карманные, транспортных средств (в т.ч. автомобилей), скота, цветных металлов, сотовых телефонов (ст. 188 УК РК). Приведенные показатели свидетельствуют о снижении случаев краж, однако общественная опасность рассматриваемого преступления остается высокой.

Также в 2020 году появилась новая статья 188-1 УК РК «Скотокрадство». Так, глава 6 была дополнена статьей 188-1 в соответствии с Законом РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности» от 27 декабря 2019 года № 292-VI, в которой говорится, что:

«1. Скотокрадство, то есть тайное хищение чужого скота, -

наказывается штрафом в размере до трех тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до пяти лет, либо лишением свободы на тот же срок, с конфискацией имущества.

2. Скотокрадство, совершенное:

1) группой лиц по предварительному сговору;

2) в крупном размере, -

наказывается лишением свободы на срок от трех до семи лет с конфискацией имущества.

3. Скотокрадство, совершенное:

1) неоднократно;

2) с проникновением во двор жилого помещения, предприятия, организации, учреждения, скотного двора, загона или иного хранилища, -

наказывается лишением свободы на срок от пяти до десяти лет с конфискацией имущества.

4. Скотокрадство, совершенное:

1) преступной группой;

2) в особо крупном размере, -

наказывается лишением свободы на срок от семи до двенадцати лет с конфискацией имущества.

Примечание. Под скотом в настоящей статье понимаются:

- скот крупный рогатый;

- лошади и ослы;

- верблюды;

- скот мелкий рогатый;

- свиньи»¹.

Общественная опасность кражи состоит в том, что она нарушает общественные отношения собственности, связанные с порядком распределения материальных благ, установленным в государстве. В результате совершения кражи, с одной стороны, собственник или иной владелец имущества лишаются имущества, находящегося в их собственности или владении, и тем самым им причиняется имущественный ущерб и, с другой — лицо, тайно приобретая чужое имущество, незаконно, т. е. помимо и вопреки установленному в государстве порядку распределения материальных благ, обогащается на сумму, равную стоимости данного имущества.

В переводе с латинского изречение «Furtum manifestum» означает кража, при которой вор пойман с поличным.

Согласно действующему уголовному законодательству Республики Казахстан, кража — это тайное хищение чужого имущества (ч. 1 ст. 188 УК РК).

Законодательное определение подчеркивает, во-первых, что кража является формой хищения, следовательно, ей присущи все его объективные и субъективные признаки. Во-вторых, определяющим признаком кражи как формы хищения является тайный способ совершения преступления².

Совершенно недавно, а именно после изменений в 2014 году, появилась новая статья 187 «Мелкое хищение»³. Под ней понимается согласно ч. 1 данной статьи кража, мошенничество, присвоение или растрата чужого имущества, совершенные в незначительном размере. Раньше в уголовном законодательстве был п. 5 примечания к ст. 175 УК РК, в котором говорилось, что мелкое хищение чужого имущества, принадлежащего на праве собственности организации или находящегося в её ведении, совершенное путем кражи, мошенничества, присвоения или растраты, не влечет уголовной ответственности. Лицо, виновное в его совершении, несет административную ответственность в соответствии с законом.

Анализ уголовного законодательства некоторых стран ближнего и дальнего зарубежья показывает, что в Уголовных кодексах Российской Федерации, Республики Таджикистан, Республики Молдова, Кыргызской Республики, Испании, Франции, Китайской Народной Республики и других странах⁴ объектом кражи, как и в Республике Казахстан, является собственность.

Вместе с тем необходимо отметить, что законодатель Швейцарии по существу рассматриваемого вопроса придерживается иной позиции. В уголовном законе данной страны кража относится к преступлениям против имущества, а объектом является имущество потерпевшего⁵.

На наш взгляд, с данной позицией зарубежного законодателя вряд ли можно согласиться, потому что наукой уголовного права в качестве объекта посягательства признана собственность, имущество же признается предметом кражи.

То есть предметом кражи является чужое имущество в виде предметов материального мира, объективно имеющих определенную ценность и не находящихся в собственности или законном владении виновного.

Предметами материального мира следует считать те вещи, которые обладают признаками вещи и в добывание, выращивание, изготовление или в производство которых вложен труд человека.

Предметом кражи признается та вещь, которая может быть оценена в денежном измерении.

Следует различать имущество как предмет кражи от предмета экологических преступлений, так как естественные природные богатства не признаются как имущество в рассматриваемом смысле, поскольку в них не вложен человеческий труд⁶.

Однако главным критерием определения предмета кражи является то условие, что данное имущество не принадлежит самому виновному, а является

для него чужим. Признание предметом кражи имущества, не находящегося в собственности или законном владении виновного, означает, что оно не должно принадлежать виновному лицу.

В связи с этим предметом кражи не может быть, например, имущество, принадлежащее виновному на праве общей (долевой или совместной) собственности. Не является предметом преступного посягательства против собственности и имущество, находящееся на умершем или при нем. В связи с тем, что после захоронения родственники или наследники добровольно исключили оставленные при усопшем вещи из состава своего имущества, похищение находящихся в захоронении предметов квалифицируется не как преступление против собственности, а как преступление против нравственности (ст. 314 УК РК — Надругательство над телами умерших и местами их захоронения)⁷.

Таким образом, предметом кражи могут быть вещи, не находящиеся в собственности или законном владении виновного; являющиеся как одушевленными, так и неодушевленными; они могут находиться в любом физическом состоянии, иметь любой вид и форму. Одни предметы могут иметь самостоятельное значение, другие же являются лишь составной частью основного имущества; в одних случаях предмет обладает индивидуально-определенными признаками, в других наделен родовыми свойствами.

---

¹ Закон РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности» от 27 декабря 2019 года № 292-VI // zakon.kz

² Комментарий к уголовному кодексу Республики Казахстан / Под ред. И. Ш. Борчашвили: 3-е изд. — Алматы: Жеты Жаргы, 2015. С. 421

³ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями) // <https://online.zakon.kz/>

⁴ Уголовный кодекс Испании / Под ред. и с предисл. Н. Ф. Кузнецовой, Ф. М. Решетникова. — М., 1998; Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / Под ред. и с предисл. А. И. Коробеева. — СПб., 2001.

⁵ Уголовный кодекс Швейцарии. — М., 2000.

⁶ Комментарий к уголовному кодексу Республики Казахстан / Под ред. И. Ш. Борчашвили: 2-е изд. — Алматы: Жеты Жаргы, 2007. — 1092 с.

⁷ **Балтабаев К. Ж., Юрченко Р. Н.** Рассмотрение уголовных дел о грабежах и разбоях: Практ. пос. — Астана, 2010. С.29

АННОТАЦИЯ

В статье, рассматривая вопрос о предмете кражи, автор приходит к выводу, что предметом кражи могут быть вещи, не находящиеся в собственности или законном владении виновного. Они могут находиться как в физическом состоянии, так иметь любой вид и форму. Одни предметы могут иметь самостоятельное значение, другие же являются лишь составной частью основного имущества; в одних случаях предмет обладает индивидуально-определенными признаками, в других наделен родовыми свойствами.

ТҮЙІН

Мақалада ұрлық тақырыбын қарастыра отырып, автор ұрлықтың мәні кінәлінің меншігінде немесе заңды иелігінде емес заттар болуы мүмкін деген қорытындыға келеді. Олар физикалық күйде болуы мүмкін, сондықтан кез-келген түрі мен формасы болуы мүмкін. Кейбір заттардың тәуелсіз мәні болуы мүмкін, ал басқалары негізгі мүліктің құрамдас бөлігі ғана; кейбір жағдайларда объект жеке анықталған белгілерге ие, басқаларында тектік қасиеттерге ие

ANNOTATION

In the article, considering the issue of the subject of theft, the author concludes that the subject of theft may be things that are not in the ownership or legal possession of the perpetrator. They can be in a physical state, as well as have any form and shape. Some items can have an independent meaning, while others are only an integral part of the main property; in some cases, an object has individually defined characteristics, in others it is endowed with generic properties.

Мукажанов А. Е. — Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының «Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі» кафедрасының аға оқытушысы

Әбділі А. А. — Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының «Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі» кафедрасының оқытушысы

Жұмашев А. А. — Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының «Ішкі істер органдарының әкімшілік қызметі» кафедрасының оқытушысы

Мукажанов А. Е. — старший преподаватель кафедры «Административная деятельность органов внутренних дел» Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Ш. Кабылбаев

Әбділі А. А. — преподаватель кафедры «Административная деятельность органов внутренних дел» Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Ш. Кабылбаев

Жумашев А. А. — преподаватель кафедры «Административная деятельность органов внутренних дел» Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Ш. Кабылбаев

Mukazhanov A. E. — senior lecturer of the Department of administrative activities of Kostanay Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev

Abdali A. A. — lecturer of the Department of administrative activities of Kostanay Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev

Zhumashev A. A. — lecturer of the Department of administrative activities of Kostanay Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after Sh. Kabybayev

ӘОЖ 342.922

**УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦИЯ ИНСПЕКТОРЛАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН
ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ**

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАСТКОВЫХ ИНСПЕКТОРОВ ПОЛИЦИИ**

**PROBLEMS AND PROSPECTS FOR IMPROVING THE ACTIVITIES
OF DISTRICT POLICE INSPECTORS**

***Түйінді сөздер:** учаскелік полиция инспекторы, әкімшілік учаске, құқық бұзушылықтың алдын алу, УПИ қызметін әлеуметтік қорғау, УПИ құзыреті.*

***Ключевые слова:** участковый инспектор полиции, административный участок, профилактика правонарушений, социальная защита деятельности УИП, компетенция УПИ.*

***Keywords:** district police inspector, administrative division, crime prevention, social protection of the DPI activities, competence of the DPI.*

Құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесіндегі негізгі буын халықпен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын және жергілікті атқарушы органдарға есеп беретін учаскелік полиция инспекторлары болып табылады. Учаскелік инспектор ішкі істер органдары қызмет көрсететін аумақтың белгіленген тәртіппен өзіне бекітілген бөлігінде қылмысқа қарсы күрес, қоғамдық тәртіпті сақтау жөнінде өзіне жүктелген міндеттерді орындайды. Бұл ретте, азаматтардың полицияға деген сенім деңгейі олардың жұмысының сапасы мен тиімділігіне тікелей байланысты болады.

Учаскелік полиция инспекторларының қызметін бағалаудағы басты өлшем-шарттардың бірі — азаматтардың өтініштерін, шағымдарын және өзге де өтініштерін уақытылы, сапалы қарау, сондай-ақ процестік шешім қабылдау кезінде заңдылықты сақтау. Бұл учаскелік полиция инспекторларының халық алдындағы тоқсан сайынғы есептері заң деңгейінде бекітілген бүгінгі күні ерекше өзекті.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында «Учаскелік инспектордың мәртебесін заңнама арқылы арттырып, оның өнімді жұмыс істеуіне мол мүмкіндік берген жөн. Ол азаматтар алдында танымал, қолжетімді әрі беделді болуға, солардың құқықтарын қорғауға тиіс. Құқық қорғау органдары қызметкерлерін жұртпен ашық әңгіме жүргізуге үйретудің маңызы зор. Бұл бағыт кадрларды даярлау және іріктеу жүйесінде басымдыққа айналуы қажет» деп атап көрсетті¹. Осы орайда, Қазақстан Республикасы ІІМ ведомствосының басшысы 2020 жылды «Учаскелік полиция инспекторлары жылы» деп жариялағанын атай кетейік.

Учаскелік полиция пунктінің жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларының 3-тарауының 14-тармағына сәйкес, учаскелік полиция инспектор: рецидивтік, тұрмыстық, алкогольдік қылмыстардың алдын алуды, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауды жүзеге асырады; адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтан қорғауды қамтамасыз етеді; профилактикалық есепте тұрған адамдарға қатысты құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасын жүргізеді; құқық бұзушылықтарды анықтайды және жолын кеседі; жасалған немесе дайындалып жатқан қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы өтініштерді немесе хабарламаларды қабылдайды, тіркейді және қарайды, арыз берушіге қабылданған шешім туралы заңнамада белгіленген тәртіппен хабарлайды және тағы басқаларды атқарады².

Учаскелік полиция инспекторлардың функционалдық міндеттерінің ауқымы әртүрлі және көлемді екенін атап өткен жөн. Халық арасындағы тұрақты жұмыс, азаматтармен күнделікті қарым-қатынас, сан алуан және әртүрлі күнделікті мәселелерді шешу учаскелік полиция инспектордың негізгі жұмысын құрайды. Статистикаға сәйкес, әрбір бесінші қылмыстың немесе құқық бұзушылықтың жолын кесу немесе ашу учаскелік полиция инспекторына тиесілі. Алайда, учаскелік инспектордың кәсіби қызметінің маңызды бағыттарының бірі, біздің ойымызша, оның құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алуға және болдырмауға бағытталған профилактикалық шешімі болып табылады.

Қылмыстың алдын алу — заң бұзушылықтың алдын алу және адамның өмірі мен денсаулығын сақтау ғана емес, сонымен бірге елдегі қоғамдық тәртіптің қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ету.

Учаскелік полиция инспекторы жұмысының ерекшелігі қызмет көрсетілетін учаскенің халқымен барынша тығыз байланысты орнатуды талап етеді. Алайда, бұл оңай емес, адамдардың бәрі бірдей емес, ниеті де әртүрлі: тату, талапшыл, сақ, аңдысқан немесе тіпті агрессивті. Олармен байланыс орнату аз, сонымен қатар, құрметке, сенім мен беделге де ие болуыңыз керек. Учаскелік инспектордың жұмысының ерекшелігі, атап айтқанда, ол өз учаскесінің азаматтарымен көшеде, аулада ғана емес, олардың үйінде де кездеседі, кейде «қиын» пәтер мен отбасылық жанжалдарға тап болады. Дұрыс әрекет ету үшін «учаскелік инспектор» көптеген адамдардың өмір салтын, байланыстарын, мүдделерін, іс-әрекеттерін жақсы білуі керек, қызмет көрсетілетін әкімшілік аумақта ақпаратқа ие болуы керек. Ақпарат алу үшін ол барлық заңды құралдарды пайдалануға міндетті.

Жоғарыда аталғандардан, учаскелік полиция инспекторының негізгі міндеттері қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету, қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау және қызмет көрсетілетін аумақта оларды жою үшін белсенді шаралар қабылдау болып табылатынын көреміз.

Учаскелік полиция инспекторы әрбір азаматтың, сондай-ақ кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қылмыстық қол сұғушылықтан және өзге де заңсыз әрекеттерден қорғайды. Оның барлық

қызметі заңдылық аясында жүруі керек. Сонымен қатар, бүгінгі таңда учаскелік полиция инспекторына көптеген түрлі міндеттер жүктелгенін, оларды оның жұмысын бақылайтындар тарапынан ешқандай шағымдар болмайтындай дәрежеде орындау мүмкін еместігін ұмытпаған жөн.

Учаскелік полиция инспекторлары қызметіндегі орын алып отырған мәселелерді кешенді зерттеу, қазіргі жағдайда олардың тиімділігін арттыру өзекті сипатқа ие. Бұдан әрі қазіргі учаскелік полиция қызметкерлеріне жүктелген міндеттерді толық орындауға кедергі келтіретін маңызды мәселелер мен қайшылықтарды ашатын боламыз.

Біріншіден, бір учаскелік полиция инспекторы қызмет көрсететін әкімшілік учаскеде халық санының артуы. Қостанай облыстық орталығы 15 учаскеге бөлінген. Олардың әрқайсысында бірнеше инспектор жұмыс істейді, учаскедегі штат саны жұмыс жүктемесіне байланысты белгіленуі керек, бірақ учаскелерде учаскелік полиция инспекторлары жетіспейді. Мысалы, «Текстильный» учаскелік пунктінде 4 инспектор ғана қызмет көрсетеді, ал әкімшілік учаскеде тұратын халықтың саны 20000 адамнан асып жығылады. Бірақ, «Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторларының қоғамдық тәртіпті сақтаудағы және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі рөлін арттыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1996 жылғы 24 желтоқсандағы № 1598 қаулысына сәйкес халық санына байланысты бір УПИ-ға жүктеменің өзге де нормалары бекітілген³.

Қалада бір учаскелік полиция инспекторы 3000-нан аспайтын адамға қызмет көрсетуі тиіс, ал Қостанай қаласында бір УПИ 5000 адамға қызмет көрсетеді, бұл ҚР Үкіметінің жоғарыда аталған қаулысында көзделгеннен екі есе көп. Сондай-ақ, біздің зерттеуіміз учаскелік полиция пункттерінің жұмысына жауапты УПИ мен УПИ көмекшісінің жұмысы шамадан тыс жүктелгенін және күн сайын, демалыссыз 14 сағаттан жұмыс істейтінін көрсетті, сондықтан мұндай жүктеме кезінде дәстүрлі УПИ функциясының сапасы – құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасы да зардап шегеді. Бір учаскелік полиция инспекторы қызмет көрсететін халық санының артуына байланысты азаматтарға құқық қорғау қызметтерін көрсету жөніндегі жұмыс сапасы төмендейді, сондай-ақ бұл учаскелік инспектордың оларға жүктелген өзге де функцияларды тиісінше орындауына кедергі келтіреді.

Екіншіден, қылмыстар, әкімшілік құқық бұзушылықтар, оқиғалар туралы өтініштер мен хабарламаларды тексеру саласында УПИ құзыретін іске асыруда қиындықтар туындайды. Бұл міндетті іске асыру проблемасы УПИ-ға тексеру үшін 102 қызметтен азаматтардың келіп түскен өтініштерінің (арыздары мен хабарламаларының) өсуіне байланысты, орташа алғанда бір учаскелік полиция пунктіне бір күнде 10-нан 12-ге дейін өтініш түседі, осы өтініштер бойынша УПИ жауап қайтаруға және 15-20 минут ішінде оқиға орнына келуге міндетті. Бірақ, Қостанай қаласында қызметтік көліктері жиі жөндеуді қажет ететін және жанар-жағармай материалдарымен толыққанды қамтамасыз етіле бермейтін кездер де болады.

Үшіншіден, халықтың көпшілігі өздерінің учаскелік полиция инспекторларын білмейді. Учаскелік полиция инспекторының міндетіне әкімшілік учаскені жоспарлы аралау кіреді. Оның барысында ол проблемалық аймақтарды анықтап, оларды бақылауға алады. Әрбір учаскелік инспектор тәртіп бұзушылармен профилактикалық әңгіме жүргізіп, қажет болған жағдайда оларды бақылауға алынған азаматтардың тізіміне енгізуі керек. Бүгінде олар профилактикалық есепте тұрған адамдардың бес санатының және тізімдік есепте тұрған азаматтардың 9 санатының мінез-құлқын бақылайды⁴.

Төртіншіден, жалдамалы пәтерлерде қоғамдық тәртіпті бұзатын адамдарды әкімшілік жауаптылыққа тартуда проблемалар бар. Полиция жалдамалы пәтерлерде тыныштықты бұзумен қатар, басқа да құқық бұзушылықтар мен тіпті қылмыстар жиі кездесетінін айтады (бұл бұзақылық, адамға қатысты зорлық-зомбылық, денсаулыққа қасақана зиян келтіру, біреудің мүлкіне зиян келтіру болуы мүмкін).

Соңғы уақытта қалада притондар саны артты. Олардың кейбіреулері осындай пәтерлерде немесе жақында бас бостандығынан айыру орындарынан босап шыққан азаматтардың үйлерінде орын алып жатыр. Айта кететін болсақ, учаскелік полиция қызметкері шақыруға қызмет көрсете отырып, иелеріне кәсіпкерлік қызметке рұқсат беретін құжаттардың бар-жоғын тексеруге міндетті. Егер ондай болмаса, онда материалдар мемлекеттік кірістер басқармасына берілетін болады. Әдетте, мұндай тұрғын үй учаскелік полиция инспекторының бақылауына алынады.

Бесіншіден, жедел-тергеу тобының құрамындағы кезекшілік, көпшілік іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті сақтау, күштеп әкелуді орындау, әскерге шақырылған адамдарды іздестіру және т.б. сияқты УПП-ға тән емес міндеттерді орындауға тартудың теріс практикасы жалғасуда.

Қылмыстық, сондай-ақ әкімшілік процестерді жаңғырту және оларды электрондық форматқа көшіру — барлық құқық қорғау органдары жұмысының негізгі басымдықтарының бірі, ал жаңа талаптар аталған инфрақұрылымды біртіндеп жақсартуды талап етеді⁵. Еліміздің барлық құқық қорғау жүйесі сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімі (СДТБТ) жүйесі жұмысына ауысқаны баршаға мәлім.

СДТБТ — автоматтандырылған деректер жүйесі тізілімде тіркеу және тиісті қаулы шығару үшін 24 сағат ішінде төрт шешімнің бірі қабылдануы тиіс: СДТБТ-де тіркеу, қылмыстық құқық бұзушылық белгілері жоқ оқиғалар санатына ауыстыру, уәкілетті мемлекеттік органдарға тексеру үшін жіберу, әкімшілік немесе тәртіптік жауапкершілікке тарту үшін өтінішті жолдау. СДТБТ-де тіркеу жүргізілгеннен кейін сотқа дейінгі тергеу басталады⁶.

Алайда, бұл жүйеде жұмыс істеу көптеген проблемаларды тудырады. Бұл жүйе учаскелік полиция қызметкерлеріне жүктемені арттырды, біріншіден, бұл деректерді тіркеуге уақыттың жетіспеуі, өйткені олар тек 24 сағат береді; екіншіден, учаскелік полиция инспекторлары көбінесе әкімшілік учаскеде бір-бірін алмастырады, қате деректерді жинайды немесе асығыс қате шешімдер қабыл-

дайды, бұл олардың жұмысын баяулатады, өйткені практикада пайда болатын қателерді түзету керек болады, ал ол бір сәтте шешілетін мәселе емес.

Жоғарыда баяндалғандардың негізінде, біз мынадай ұсыныстар жасадық, оларды қалалық полиция бөлімінің тәжірибелік қызметіне енгізу учаскелік полиция инспекторы қызметінің тиімділігін едәуір арттырады:

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1996 жылғы 24 желтоқсандағы № 1598 қаулысына сәйкес, сондай-ақ, УПИ бөлімшесін жасақтау рәсімін жетілдіру жолымен УПИ қызметінің штат санын ұлғайтуды қамтамасыз ету;

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 23 мамырдағы № 701 қаулысымен ұсынылған нормалар бойынша учаскелік полиция көмекшілерімен қамтамасыз ету⁷;

- Қазақстан Республикасы Үкіметінің деңгейінде өз құзыретіне жатпайтын УПИ қызметінің нақты тізбесін бекіте отырып, УПИ мен оның көмекшісін мақсатсыз пайдалануға тыйым салатын норма қабылдау;

- УПИ қызметінің материалдық және техникалық қамтамасыз етілуін арттыру, атап айтқанда:

1) УПИ және оның көмекшісі үшін жеңілдетілген кредит берудің арнайы бағдарламаларының көмегімен тікелей қызмет көрсетілетін учаскеде тұрғын үй сатып алуға құқық беру. Бұл шара әбден орынды болып табылады, өйткені ол УПИ тұрғын үй мәселесін шешуге және оның әкімшілік учаскеде тұрақты тұруына ықпал ететін болады, бұл өз кезегінде алдын алу қызметіне және «УПИ-дің қадамдық қолжетімділігі» қағидатын қамтамасыз етуге оң әсер етеді;

2) УПИ қызметкерлерінің балаларын қызмет көрсетілетін учаскедегі мемлекеттік мектепке дейінгі мекемелерге орналастыру. Жекелеген елді мекендердің бір-бірінен алшақтығына байланысты, ауылдық жерлерде бұл шара әбден қолайлы болып табылады. Ал қалалық жерлерде бұл қажет емес, өйткені қазіргі уақытта балаларды аталған ұйымдарға орналастыру «еркін тіркеу» қағидаты бойынша жүзеге асырылады. Бұл ретте қалаған мектепке дейінгі мекемелер қызмет көрсетілетін әкімшілік учаскеде әрдайым бола бермеуі мүмкін;

3) УПИ балаларын ведомстволық ЖОО-ға жеңілдікпен түсіру;

4) УПИ-дың қоғамдық көлікте тегін жол жүруі. Бұл шара қолайлы болып табылады, себебі қызмет көрсететін әкімшілік учаскеде қызметтік көлік болмаған жағдайда УПИ-дың жинақтылығын қамтамасыз етеді. Алайда, бұл ретте, УПИ тарапынан бұл құқықты теріс пайдалану фактілерінің алдын алу тетігін (қызметтік емес, жеке мақсаттарға қол жеткізу үшін тегін жол жүру) қарау қажет.

Аталған өзгерістерді енгізу әкімшілік учаскеде учаскелік полиция инспекторларының алдын алу функцияларын жүзеге асыруының тиімділігін едәуір арттырады және жергілікті жерлерде учаскелік инспекторлардың қызметі әлдеқайда тиімді болады деп санаймыз.

---

¹ Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек // https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhmart-tokaevtyyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek.

- ² «Учаскелік полиция пунктiнiң жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерiнiң қызметiн ұйымдастыру қағидаларын бекiту туралы» Қазақстан Республикасы Ишкi iстер министрiнiң 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1095 бұйрығы. ҚР ӘДМ-не 2016 жылғы 4 ақпанда № 13004 болып тiркелген // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500013004>.
- ³ Ишкi iстер органдарының учаскелік полиция инспекторларының қоғамдық тәрiптi сақтаудағы және қоғамдық қауiпсiздiктi қамтамасыз етудегi рөлiн арттыру туралы. Қазақстан Республикасы Үкiметiнiң 1996 жылғы 24 желтоқсандағы № 1598 қаулысы // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51007064.
- ⁴ «Учаскелік полиция пунктiнiң жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерiнiң қызметiн ұйымдастыру қағидаларын бекiту туралы» Қазақстан Республикасы Ишкi iстер министрiнiң 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1095 бұйрығы. ҚР ӘДМ-не 2016 жылғы 4 ақпанда № 13004 болып тiркелген // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500013004>.
- ⁵ Ишкi iстер органдарының учаскелік полиция инспекторларының қоғамдық тәрiптi сақтаудағы және қоғамдық қауiпсiздiктi қамтамасыз етудегi рөлiн арттыру туралы. Қазақстан Республикасы Үкiметiнiң 1996 жылғы 24 желтоқсандағы № 1598 қаулысы. // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51007064.
- ⁶ Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арызды, хабарды немесе баянатты қабылдау және тiркеу, сондай-ақ Сотқа дейiнгi тергеп-тексерулердiң бiрыңғай тiзiлiмiн жүргiзу қағидаларын бекiту туралы. Қазақстан Республикасы Бас прокурорының 2014 жылғы 19 қыркүйектегi № 89 Бұйрығы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V14W0009744>.
- ⁷ Қоғамдық тәрiптi нығайту және iшкi iстер органдарының учаскелік полиция инспекторларының рөлiн арттыру жөнiндегi қосымша шаралар туралы. Қазақстан Республикасы Үкiметiнiң 2001 жылғы 23 мамырдағы № 701 қаулысы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P010000701>.

ТҮЙІН

Мақалада учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілері қызметінің жұмысын жетілдіру мәселелері қаралған. Учаскелік полиция инспекторлары ПО әкімшілік юрисдикциялық қызметінің негізгі субъектілері және олар үшін бұл қызмет дәстүрлі болып табылады. Мақалада сауалнама және сұхбат жүргізу арқылы полицияның учаскелік инспекторларының қызметіне қысқаша талдау жүргізіліп, соның нәтижесінде ұйымдастырушылық сипаттағы мәселелер және олардың қызметін құқықтық реттеу анықталған. Автор зерттеу жүргізілген қызметтің негізгі мәселелерін анықтап, оларды шешу жолдарын ұсынған.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены вопросы совершенствования работы службы участковых инспекторов полиции и их помощников. Участковые инспекторы полиции являются основными субъектами административной юрисдикционной деятельности ОВД и для них эта деятельность является традиционной. В статье проведен

краткий анализ деятельности участковых инспекторов полиции путем анкетирования и проведения интервью. В результате были выявлены вопросы организационного характера и правового регулирования их деятельности. Авторами определены основные проблемы исследуемой деятельности и предложены пути их решения.

ANNOTATION

The article deals with the improving issues of the work, service of district police inspectors and their assistants. District police inspectors are the main subjects of administrative jurisdiction of the IAB and this activity is traditional for them. In the scientific work analyzes the activities of the DPI through questionnaires and interviews. As a result, issues of organizational nature and legal regulation of their activities were identified. The author defines the main problems of the research activity and suggests ways to solve them.

Сулейманова Г. Ж. — главный научный сотрудник Центра научных и специальных исследований (г. Актөбе), кандидат юридических наук

Калыкбаев Р. А. — студент 2 курса специальности «Юриспруденция» Баишев Университета

Сулейманова Г. Ж. — Ғылыми және арнайы зерттеулер орталығының бас ғылыми қызметкері (Ақтөбе қ.), заң ғылымдарының кандидаты

Қалықбаев Р. А. — Баишев Университетінің "Құқықтану" мамандығының 2 курс студенті

Suleymanova G. Zh — chief researcher of the Center for scientific and special research (Aktobe), candidate of law

Kalykbayev R. A. — 2nd year student of the specialty "Jurisprudence" of Baishev University

УДК 342.922

ОРГАНЫ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ КАК ОСНОВНОЙ ИСПОЛНИТЕЛЬ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ПРАВОПОРЯДКА В АДМИНИСТРАТИВНО- ПРАВОВОМ МЕХАНИЗМЕ ГОСУДАРСТВА

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ ӘКІМШІЛІК- ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІГІНДЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРТІПТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖӨНІНДЕГІ НЕГІЗГІ ОРЫНДАУШЫ РЕТІНДЕ

INTERNAL AFFAIRS BODIES AS THE MAIN EXECUTOR TO ENSURE LAW AND ORDER IN THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM OF THE STATE

Ключевые слова: органы внутренних дел, административно-правовой механизм, государство, обеспечение, правопорядок, исполнительные органы, юрис-

дикция, государственная программа, административные правонарушения, электронный формат.

Түйінді сөздер: ішкі істер органдары, әкімшілік-құқықтық тетік, мемлекет, қамтамасыз ету, құқық тәртібі, атқарушы органдар, юрисдикция, мемлекеттік бағдарлама, әкімшілік құқық бұзушылықтар, электрондық формат.

Keywords: *internal affairs bodies, administrative and legal mechanism, state, security, law and order, executive bodies, jurisdiction, state program, administrative offenses, electronic format.*

17 августа 2010 г. Президент Республики Казахстан в Указе № 1039 «О мерах по повышению эффективности правоохранительной деятельности и судебной системы в Республике Казахстан» заложил решение задачи по реформированию правоохранительной системы. На сегодняшний день продолжается модернизация правоохранительных органов, которая будет успешной, если в ней примет участие все общество.

В настоящее время требуют совершенствования традиционные способы защиты прав человека — судебные и административные. Которые являются неотъемлемыми особенно в условиях осуществления и обеспечения правопорядка в стране. При этом основные функции по осуществлению правопорядка непосредственно выполняют органы внутренних дел. На них лежит основная нагрузка по практической реализации законов, следующих целей и задач:

- профилактика правонарушений;
- охрана общественного порядка;
- борьба с преступностью;
- исполнение уголовных наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия, а также административных взысканий;
- предупреждение и ликвидация чрезвычайных ситуаций, обеспечение пожарной безопасности, организация гражданской обороны.

То есть они являются специальным отраслевым субъектом системы исполнительных органов государственной власти, особым силовым звеном организационного механизма исполнительной власти, всего государственно-властного механизма. Органам внутренних дел присущи признаки и особенности, характерные для исполнительной власти и ее органов. Это исходит из Закона РК «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» от 23 апреля 2014 года № 199-V с изменениями и дополнениями по состоянию на 2020 г.

Согласно ст. 7 данного закона, в систему органов внутренних дел входят — полиция (криминальная полиция, административная полиция, подразделения следствия, дознания и иные подразделения), уголовно-исполнительная система (ведомство, его территориальные органы, служба пробации и учреждения, исполняющие наказания, иные подведомственные организации), военно-следственные органы, Национальная гвардия Республики Казахстан, органы гражданской защиты.

Криминальная полиция состоит из подразделений по борьбе с организованной преступностью, экстремизмом, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, иных подразделений, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность.

Административная полиция состоит из местной полицейской службы, подразделений по контролю в сфере оборота гражданского и служебного оружия, миграционной полиции, конвойной службы, специальных учреждений и иных подразделений, осуществляющих охрану общественного порядка.

Местная полицейская служба состоит из подразделений участковых инспекторов полиции, по делам несовершеннолетних, по защите женщин от насилия, патрульной полиции, природоохранной полиции и иных подразделений, осуществляющих деятельность в сфере профилактики правонарушений, охраны общественного порядка, обеспечения безопасности дорожного движения.

Органы внутренних дел взаимодействуют с другими государственными органами, физическими и юридическими лицами, которые вправе оказывать им помощь.

Отдельные граждане как добровольные помощники полиции могут с их согласия привлекаться к сотрудничеству.

Также сотрудники ОВД взаимодействуют с институтами гражданского общества и подпадают под общественный контроль со стороны общественных наблюдательных комиссий и Общественных советов.

Министерством и Департаментами полиции в областях создаются иные консультативно-совещательные органы для оказания содействия органам внутренних дел в обеспечении прозрачности их деятельности, рассмотрения обращений физических и юридических лиц на действия сотрудников органов внутренних дел, нарушающих нормы служебной этики, установленные законодательством Республики Казахстан, и в других целях.

Компетенция органов внутренних дел определена не только Законом Об ОВД, но и другими нормативно-правовыми актами. Более подробная регламентация административно-юрисдикционных полномочий органов внутренних дел содержится в КоАП РК в ст. 685, а также в отдельных нормативных правовых актах и приказах МВД РК.

При нарушении сотрудниками ОВД прав и законных интересов граждан органы внутренних дел обязаны восстановить эти права, возместить нанесенный ущерб, обеспечить привлечение виновных к ответственности.

Юрисдикция органов внутренних дел в рамках административно-правового механизма является исключительно административной, осуществляется специально уполномоченным на то ведомством. Свои властные полномочия органы внутренних дел осуществляют в отношении субъектов, не находящихся в служебном подчинении, за исключением аттестованных сотрудников, которые могут нести ответственность за административные правонарушения по дисциплинарным взысканиям, а также на общих основаниях. В этом состоит одно из отличий административной юрисдикции от дисциплинарной, для которой характерно

организационное подчинение должностного лица, принимающего решение, и нарушителя. Свои разносторонние функции органы внутренних дел выполняют посредством определенных видов властной государственной деятельности. Считаем, что структуру правоохранительной деятельности органов внутренних дел составляют административная, оперативно-розыскная, уголовно-процессуальная, пенитенциарная, профилактическая виды деятельности. По объему выполняемых задач, по обязанностям личного состава в работе органов внутренних дел преобладает административная деятельность, представляющая собой разновидность исполнительно-распорядительной деятельности. Не раскрывая содержание этого особого вида деятельности, следует отметить, что ей свойственны признаки, выделяющие ее среди других видов деятельности и в то же время присущие исполнительным органам деятельности: это — государственно-властный, подзаконный, исполнительно-распорядительный, целенаправленный, творческий, организующий, профилактический характер, повседневное и практическое осуществление задач-функций государства в сфере внутренних дел.

Однако при квалификации ряда правонарушений практические работники органов внутренних дел обращаются к анализу не только норм КоАП РК, но и УК РК. Дело в том, что некоторые административные и уголовные правонарушения по характеру противоправности и другим основаниям имеют много общего. При этом квалификация занимает одно из важных мест в практической деятельности сотрудников ОВД.

Административная юрисдикция органов внутренних дел имеет сложную по своему составу нормативную правовую основу, включающую материальные, процессуальные и компетенционные нормы. К особенностям правовой основы административно-юрисдикционной деятельности органов внутренних дел следует отнести наличие множества правовых актов, в том числе государственного уровня, органов местного государственного управления, ведомственных нормативных актов.

А для автоматизации процесса административного производства с момента возбуждения до окончательного исполнения с 1 января 2021 г. в рамках указанного направления Генеральной прокуратурой будет введена в действие система «Единый реестр административных правонарушений» (далее — ЕРАП).

Данная система разработана в рамках государственной программы «Цифровой Казахстан», которая по поручению Главы государства постановлением Правительства Республики Казахстан в декабре 2017 года была утверждена. Все это сделано для перехода административного производства в электронный формат, также как для перехода досудебного производства по уголовным делам был разработан и внедрен ЕРДР — Единый реестр досудебного расследования.

Система позволяет с помощью планшета моментально составить электронный протокол и на месте же оплатить штраф.

В мае 2018 г. в г. Кульсары Жылыойского района Атырауской области был апробирован как пилотный проект. Одновременно он был апробирован и в других областях и регионах республики. А в данной области на сегодняшний день

посредством системы составлено свыше **20 тыс.** электронных административных протоколов с наложением штрафов на сумму более **123 млн.тенге.**

Также на официальном сервисе мобильного приложения «Qatqor» Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК можно проверить информацию об административных правонарушениях, неоплаченных штрафах и проверить был оплачен штраф и когда оплата прошла. Для этого необходимо ввести ИИН, номер и тип документа (рисунок 1).

Физическое лицо   Юридическое лицо   ГРНЗ   Иностраный гражданин

ИИН

Номер удостоверения личности

Код подтверждения:

В соответствии с Законом РК «О персональных данных и их защите» в случае необходимости получения информации в отношении третьего лица подтверждаю, что имеется согласие данного лица.

Проверить наличие страхового полиса

Рисунок 1 — Официальный сервис мобильного приложения «Qatqor» Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК

В этом аспекте можно подписаться на бесплатное SMS-оповещение о регистрации новых административных штрафах на автомобиль. Для этого необходимо зарегистрировать свой сотовый телефон в личном кабинете на портале электронного правительства.

Однако даже электронный протокол органа внутренних дел (его полномочного лица) о наложении штрафа может быть обжалован в вышестоящий орган или в районный (городской), решение которого является окончательным. Предусмотрен публичный сектор — функционал ЕРАП, позволяющий участникам производства по делам об административных правонарушениях получать удаленный доступ к материалам электронного дела об административном правонарушении, а также подавать жалобы, заявления и ходатайства¹.

Так как среди правовых конфликтов (споров) наряду с рассмотрением административных правонарушений органы внутренних дел рассматривают жалобы на действия подчиненных органов (должностных лиц), протесты прокурора. На наш взгляд, рассмотрение жалоб, протестов по делам об административных правонарушениях является также конститутивным признаком административной юрисдикции. Жалобы и протесты требуют юрисдикционного вмешательства, так же как и правонарушения. Акты должностного лица органа внутренних дел, в том числе и постановления по делам об административных правонарушениях, могут быть дефектными по различным причинам: небрежность, некомпетентность, злоупотребление правом и так далее. Поэтому в интересах дела право одной стороны — решать и использовать власть — должно быть уравновешено правом другой стороны — обжаловать акт, требовать его пересмотра. Право гражданина обжаловать акты субъектов власти — атрибут одной из конституционных гарантий охраны прав и законных интересов человека.

Процедура же рассмотрения жалоб граждан в органах государственной власти, начиная с 19 июня 1995 г., регламентировалась Указом Президента РК, имеющего силу закона, «О порядке рассмотрения обращений граждан»², а уже с 12 января 2007 г. Законом РК № 221-III ЗРК «О порядке рассмотрения обращений физических и юридических лиц» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2020 г.)³. Так, законодатель регулирует общественные отношения, связанные с подачей и рассмотрением обращений физических и юридических лиц в целях реализации и защиты их прав, свобод и законных интересов. Порядок и сроки рассмотрения обращений граждан в прокуратуру определяется Законом РК о Прокуратуре.

Однако данный закон о порядке рассмотрения обращений физических и юридических лиц пока еще действует вплоть до 1 июля 2021 года. На замену его должен прийти работать Административный процедурно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 29 июня 2020 года № 350-VI. Где порядку обжалования и подаче жалобы посвящена Глава 13.

Также в ст. ст. 827-829 КоАП РК расписан порядок подачи, сроки подачи и порядок рассмотрения жалобы в орган (должностному лицу), суд, чьи действия (бездействие) и решения обжалуются, который обязан в течение трех суток со дня поступления жалобы направить их в вышестоящий орган (должностному лицу), соответствующий суд.

Таким образом, приходим к заключению, что практическая деятельность органов внутренних дел по осуществлению и обеспечению правопорядка в стране подверглась очень значительным изменениям. Практически за последние 5 лет она претерпела значительные положительные изменения. Внедрение информационных технологий и различных программ существенно облегчили некоторые виды деятельности сотрудников органов внутренних дел по охране общественного порядка и безопасности граждан.

-
- ¹ Приказ и.о. Генерального Прокурора Республики Казахстан от 10 июля 2020 года № 85 «Об утверждении Правил ведения Единого реестра административных производств» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V200002096>.
  - ² Указ Президента РК, имеющий силу закона, «О порядке рассмотрения обращений граждан» от 19 июня 1995 г., утратил силу // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1003766
  - ³ Закон РК «О порядке рассмотрения обращений физических и юридических лиц» от 12 января 2007 г. № 221-III ЗРК с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2020 г. // <https://online.zakon.kz>.

АННОТАЦИЯ

В Республике Казахстан основные функции по осуществлению правопорядка непосредственно выполняют органы внутренних дел. На них лежит основная нагрузка по практической реализации законов в этом направлении, а именно: профилактика правонарушений; охрана общественного порядка; борьба с преступностью; исполнение уголовных наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия, а также административных взысканий; предупреждение и ликвидация чрезвычайных ситуаций, обеспечение пожарной безопасности, организация гражданской обороны. И за последние 5 лет она претерпела значительные положительные изменения.

Например, для автоматизации процесса административного производства с момента возбуждения до окончательного исполнения с 1 января 2021 г. в рамках указанного направления Генеральной прокуратурой будет введена в действие система «Единый реестр административных правонарушений». Все это сделано для перехода административного производства в электронный формат, также как для перехода досудебного производства по уголовным делам был разработан и внедрен Единый реестр досудебного расследования.

ТҮЙІН

Қазақстан Республикасында құқықтық тәртіпті жүзеге асыру жөніндегі негізгі функцияларды ішкі істер органдары тікелей орындайды. Оларға осы бағыттағы заңдарды іс жүзінде іске асыру бойынша негізгі салмақ түседі, атап айтқанда: құқық бұзушылықтардың алдын алу; қоғамдық тәртіпті қорғау; қылмысқа қарсы күрес; қылмыстық жазаларды және қылмыстық-құқықтық Ықпал етудің өзге де шараларын, сондай-ақ әкімшілік жазаларды орындау; төтенше жағдайлардың алдын алу және оларды жою, өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету, азаматтық қорғанысты ұйымдастыру. Соңғы 5 жыл ішінде ол айтарлықтай оң өзгерістерге ұшырады.

Мәселен, 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап қозғалған сәттен бастап түпкілікті орындауға дейінгі әкімшілік іс жүргізу процесін автоматтандыру үшін Бас прокуратура көрсетілген бағыт шеңберінде «әкімшілік құқық бұзушылықтардың бірыңғай тізілімі» жүйесін қолданысқа енгізетін болады. Мұның барлығы әкімшілік іс жүргізудің электрондық форматқа көшуі үшін жасалды, сондай-ақ

қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі іс жүргізудің көшуі үшін сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімі әзірленіп, енгізілді.

ANNOTATION

In the Republic of Kazakhstan, the main functions of law enforcement are directly performed by the internal affairs bodies. They bear the main burden on the practical implementation of laws in this direction, namely: prevention of offenses; protection of public order; fighting crime; execution of criminal penalties and other measures of criminal law, as well as administrative penalties; prevention and elimination of emergencies, fire safety, organization of civil defense. And over the past 5 years, it has undergone significant positive changes.

So, to automate the process of administrative proceedings from the moment of initiation to final execution, from January 1, 2021, within the framework of this direction, the General Prosecutor's Office will put into effect the "Unified Register of Administrative Offenses" system. All this was done for the transition of administrative proceedings to an electronic format, as well as for the transition of pre-trial proceedings in criminal cases, the Unified Register of Pre-trial Investigation was developed and implemented.

Телибекова И. М. — профессор кафедры «Права и общеобразовательных дисциплин» Баишев Университета (г. Актөбе), кандидат юридических наук

Телібекова И. М. — Баишев университетінің «Құқық және жалпы білім беру пәндері» кафедрасының профессоры (Ақтөбе қ.), заң ғылымдарының кандидаты

Telibekova I. M. — professor of the Department of law and general education disciplines of Baishev University (Aktobe), candidate of legal sciences

УДК 340.141

РОЛЬ ОБЫЧНОГО ПРАВА КАЗАХОВ В СТАНОВЛЕНИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЗАҢНАМАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ ҚАЗАҚТАРДЫҢ ӘДЕТ-ҒҰРЫП ҚҰҚЫҒЫНЫҢ РӨЛІ

THE ROLE OF KAZAKH CUSTOMARY LAW IN THE FORMATION OF THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Ключевые слова: обычное право, свод законов, памятник обычного права казахов, закон, законодательство Республики Казахстан.

Түйінді сөздер: әдеттегі құқық, заңдар жинағы, қазақтардың әдеттегі құқығының ескерткіші, Заң, Қазақстан Республикасының заңнамасы.

Keywords: *customary law, code of laws, monument of customary law of Kazakhs, law, legislation of the Republic of Kazakhstan.*

На территории Казахстана издревне проживали кочевые цивилизации. Особенности кочевого образа жизни казахов, особенности их менталитета несомненно отразились на становлении правовых основ действовавших в тот период кодифицированных актов казахского народа.

Важную роль в становлении законодательства Республики Казахстан сыграли исторические корни. Именно нравственные начала, культурные ценности, народные обычаи и легли в основу казахского обычного права. Примечательным является то, что телесные и членовредительские наказания, также как тюрьмы и смертная казнь, не были характерными для степного права (адата), что в корне отличало его от законов шариата. По этому поводу М. Губайдуллин пишет: «В любой стране на законы, обряды и традиции влияют духовное сознание, географическое расположение, экономическое, социальное положение, развитие науки и искусства, духовные верования и менталитет. Вследствие этого возникает правовое мировоззрение, которое призвано защищать интересы общества, сохранять единство народа, соблюдать правопорядок»¹.

Как отмечал академик С. З. Зиманов, «одним из <...> культурных ценностей, затерявшихся в пластах истории, является Казахское право «жарғы» (в дальнейшем — казахское право)»². Автор подчеркивал, что «хозяйственно-бытовые, мировоззренческие основы кочевой цивилизации на обширной земле Казахии сохранились вплоть до новейшего времени. <...> жизнь Казахского права максимально была приближена к самому народу, к логике его жизни, в значительной степени выражала извечную духовную суть человека и его устремления независимо от стадии его совершенства и развития»³. К таковым памятникам казахского обычного права относятся своды законов, такие как, «Қасым ханның қасқа жолы» («Светлый путь Касым хана»), «Есім ханның ескі жолы» («Древний путь Есим хана») и Тәуке ханның «Жеті жарғысы» («Семь уложений Тауке хана»).

В ходе геополитических изменений на территории постсоветского пространства основные институты правил поведения кочевого народа, сохранившиеся в кодифицированных памятниках степного права, а именно справедливость, разумность, добросовестность, нашли свое отражение в современной правовой системе страны и оказали влияние на формирование основных начал законодательства молодого государства. Например, эти принципы имеют место и в современном гражданском, предпринимательском, гражданско-процессуальном законодательстве Республики Казахстан.

Одним из памятников обычного права казахов является кодифицированный свод законов «Қасым ханның қасқа жолы». Он был создан в период правления хана Касыма в начале XVI в. и включал в себя пять основных разделов, которые регулировали разрешение имущественных споров (имущественный закон); предусматривали виды наказаний за совершение уголовных преступлений (уголов-

ный закон); устанавливали повинность населения по содержанию армии, а также воинскую повинность, включали в себя вопросы раздела военной добычи (воинский закон), международного права и посольского этикета (посольского обычая); а также устанавливали обязательства взаимопомощи и правила по устройствам празднеств (закон общественности)⁴. Мы можем найти сходство между нормами данного свода законов и нормами ныне действующего отечественного законодательства, например, по защите имущества, частной собственности, уголовной ответственности за совершение преступлений.

Современное законодательство Казахстана также несет в себе эти ранее действовавшие основные начала, закрепив конституционное право на частную собственность, на ее защиту, а также урегулировав в ныне действующем законодательстве принципы ответственности за совершенное правонарушение (гражданско-правового и уголовно-правового характера).

Позднее в XVII в. в период правления хана Есим рассмотренный выше свод законов Касым хана был дополнен нормами, регулировавшими реформирование политической системы и государственное управление Казахского ханства. Названный «Есім ханның екі жолы» данный правовой акт определил полномочия хана, биев, батыров, их права и обязанности, сохранил Маслихат как высшую законодательную власть Казахского ханства, определил его жузовую организацию, а также изменил принцип выбора хана, власть которого формировалась и ограничивалась Советом Биев⁵.

Действовавшее в то время хозяйственно-территориальное объединение в виде жузов фактически можно соотнести с действующими административно-территориальными единицами (областями, районами, сельскими округами), а работа Маслихатов как коллективного представительного органа, решающего вопросы государственного, хозяйственного, социального, правового значения, в который входят представители административно-территориальных единиц, имеет место и в настоящее время.

Здесь также можно провести параллель между рассмотренным выше памятником обычного права казахов и законодательством Республики Казахстан, регулирующим государственное и местное самоуправление, избрание и деятельность выборных органов, а также полномочия лиц, возглавляющих государственные органы и занимающие определенные должности в структуре государственного управления.

Правовые основы обычного права казахов в конце XVII в. начале XVIII в. были усовершенствованы Тауке ханом, который инициировал составление и принятие «Жеті-Жарғы» («Семь уложений Тауке хана»)⁶. Ученые и исследователи полагают, что Тауке хан созвал биев всех трех жузов: Толе би — из Старшего, Казыбек би — из Среднего и Айтеке би — из Младшего жуза, которые и были авторами данного кодифицированного акта. Принятие «Жеті-Жарғы» было обусловлено необходимостью укрепления внутривнутриполитического единства казахов, создания казахского централизованного государства, а также выработки единых правовых основ казахского общества.

Структура «Жеті-Жарғы» была представлена нормами административного, уголовного, гражданского права, разделами о налогах, религии, а также нормами, регулировавшими семейно-брачные отношения. В основу данного правового акта были положены принципы, основываясь на которых Тауке хотел сплотить казахов. Среди них можно назвать принципы строгого подчинения младших старшим (детей — родителям, жены — мужу; подчиненного — правителю), принцип коллективной ответственности (человека перед родом, род за каждого своего члена).

«Жеті-Жарғы» включал в себя Земельный Закон (Жер дауы), в котором обговаривалось решение споров о пастбищах и водопоях. Семейно-брачный закон «Жеті-Жарғы» устанавливал порядок заключения и расторжения брака, права и обязанности супругов, а также имущественные права членов семьи. Закон «Жеті-Жарғы» о вдовах (Жесір дауы) регламентировал имущественные и личные права вдов и сирот, а также обязательства по отношению к ним общины и родственников умершего. Военный Закон «Жеты-Жаргы» включал нормы об отправлении воинской повинности, формировании подразделений и выборах военачальников. Также в «Жеті-Жарғы» были включены Уголовный Закон, устанавливающий наказания за различные виды преступлений кроме убийства, и Закон о куне, устанавливающий наказания за убийства и тяжкие телесные повреждения. Причем в разработке Закона о куне, содержащем 93 параграфа, принимал непосредственное участие казахский просветитель, мыслитель и поэт Абай Кунанбаев. Оригинал «Кодекса для простых казахов», принятый на съезде в местности Карамола в 1885 г., был отпечатан в 1886 г. арабской графикой в типографии казанского Императорского университета (рисунок 1).

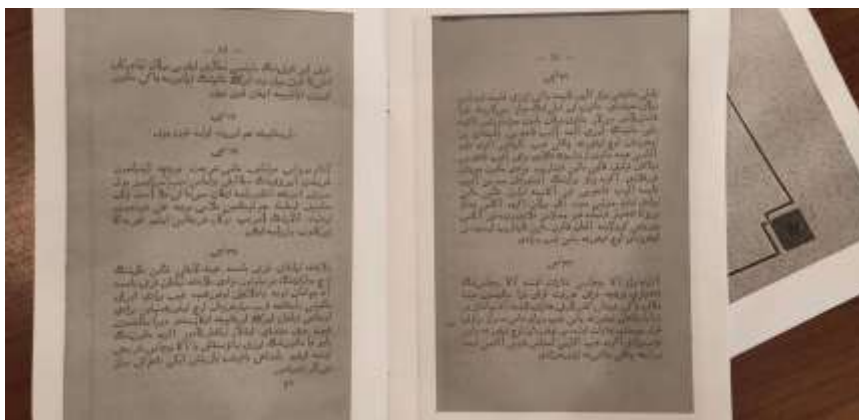

Рисунок 1 — «Кодекс для простых казахов» 1885 г.

Как указывают исследователи, «составляя закон, поэт выступил как демократ, предложив множество нововведений, призванных облегчить жизнь простолюдинов»⁷.

С. Ф. Ударцев справедливо полагает, что Абай Кунанбаев, будучи прекрасным оратором, бием, принимая участие в судебных разбирательствах, был также и законодателем казахской степи⁸.

В законах Тауке хана уголовное наказание основывалось на принципе талиона (кровь за кровь), но смертная казнь (4 вида) всегда могла быть заменена выкупом (кун). Разная степень ответственности, закрепленная в «Жеті-Жарғы» для правящей элиты и простых кочевников, отражала социально-политическую неоднородность общества.

Все споры рассматривались Судом биев согласно Положению о судебном процессе, в котором оговаривался порядок судебного разбирательства. Причем в степи существовала своя законодательная система, которая регулировала жизнь народа на всей территории, и современное процессуальное законодательство Республики Казахстан впитало в себя основные принципы отправления правосудия и верховенства права, а также гуманизма и примирения сторон⁹.

Безусловно, «Жеті-Жарғы» — воплощение достижений средневекового права, отражая свою эпоху, сыграл значительную роль в достижении внутриказахского единства. Следует отметить, что законы Тауке хана передавались из уст в уста в виде кратких изречений и пословиц.

Как видим, между системой законодательства современного Казахстана и законами Тауке хана прослеживаются общие характерные черты, такие, как установление и сохранение правопорядка, защита экономических и внешнеполитических интересов и др. Следует согласиться с мнением С. З. Зиманова о том, что «и сегодня в условиях совершенно изменившегося мира предпринимаются попытки возродить дух и стиль этого «степного права», освоить отдельные его институты и тем самым обогатить ими национальную правовую культуру»¹⁰.

¹ «Древние законы казахского народа: традиции и преемственность» // <https://pricom.kz/obshhestvo/drevnie-zakonyi-kazahskogo-naroda-tr.html> (дата обращения: 15.11.2020).

² **Зиманов С. З.** Мир права казахов «Жаргы» – уникальная система права // <https://www.zakon.kz/203736-mir-prava-kazakhov-zhargy-unikalnaja.html> (дата обращения: 15.11.2020).

³ Там же.

⁴ Первые законы степи // <https://e-history.kz/ru/news/show/6277/> (дата обращения: 15.11.2020).

⁵ Там же.

⁶ Там же.

⁷ «Кодекс для простых казахов», составленный Абаем, нашли казахстанские ученые в Казани // <https://informburo.kz/novosti/kodeks-dlya-prostyh-kazahov-sostavlennyy-abaem-nashli-kazahstanskije-uchyonye-v-kazani.html> (дата обращения: 15.11.2020).

⁸ **Ударцев С. Ф.** Абай Кунанбаев: мыслитель, судья, законодатель // <http://abai.kaznu.kz/rus/?p=294> (дата обращения: 15.11.2020).

⁹ **Москау З.** «Жеті жарғы» – свод законов Великой степи // <https://kazpravda.kz/articles/view/zheti-zhargi--svod-zakonov--velikoi-stepi> (дата обращения: 15.11.2020).

---

¹⁰ *Зиманов С. З.* Указ. раб.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются основные памятники обычного права казахов и их роль в становлении степного права. Автор обращает внимание на преемственность основных принципов и начал обычного права казахов и значение его кодифицированных актов в формировании правового мировоззрения казахского народа. В статье приводятся точки зрения ученых и исследователей, а также содержание сводов законов.

ТҮЙІН

Мақалада қазақтардың әдет-ғұрып құқығының негізгі ескерткіштері және олардың дала құқығының қалыптасуындағы рөлі қарастырылады. Автор негізгі қағидаттардың сабақтастығына және қазақтардың әдет-ғұрып құқығының бастауларына, және оның қазақ халқының құқықтық дүниетанымын қалыптастырудағы кодификацияланған актілердің маңыздылығына назар аударады. Мақалада ғалымдар мен зерттеушілердің көзқарастары, сондай-ақ заңдар жиынтығының мазмұны келтірілген.

ANNOTATION

The article deals with the main monuments of customary law of the Kazakhs and their role in the formation of steppe law. The author draws attention to the continuity of the basic principles and principles of customary law of the Kazakhs, and its importance of codified acts in the formation of the legal worldview of the Kazakh people. The article presents the points of view of scientists and researchers, as well as the content of the codes of laws.

**НАУЧНЫЕ ИЗДАНИЯ
ҒЫЛЫМИ БАСЫЛЫМДАР
SCIENTIFIC PUBLICATIONS**

Начало в «Мир Закона» № 1-2 (213-214), 2020

№ 3-4 (215-216), 2020

№ 5-6 (217-218), 2020

№ 7-8 (219-220), 2020

Максименко Е. И. — доцент кафедры «Организации судебной и прокурорско-следственной деятельности» Оренбургского государственного университета, кандидат педагогических наук

Максименко Е. И. — Орынбор мемлекеттік университетінің «Сот және прокурорлық-тергеу қызметін ұйымдастыру» кафедрасының доценті, педагогика ғылымдарының кандидаты

Maksimenko E. I. — associate professor of the Department of organization of judicial and prosecutorial investigative activities Orenburg state University, candidate of pedagogical sciences

**ЭТИКО-ПРАВОВЫЕ НАЧАЛА
НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ
САЛЫҚТЫҚ ӘКІМШІЛЕНДІРУДІҢ
ЭТИКАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ БАСТАУЛАРЫ
ETHICAL AND LEGAL PRINCIPLES
OF TAX ADMINISTRATION**

4. ПРАВСТВЕННОЕ СОДЕРЖАНИЕ НАЛОГОВЫХ ПРОЦЕДУР

4.1. Понятие налоговых процедур и налоговых производств

Нормативные правила и усмотрения пронизывают контрольно-надзорную деятельность. И здесь важно не допустить нарушения нормативных правил поведения, неупорядоченность выполняемых действий, а то и злоупотребление. Эту задачу в немалой степени решают грамотно разработанные налоговые процедуры — специфические разновидности юридических процедур.

Б. Н. Габричидзе и А. Г. Чернявский¹ вслед за М. И. Байтиным и О. В. Яковенко² рассматривают правовые процедуры как установленный нормами права специальный порядок выполнения юридической деятельности, направленной на обеспечение применения норм материального права, реализацию конкретных материальных правоотношений. В целях защиты от возможных правонарушений указанный порядок охраняется юридическими санкциями.

У российских юристов нет сомнения в том, что понимание процедуры (процедурных правил) подразумевает *порядок*.

Налоговое процедурное право включает в себя различные налогово-правовые нормы материального и процессуального характера, их назначение заключается в выявлении и обеспечении установленного порядка осуществления обязательных и деликтных отношений в налоговом праве.

Налоговые процедуры закреплены в законодательстве о налогах и сборах и составленных на его основе положениях, правилах, регламентах и соглашениях государственных органов о совместной деятельности. При «конструировании» той или иной процедуры изначально принимается во внимание компетенция ФНС России и ее территориальных органов (их должностных лиц), их функции и полномочия, круг регулируемых ими правоотношений. При этом обязательно принимаются в расчет такие сегменты деятельности субъектов права, которые потребуют стабильных и систематически применяемых юридических действий и актов.

Вместе с тем, обращает внимание Ю. А. Тихомиров: «Публичный интерес нельзя понимать только как интерес государства, отделенный от интересов граждан <...> и общества. Публичный интерес <...> есть общесоциальный интерес, отражающий в концентрированной форме весь спектр интересов общества»³.

И управленческий процесс, как разновидность юридического процесса, и налогово-правовые процедуры, содержат процессуальные нормы, но их назначение и функциональная природа далеко не одинаковы.

Приведем примерный перечень основных налоговых процедур:

- 1) постановка на налоговый учет;
- 2) предоставление отчетности и декларирование;
- 3) информирование и уведомление участников налоговых правоотношений;
- 4) изменение сроков налоговых обязательств;
- 5) возврат и зачет излишне уплаченных или взысканных сумм налогов и сборов;
- б) производство бесспорного взыскания;

---

¹ *Габричидзе Б.Н., Чернявский А.Г., Ким-Кимэн А.Н.* Административное право: Учебник. — М.: ТК Велби, 2005. С. 268.

² *Байтин М.И., Яковенко О.В.* Теоретические вопросы правовой процедуры // Журнал российского права. — 2000. — № 8. С. 97.

³ *Тихомиров Ю.А.* Административное усмотрение и право // Журнал российского права. — 2000. — № 4. С. 76.

- 7) производство по применению обеспечительных санкций;
- 8) производство камеральных проверок;
- 9) производство выездных налоговых проверок;
- 10) предварительное (досудебное) налоговое производство⁴.

В законодательстве о налогах и сборах различаются материальные процедуры и налоговые процедуры, регулируемые налоговым процедурным правом.

Налоговая процедура, понимаемая как налоговый процесс (в силу ее особого характера), затрагивает урегулирование лишь конкретной, довольно тесной области налоговых правоотношений. Налоговый процесс, как правовой институт, предназначен для регулирования отношений, связанных с применением мер налогово-правового принуждения и, кроме того, с разрешением налогово-правовых споров.

Д. В. Винницкий выделяет в структуре особенной части налогового процедурного права налоговые общерегулятивные и налоговые охранительные процедуры.

К общерегулятивным процедурам он относит: учетное налоговое производство (постанову на учет, отчетность и декларирование, информирование и уведомление, учет расходов на потребление); корректирующее налоговое производство (изменение сроков исполнения налоговых обязательств, возврат и зачет излишне уплаченных или взысканных сумм).

К налоговым охранительным процедурам — налоговое обеспечительное производство (производство беспорного взыскания, производство по применению обеспечительных санкций); налоговое контрольное производство (камеральное контрольное производство, выездное контрольное производство); налоговое юрисдикционное производство <налоговый процесс> (предварительное налогово-юрисдикционное производство, судебное налоговое производство)⁵.

Налоговые процедуры не лишены законодательно закрепленных этических начал их реализации, о чем мы поговорим позже.

В. В. Путин, будучи Президентом Российской Федерации, еще в 2005 году в своем Послании Федеральному Собранию Российской Федерации обратил внимание на де-факто, когда административные органы государства намеренно (корыстно или нет) ущемляют права граждан и организаций, превыше всего ставя интересы государства либо, что совсем гнусно, свои собственные интересы. «И поэтому, — заявил В. В. Путин, — современный российский чиновник обязан учиться разговаривать с обществом не на командном жаргоне, а на современном языке сотрудничества — языке общественной заинтересованности, диалога и реальной демократии»⁶.

---

⁴ **Крюков С.Е.** Неисполнение обязанностей налоговыми органами и налогоплательщиками // Бухгалтерский учет. — 2005. — № 2. С. 57.

⁵ Винницкий Д.В. Российское налоговое права: проблемы теории и практики. — СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. С. 29.

⁶ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации от 25.04.2005 г. // <http://www.kremlin.ru/acts/bank/36354>.

Создание эффективной организации работы налоговых и таможенных органов В. В. Путин назвал «системообразующей» задачей «в сфере развития государства», полагая, «что приоритетом в деятельности налоговых и таможенных органов должна стать проверка исполнения налогового и таможенного законодательства, а не выполнение каких бы то ни было «планов» по сбору налогов и пошлин <...>. Налоговые органы не вправе «терроризировать» бизнес, многократно возвращаясь к одним и тем же проблемам. Они должны работать ритмично, своевременно реагировать на допущенные нарушения ...»⁷.

Все же следует признать, что буквально в последние годы качество обслуживания налогоплательщиков, уровень культуры налогового администрирования, в целом, несомненно, повысились. Об этом свидетельствуют нормативно-правовые акты Минфина России, ФНС России последних лет и практика их исполнения налоговой администрацией.

4.2. Этические начала общерегулятивных процедур

В этом и следующем параграфах рассмотрим наиболее важные положения части первой Налогового кодекса, характеризующие состояние этических начал в налогово-процедурных отношениях. Для чего обратимся к нормоустановлениям, содержащим концептуальную сущность этических начал налоговых процедур.

Изложение этических начал общерегулятивных процедур начнем с учетного налогового производства.

Постановка на учет (ст. ст. 83-86 НК РФ).

На основании заявления лиц и представленных ими необходимых документов налоговый орган обязан обеспечить их постановку на учет (снятие с учета), в подтверждение юридического факта выдать: физическому лицу — свидетельство, организации — уведомление.

Сведения о налогоплательщике со времени постановки его на учет в налоговом органе становятся налоговой тайной, не подлежащей разглашению, за исключением случаев, предусмотренных федеральным законом. В частности, должностное лицо налогового органа не может использовать или передавать другому лицу, ставшие ему известными сведения, составляющие производственную или коммерческую тайну налогоплательщика. Такие сведения имеют особый режим хранения и доступа. Доступ к сведениям, составляющим налоговую тайну, имеют ограниченный круг должностных лиц налоговых органов.

Банки обязаны выдавать налоговым органам справки о наличии счетов, об остатках денежных средств на счетах, выписки по операциям на счетах организаций (индивидуальных предпринимателей) в соответствии с законодательством РФ, — только по мотивированному запросу налогового органа.

Указанные справки и выписки налоговыми органами могут быть запрошены не в любых случаях, а в случаях проведения мероприятий налогового контроля у этих организаций (индивидуальных предпринимателей). А также в случаях

---

⁷ Там же: С. 4.

вынесения решений: о взыскании налога, о приостановлении операций, об отмене приостановления операций по счетам организации (индивидуального предпринимателя).

Отчетность и декларирование (ст. ст. 80, 81 НК РФ).

Налогоплательщики обязаны вести в установленном порядке учет своих доходов (расходов) и объектов налогообложения, если такая обязанность предусмотрена законодательством о налогах и сборах. В то же время, налогоплательщику предоставлено право давать пояснения налоговым органам и их должностным лицам по исчислению и уплате налогов.

В налоговый орган не предоставляются налоговые декларации (расчеты) по тем налогам, по которым налогоплательщики освобождены от обязанностей по их уплате в связи с применением специальных налоговых режимов.

У налогоплательщика есть возможность выбора формы и способа предоставления декларации в налоговый орган: на бумажном носителе или в электронном виде. Декларация может быть предоставлена налогоплательщиком в налоговый орган как лично, так и через своего представителя, направлена в виде почтового вложения с описью вложения или передана по телекоммуникационным каналам связи.

В принятии налоговой декларации, составленной по установленной форме, налоговый орган отказать налогоплательщику не может и обязан по просьбе налогоплательщика подтвердить факт принятия декларации и дату ее получения.

По общему правилу Минфин России не вправе включать в форму налоговой декларации, а налоговые органы не вправе требовать от налогоплательщиков включения в налоговую декларацию сведений, не связанных с исчислением, уплатой налогов и сборов.

Если уточненная налоговая декларация представляется в налоговый орган после истечения срока подачи налоговой декларации, но до истечения срока уплаты налога, то налогоплательщик справедливо освобождается от ответственности. В том случае, если уточненная налоговая декларация представлена налогоплательщиком до момента, когда он узнал об обнаружении налоговым органом факта неотражения или неполноты отражения сведений в налоговой декларации (ошибок, приводящих к занижению подлежащей оплате суммы налога, либо о назначении выездной налоговой проверки).

Если же уточненная налоговая декларация представляется в налоговый орган после истечения срока подачи налоговой декларации и срока уплаты налога, то налогоплательщик освобождается от ответственности в случаях представления уточненной налоговой декларации:

- до момента, когда налогоплательщик узнал об обнаружении налоговым органом неотражения или неполного отражения сведений в налоговой декларации, а также ошибок, приводящих к занижению подлежащей уплате суммы налога, либо о назначении выездной налоговой проверки по данному налогу за данный период. При условии, что до представления уточненной налоговой декла-

рации налогоплательщик уплатил недостающую сумму налога и соответствующей пени;

- после проведения выездной налоговой проверки за соответствующий налоговый период, по результатам которой не были обнаружены неотражение или неполнота отражения сведений в налоговой декларации, а также ошибки, приводящие к занижению подлежащей уплате суммы налога.

Уведомление (абзац первый ст. 52, глава 10 НК РФ).

Налогоплательщики самостоятельно исчисляют сумму налога, подлежащую уплате за налоговый период, исходя из налоговой базы, налоговой ставки и налоговых льгот.

В случаях же, предусмотренных законодательством о налогах и сборах, обязанность по исчислению суммы налога может быть возложена на налоговый орган. В такой ситуации налоговый орган не позднее 30-ти дней до наступления срока платежа направляет налогоплательщику налоговое уведомление. В налоговом уведомлении указывается размер налога, подлежащего уплате, расчет налоговой базы и срок уплаты налога.

Как видно, процедура и цель требования об уплате налога заключаются в уведомлении налогоплательщика (в его интересах) о неуплаченной сумме налога и об обязанности уплатить в установленный срок неуплаченную сумму.

Такое требование направляется налогоплательщику, когда у него образовалась недоимка.

Во всех случаях требование должно содержать данные об основаниях взимания налога, ссылку на нормы законодательства о налогах и сборах, устанавливающие обязанность налогоплательщика уплатить налог. Для уплаты налога, указанного в требовании, налогоплательщику отводится достаточный срок (10 календарных дней с даты получения требования). В требовании может быть указан более продолжительный период времени.

В случае изменения обязанности налогоплательщика по уплате налога после направления требования об уплате налога, сбора, пеней и штрафа, налоговый орган обязан направить налогоплательщику (плательщику сборов, налоговому агенту) уточненное требование.

Перейдем к корректирующему налоговому производству.

Изменение сроков исполнения налоговых обязательств (ст. ст. 63, 64, пункты 5 и 6 ст. 68 НК РФ).

Отсрочка или рассрочка по уплате налога может быть предоставлена по одному или нескольким налогам.

С позиций этического подхода законодателя к решению вопроса о предоставлении заинтересованному лицу отсрочки или рассрочки по уплате налога выделим следующие основания (указаны в ст. 64 НК РФ):

- причинение этому лицу ущерба в результате стихийного бедствия, технологической катастрофы или иных обстоятельств непреодолимой силы;
- задержка этому лицу финансирования из бюджета или оплаты выполненного этим лицом государственного заказа;

- угроза банкротства этого лица в случае единовременной выплаты им налога, утверждения арбитражным судом мирового соглашения либо графика погашения задолженности в ходе процедуры финансового оздоровления;

- если имущественное положение физического лица исключает возможность единовременной уплаты налога.

Если отсрочка или рассрочка по уплате налогов предоставлена по основаниям, предусмотренным в первых двух ситуациях, то проценты на сумму задолженности не начисляются.

По ходатайству заинтересованного лица уполномоченный орган может принять решение о временном (на период рассмотрения заявления о предоставлении отсрочки или рассрочки) приостановления уплаты суммы задолженности заинтересованным лицом. Решение об отказе в предоставлении отсрочки или рассрочки по уплате налога должно быть мотивированным.

Возврат и зачет излишне уплаченных или взысканных сумм (ст. ст. 78, 79 НК РФ).

Налоговый орган обязан сообщить налогоплательщику о каждом известном ему факте излишней уплаты налога налогоплательщиком, излишнего взыскания налога.

Сумма излишне уплаченного налога подлежит зачету в счет предстоящих платежей налогоплательщика по этому или другим налогам, погашения недоимки по другим налогам, задолженности по пеням и штрафам за налоговые правонарушения либо возврату налогоплательщику.

Сумма излишне взысканного налога подлежит возврату налогоплательщику (с начисленными на нее процентами).

4.3. Этические начала охранительных процедур

Налоговое обеспечительное производство

Производство бесспорного взыскания (ст. ст. 45-48, 75 НК РФ).

Решение о взыскании принимается налоговым органом после истечения срока, установленного в требовании об уплате налога, но не позже 2-х месяцев после истечения указанного срока. Решение о взыскании, принятое по истечении данного срока, недействительно и не подлежит исполнению.

Должностные лица налоговых органов, равно как и таможенных органов, не имеют права на приобретение имущества налогоплательщика, реализуемое в порядке исполнения решения о взыскании налога за счет имущества налогоплательщика.

Пени не начисляются на сумму недоимки, которую налогоплательщик не мог погасить в силу того, что решением налогового органа либо суда были приостановлены операции налогоплательщика в банке или наложен арест на его имущество. В данной ситуации пени не начисляются на весь период действия указанных обстоятельств.

Пени не начисляются на сумму недоимки, образовавшейся у налогоплательщика вследствие выполнения им письменных разъяснений о порядке исчисления,

уплаты налога (сбора) и по иным вопросам применения законодательства о налогах и сборах, данных ему либо неопределенному кругу лиц уполномоченным органом государственной власти (уполномоченным лицом этого органа) в пределах его компетенции.

Производство по применению обеспечительных санкций (ст. ст. 76, 77 НК РФ).

Приостановление операций по счету не распространяется на платежи, очередность исполнения которых в соответствии с гражданским законодательством предшествует исполнению обязанности по уплате налогов и сборов, а также на операции по списанию денежных средств в счет уплаты налогов (авансовых платежей), сборов, страховых взносов, соответствующих пеней и штрафов и по их перечислению в бюджетную систему России.

Арест имущества налогоплательщика-организации производится в случае неисполнения в установленные сроки обязанности по уплате налога, пеней и штрафов и при наличии у налоговых (таможенных) органов достаточных оснований полагать, что указанное лицо примет меры для того, чтобы скрыться либо скрыть свое имущество.

Аресту подлежит только то имущество, которое необходимо и достаточно для исполнения обязанности по уплате налога, пеней и штрафов.

Налоговое контрольное производство

Камеральное контрольное производство (ст. ст. 82, 87-90, пункт 2 ст. 92, ст. ст. 93, 95-97, 99, глава 17 НК РФ).

При осуществлении налогового контроля не допускается сбор, хранение, использование и распространение информации о налогоплательщике, полученной в нарушение положений Конституции РФ, НК РФ, других федеральных законов, а также в нарушение принципа сохранности информации, составляющую профессиональную тайну иных лиц, в частности, адвокатскую и аудиторскую тайну.

Осмотр документов и предметов помимо рамок выездной налоговой проверки возможен, если документы и предметы были получены уполномоченным лицом налогового органа в рамках ранее проведенных действий по осуществлению налогового контроля или при согласии владельца этих предметов на проведение их осмотра.

Требование нотариального удостоверения копий документов, представляемых в налоговый орган (его должностному лицу), не допускается (кроме случаев, предусмотренных федеральным законодательством).

Выездное контрольное производство (ст. ст. 82, 87-100, глава 17 НК РФ).

В ходе проведения налоговой проверки налоговые органы не могут истребовать у проверяемого лица документы, ранее предоставляемые им в налоговые органы при камеральных или выездных проверках этого проверяемого лица.

Выемка документов и предметов в ночное время не допускается.

Уполномоченное лицо налогового органа предлагает лицу, у которого производится выемка документов и предметов, добровольно выдать их, и лишь в случае отказа производит выемку принудительно.

Документы и предметы, не имеющие отношения к предмету налоговой проверки, изъятию не подлежат.

Подлинники документов могут быть изъяты у налогоплательщика для проведения мероприятий налогового контроля лишь тогда, когда есть достаточные основания полагать, что сами подлинники могут подвергнуться уничтожению, сокрытию, исправлению или замене.

Налоговое юрисдикционное производство (налоговый процесс)

Предварительное налогово-юрисдикционное производство (ст. ст. 100, 100.1, 137-139, глава 20 НК РФ).

Лицо, в отношении которого проводилась налоговая проверка (его представитель), при несогласии с фактами, изложенными в акте налоговой проверки, а также с выводами и предложениями проверяющих вправе представить в соответствующий налоговый орган свои письменные возражения по указанному акту.

Лицо, в отношении которого проводилась налоговая проверка (его представитель), обладает правом участвовать в процессе рассмотрения материалов налоговой проверки.

Неявка лица, в отношении которого проводилась налоговая проверка (его представителя), для рассмотрения материалов налоговой проверки, в случае, когда его участие признано руководителем (заместителем руководителя) налогового органа обязательным, является препятствием для рассмотрения материалов налоговой проверки.

Отсутствие письменных возражений лица, в отношении которого проводилась налоговая проверка (его представителя), не лишает его права давать свои объяснения на стадии рассмотрения материалов налоговой проверки.

По просьбе лица, в отношении которого вынесено решение о принятии обеспечительных мер, налоговый орган вправе заменить обеспечительные меры, предусмотренные пунктом 101 ст. 101 НК РФ, на банковскую гарантию, залог ценных бумаг, поручительство третьего лица.

Нарушений существенных условий процедуры рассмотрения материалов налоговой проверки служит основанием к отмене вышестоящим налоговым органом или судом решения о привлечении к ответственности за совершение налогового правонарушения.

Использование доказательств, полученных с нарушением НК РФ, не допускается.

Каждое лицо вправе обжаловать ненормативные акты налоговых органов, действия (бездействие) их должностных лиц, если, по мнению этого лица, такие акты или деяния нарушают его права.

Подача жалобы в вышестоящий налоговый орган (вышестоящему должностному лицу) не исключает права на одновременную или последующую подачу аналогичной жалобы в суд, если иное не предусмотрено статьей 101-2 НК РФ.

Судебное налоговое производство (пункты 2 и 5 ст. 48, ст. ст. 104, 105, 115, 138 НК РФ).

До обращения в суд налоговый орган предлагает лицу, привлекаемому к налоговой ответственности, добровольно уплатить соответствующую сумму санкции. И только в случае отказа лица от добровольной уплаты суммы налоговой санкции или пропуска им срока уплаты, указанного в требовании, налоговый орган обращается в суд с иском о взыскании с этого лица налоговой санкции, установленной НК РФ, за совершение вменяемого ему налогового правонарушения.

Как видно, в общерегулятивных процедурах, закрепленных в части первой Налогового кодекса, до некоторой степени уделено внимание этическим началам налогово-процедурных правоотношений, складывающихся между публичными и частными субъектами налогового администрирования.

Обозначенная в законодательстве о налогах и сборах определенная совокупность правовых норм, содержащих нравственные положения, требует реального и осознанного их исполнения, только тогда она послужит плацдармом для расширения нравственного фактора в налоговом процессе.

Сулейманова Г. Ж. — (Ақтөбе қ.) «Ғылыми және арнайы зерттеулер орталығы» жекеменшік мекемесінің бас ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының кандидаты, отставкадағы полиция полковнигі

Маланьина Л. С. — Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының «ПО әкімшілік қызметі» кафедрасының доценті, полиция полковнигі

Сулейманова Г. Ж. — главный научный сотрудник Частного учреждения «Центр научных и специальных исследований» (г. Актобе), кандидат юридических наук, полковник полиции в отставке

Маланьина Л. С. — доцент кафедры «Административной деятельности ОВД» Актюбинского юридического института МВД РК им. М. Букенбаева, полковник полиции

Suleimanova G. Zh. — chief researcher of the Private Institution «Center for scientific and special research» (Aktobe), candidate of law, retired police colonel

Malanina L. S. — associate professor of the Department of «Administrative activities of the IAB» of the Aktobe law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev, police colonel

**ЗАҢДЫЛЫҚТЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРТІПТІ НЫҒАЙТУ
ЖӨНІНДЕГІ ПРАКТИКАЛЫҚ ҰСЫНЫМДАР ЖӘНЕ ІШКІ ІСТЕР
ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ ҮШІН ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ
ШАРАЛАР КЕШЕНІ**

**ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО УКРЕПЛЕНИЮ
ЗАКОННОСТИ И ПРАВОПОРЯДКА И КОМПЛЕКС
ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕР ДЛЯ СОТРУДНИКОВ
ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ**

**PRACTICAL RECOMMENDATIONS FOR STRENGTHENING
THE RULE OF LAW AND ORDER AND A SET OF PREVENTIVE
MEASURES FOR THE OFFICERS OF THE INTERNAL AFFAIRS BODIES**

**1. ҚР ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНЫҢ (ПОЛИЦИЯ)
ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ АРНАЛҒАН ПРАКТИКАЛЫҚ ҰСЫНЫМДАР**

**1.1. ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ
ХАЛЫҚПЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ АЛГОРИТМІ:**

1. Адамның жеке басын куәландыратын құжаттарын тексеру үшін:

1) егер іс-қимылдарды тіркеуге арналған төске тағатын бейнетіркегіш болса, оның жарамдылығына көз жеткізіңіз;

2) сыпайы түрде өзіңізді таныстырыңыз және қызметтік куәлігіңізді көрсетіңіз;

3) жүгіну себебі туралы хабарлаңыз;

4) жеке басын куәландыратын құжатты көрсетуді сұраңыз, егер бас тартса, бас тарту себебін нақтылаңыз.

Тексеру кезінде:

а) құжаттарды ұқыпты ұстау (мыжымау және беттерін майыстырмау, жаңбырдан және қардан қорғау, қолмен лақтамау). Егер құжатқа ақша, қандай да бір қағаздар немесе құндылықтар салынған болса, иесіне оларды сол жерден алып қоюды ұсыныңыз;

ә) құжаттағы тексерілетін тұлғаның жеке фотосуретінің сәйкестігіне, құжаттың барлық деректемелерінің дұрыс толтырылуына, оның қорғаныс қабатының тұтастығына, жарамдылық мерзіміне және т.б. назар аударыңыз, тексеру барысында жауаптарды тексерілетін тұлғаның жеке басын куәландыратын құжаттың деректерімен салыстыра отырып, бақылау сұрақтарын қойыңыз. Егер жауаптар дәл болмаса немесе жалған болса, құқық бұзушыны жақын маңдағы полиция бөліміне жеткізу керек;

б) қылмыс жасады деп күдік келтірілген адамның құжаттарын тексеру кезінде сақтық шараларын қолдану міндетті. Осы мақсатта тексерілушінің оң жағында бір қадам қашықтықта тұрып, оның әрекеттерін мұқият бақылау ұсынылады;

в) тексеруді бөгде азаматтардан біршама қашықтықта, ал егер мүмкіндік болса, жақын орналасқан қызметтік үй-жайда (ПИК, үй басқармасы, учаскелік полиция пункті және т.б.) жүргізген орынды.

2. Егер адамның жеке басын куәландыратын құжаты болып, бірақ ол оны көрсетуден бас тартқан жағдайда:

1) құқық қорғау органдары қызметкерінің талаптарына бағынбаған жағдайда, адамға ӘҚБтК-нің 667-бабына сәйкес оның 5 тәулікке әкімшілік қамауға алынуы мүмкін екенін ескертіңіз;

2) алдағы уақытта осы тұлғаны деректер базасы бойынша тексеру үшін өзін ауызша таныстыруды ұсыныңыз;

3) қайтадан бас тартқан жағдайда адамды ӘҚБтК-нің 667-бабына сәйкес ҚІПБ-ға немесе жақын маңдағы полиция бөліміне жеткізіңіз;

4) қызметкердің іс-әрекетіне заңда белгіленген тәртіппен шағымдану тәртібін түсіндіріңіз: **«Сіздің менің іс-әрекетіме сотта немесе жоғары тұрған органда шағым жасауға құқығыңыз бар».**

Қылмыс жасады деп күдік келтірілген адамдарды ішкі істер органына жеткізу жаяу тәртіппен немесе көлікпен жүзеге асырылады.

Бұл ретте:

а) жеткізуді, әдетте, екі немесе одан да көп полиция қызметкерлері немесе азаматтардың көмегімен жүзеге асырады;

ә) жеткізілетін адамның іс-әрекетін үнемі қадағалап отыру;

б) егер адам қылмыс жасады деп күдіктенсе, онда күдіктінің сыбайластары тарапынан қашуға немесе соңғысын күштеп босатуға мүмкіндік жасауға әрекет жасалған жағдайда шараларды көздеу қажет;

в) жеткізілген адамның заттай дәлелдемелер бола алатын заттарды, құжаттарды лақтырып тастауына немесе біреуге беруіне немесе шабуыл ретінде пайдаланылуы мүмкін қаруды немесе басқа заттарды серіктестерінен қабылдауына жол бермеу.

Жаяу тәртіпте екі немесе одан да көп полицейлердің жеткізуі. Күдіктіні жаяу тәртіппен екі және одан да көп полиция қызметкерлері немесе азаматтардың көмегімен жеткізген кезде:

а) бір полиция қызметкері жеткізілген адамның қасында жүруі және оны басқаруы;

ә) басқа полиция қызметкерлері мен көмек көрсететін азаматтар жеткізілетін және айналадағы азаматтардың әрекеттерін екі-үш қадам артта жүріп, бақылап отыруы керек.

Жаяу тәртіпте бір полицейдің жеткізуі. Күдіктіні полиция қызметкері бір өзі жаяу тәртіппен жеткізген кезде:

а) жеткізілген адамның жанында немесе оның екі-үш қадам артында жүруі қажет;

ә) жеткізілетін адамнан бұрын кіруге немесе оның жанында еңкеюге және жеткізілетін адамға тікелей жақын жерде бөгде адамдардың пайда болуына жол беруге болмайды;

б) арт жағынан біреу жақындаған жағдайда жеткізілген адаммен бірге тоқтау, өтіп бара жатқан адамды алға қарай өткізіп жіберу;

в) қызметтік-іздістіру итімен қызмет атқаратын полицей күдіктіні бір өзі жаяу тәртіппен жеткізген кезде, итті қысқа шылбырмен, тұмылдырықсыз ұстай отырып, жеткізілетін адам мен полицейдің арасында бөгде адамдардың болуына жол бермей, үш-төрт метр қашықтықта артынан ілесіп жүруі тиіс.

Көлікпен жеткізу. Күдіктіні көлікпен жеткізген кезде:

а) жеткізілген адамды машинаға отырғызу кезінде оған жарақат келтіру мүмкіндігін болдырмайтын сақтық шараларын қолдануға міндетті;

ә) жеткізілетін адам тарапынан машинаның материалдық бөлігіне зиян келтірілуіне немесе полиция қызметкеріне шабуыл жасалуына мүмкіндік беретін іс-әрекеттерге жол бермеу;

б) жеткізілген адам қозғалыс кезінде көліктен құлап кетпеуін немесе әдейі шығып кетпеуін қадағалау;

в) іс бойынша заттай дәлелдемелер болып табылуы мүмкін заттарды табу мақсатында жеткізілген адамды машинадан шығарғаннан кейін оны (мотоциклдің шанағын немесе арбасын) қарап-тексеруге құқылы;

г) қылмыс жасады деген күдіктілерді жеткізу үшін қоғамдық көлікті (трамвай, троллейбус, автобус және т.б.), арнайы мақсаттағы машиналарды (жедел жәрдем, өрт сөндіру, инкассаторлық және т. б.), сондай-ақ дипломатиялық және консулдық өкілдіктерге тиесілі көлікті пайдалануға тыйым салынады.

ғ) барлық жағдайларда жеткізілген адамды ішкі істер органы бойынша кезекшіге беруге, жеткізілгені туралы ішкі істер органдары бастығының атына жазбаша баянатпен баяндауға міндетті.

3. Егер адамның жеке басын куәландыратын құжаты болса, бірақ өзімен бірге болмаса:

1) сізге оны анықтауға болатын ауызша деректерді айтуын ұсыныңыз;

2) тиісті деректер базасы бойынша тұлғаны тексеріңіз;

3) заңға бағынатын азаматтың жеке басы расталған кезде оған алғыс айтыңыз және қолайсыздық үшін кешірім сұраңыз;

4) құқық бұзушы анықталған жағдайда әкімшілік тәртіппен ресімдеуді жалғастырыңыз, ӘҚБтК-нің 667-бабына сәйкес адамды ҚПБ-ға немесе жақын маңдағы полиция бөліміне апарыңыз;

5) қызметкердің іс-әрекетіне заңда белгіленген тәртіппен шағымдану тәртібін түсіндіріңіз: *«Сіздің менің іс-әрекетіме сотта немесе жоғары тұрған органда шағым жасауға құқығыңыз бар».*

4. Егер жеке басын куәландыратын құжат мүлде болмаса:

1) адамға ескертіңіз, *ҚРЗ-ның 9-бабының 1-тармағына сәйкес «оның аумағында тұрақты тұратын Қазақстан азаматтарының жеке куәлігі болуы міндетті. Жеке куәліксіз немесе жарамсыз жеке куәлікпен не тұрғылықты жері бойынша тіркеусіз тұру ӘҚБтК-нің 492-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылыққа әкеп соғады»;*

2) тиісті деректер базасы бойынша тұлғаны тексеріңіз;

3) жеке басын анықтау және әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы ресімдеу үшін УПП-ға немесе жақын маңдағы полиция бөліміне жеткізіңіз.

1.2. ҚЫЛМЫС ЖАСАДЫ ДЕП КҮДІК КЕЛТІРІЛГЕН АДАМДАРДЫ ҰСТАУ АЛГОРИТМІ

Қылмыс жасады деп күдік келтірілген адамдарды ұстау кезінде полицей ҚР ҚПК-ға сәйкес мұндай адамдарды мынадай негіздердің бірі болған кезде ұстауға құқылы екенін білген жөн:

- бұл адам қылмыс жасаған кезде ұсталса немесе ол жасалғаннан кейін көзделсе;

- куәгерлер, оның ішінде жәбірленушілер де осы адамға қылмыс жасағандай тікелей көрсеткен кезде;

- күдіктіден немесе оның киімінен, оның жанынан немесе үйінен қылмыстың айқын іздері табылған кезде.

Адамды қылмыс жасады деп күдіктенуге мүмкіндік беретін өзге де деректер болған кезде ол қашуға оқталған, тұрақты тұрғылықты жері болмаған немесе күдіктінің жеке басы анықталмаған жағдайда ғана ұсталуы мүмкін. Баяндалғанды ескере отырып, қылмыс жасады деп күдік келтірілген адамдарды қудалау және ұстау туралы шешім қабылдағанға дейін сіздің әрекеттеріңіз заңды болатынын нақты түсіну қажет.

Қылмыс жасағандығына күдік келтірілген адамдарды «ізін суытпай» қудалау, табанды және батыл жүргізілсін және бұл ретте қудаланушының немесе оның жақын маңдағы сыбайластарының қарулы болу ықтималдығы немесе өзге де физикалық қарсылығы жағдайында сақтық шаралары туралы ұмытпау қажет. Арнайы құралдарды, табельдік қаруды жауынгерлік әзірлікке келтіру (қобураны жылжыту, белдікті жақындату, оны ағыту, тапаншаның оңай алынғанын тексеру, қажет болған жағдайда қаруды неғұрлым ыңғайлы жерге көшіру және т.б.). Қудалау кезінде сіз мұқият болуыңыз керек және қылмыскердің қылмыс құралын (мылтық, пышақ, кастет және т.б.), жәбірленушіге немесе қылмыскердің өзіне тиесілі заттарды, құндылықтар мен басқа заттарды (мысалы, жалған ақша, орамалар, «қуыршақтар» және т. б.) лақтыруы немесе тастауы мүмкін екенін есте ұстауыңыз керек. Қылмыскерді қудалау және іздеу барысында оның белгілері туралы басқа полиция қызметкерлерін және вокзалдардың, автостанциялардың, сауда кәсіпорындарының, патрульдеу бағытында орналасқан басқа да ұйымдардың қызмет көрсетуші персоналдарын бағдарлау қажет. Мысалы, жолаушылардан заттарды ұрлау, алаяқтық жасаған адамдарды іздеу және қудалау кезінде сіз зардап шеккендерді іздестіруге көмектесуін сыпайы түрде сұрай аласыз.

Ұстау мүмкіндігінше адамдардың көптігінен ұстау қиындық келтіретін адамдар көп жиналатын аулалардан, қалалық көлік аядамаларынан және басқа да орындардан алыстау учаскелерде жүргізілсін.

Қылмыс жасады деп күдік келтірілген адамдар тобын ұстау кезінде ерекше байқағыштық пен тапқырлық таныту керек. Бұл ретте, топ қатысушыларын бақылауды тоқтатпай, рация, телефон арқылы немесе өзге де тәсілдермен ішкі істер органы бойынша кезекшіден және жақын маңдағы полиция нарядтарынан көмек сұрау қажет. Егер сіз ұстауды кешіктіре алмасаңыз, онда ұстауды өзіңіз жасаңыз. Бұл жағдайда шешуші рөлді полиция қызметкерінің кенеттен және шешуші әрекеті атқарады. Мысалы, қудаланғандарға абайлап жақындаған жөн, қалудың ең ықтимал жолын бөгеген жөн.

1.3. ОҚИҒА ОРНЫНДА ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРІНІҢ ӘРЕКЕТ ЕТУ АЛГОРИТМІ

Оқиға орнына келгеннен кейін:

а) қылмыстық әрекеттердің жолын кесуге және кінәліні ұстауға дереу батыл шаралар қолдансын. Қажет болған жағдайда (телефон арқылы, кезекші арқылы) көрші полиция нарядтарынан немесе жақын маңдағы азаматтардан көмек көрсетуді сұрау;

ә) медициналық көмекке мұқтаж жәбірленушілердің бар-жоғын анықтау. Егер бар болса, жедел жәрдем шақырыңыз, өзіңіз дәрігерге дейінгі алғашқы көмек көрсетуге кірісіңіз, одан бұрын айналаңыздағы азаматтардан олардың арасында зардап шеккен адамға білікті көмек көрсете алатын медицина қызметкерлерінің бар-жоғын сұраңыз. Жергілікті жерде көмірдің, басқа заттардың көмегімен жәбірленуші табылған позаны есте сақтау және белгілеу қажет. Болған оқиғаға тікелей қатысы болуы мүмкін заттарды, өзге де заттай дәлелдемелердің

іздерін табу мақсатында жәбірленушінің сыртқы түрін, оның киімін, аяқ киімін, қолын және денесінің басқа да бөліктерін қарап, есте сақтайды. Егер мәйіт табылса, оны бір нәрсемен жабу керек;

б) мәйіттің табылған уақытын, сондай-ақ тез өзгеруі немесе жоғалып кетуі мүмкін мән-жайларды: иісін, ауа райының жай-күйін (желдің бағыты, ауа температурасы, жауын-шашын, тұман және т.б.), тергеу үшін маңызы бар оқиға орнындағы жарақтандыру сипатын және басқа да ерекшеліктерді есте сақтауға және мүмкіндігінше жазбаша тіркеуге міндетті. Егер оқиға үй-жайда жасалған болса, онда назар аударыңыз және нақты есте сақтаңыз: оқиға орнындағы сағат көрсетілген уақыт; есіктер мен терезелердің ашықтығы немесе жабықтығы, есіктің кілті бар ма және қай жағында; олардағы әйнектер бүтін бе, перделер көтерілген немесе түсірілген бе. Есіктерге, ыдыс-аяқтарға және басқа бұйымдар мен заттарға жақындауға және қол тигізуге болмайды;

в) оқиға орнындағы азаматтарға сұрау салу арқылы куәгерлердің (басы-қасында болғандардың) шеңберін анықтау, олардың әрқайсысынан не болып жатқанын, қайдан байқағанын сұрау (егер бұл туралы басқа адамдардан естіген болса – дәл кімнен). Анықтауға тырысыңыз:

- нақты не болды және қай уақытта болды:

- кім құқық бұзушылық жасады, құқық бұзушылықтардың саны. Олардың белгілері, әрқайсысының рөлі, олар оқиға орнында қанша уақыт болды;

- құқық бұзушылар қандай саймандар мен құралдарды пайдаланды, қайда және қандай заттар қалдырды, полиция қызметкері келген кезде оқиға орнында не өзгерді;

- оқиға болған сәтте оқиға орнында қанша азамат болды, оның қайсысы оқиға болған сәтте оқиға орнында болды, олардың қайсысы сауалнама жүргізу кезінде оқиға орнында болды.

Сауалнама жүргізіп, тез, қысқа және есте сақтау қиын нәрселер туралы жазбалар жасаңыз (тегі, мекен-жайы, телефондары және т. б.);

г) егер алынған деректер қылмыскерді ұстау мүмкіндігінің бар екенін айғақтаса, онда оқиға болған жерді алдын ала күзетуді ұйымдастыра отырып, оны дереу қудалауды бастау қажет;

ғ) оқиға орнында қалыптасқан мән-жайлар және басқа да анықталған деректер туралы кезекшіні хабардар етуге міндетті.

1.4. ҚОҒАМҒА ҚАРСЫ ӨМІР САЛТЫН ЖҮРГІЗЕТІН АДАМДАРДЫҢ ПАНАЛАЙТЫН ЖЕРІН ТЕКСЕРУ АЛГОРИТМІ

Құқық бұзушылардың жертөлелерін, тұрғын емес үй-жайларын және жасырынуы мүмкін басқа да орындарды тексеруді кемінде екі полиция қызметкері жүргізеді (мүмкіндігінше қызметтік итті пайдалана отырып). Жасырынған адамдарды кенеттен табу үшін қарап-тексеру мақсатына қою қараңғы түнді немесе таңғы уақытты таңдау керек.

Наряд жетекшісі:

а) қарап-тексеруге жататын объектінің орналасуын алдын ала анықтайды (үй-жайдың ішкі сызбасын, кіру және шығу жолдарының болуын, нысанға жасырын жақындау мүмкіндіктерін және т.б. нақтылайды);

ә) қарап-тексеруге қатысушылардың әрқайсысының міндеттері мен орнын айқындайды, объектіге жақындаған кезде және қарап-тексеру процесінде сақтық шараларын сақтау қажеттігіне назар аударады;

б) жасырынып жүрген адамдардың қаруланғаны туралы деректер болған жағдайда қаруды жауынгерлік әзірлік жағдайына келтіру пәрменін береді;

в) қарап-тексеруге барлық қатысушылар өздері көрсеткен орындарды алғаннан кейін ғана қарап-тексерілетін объектіге кіруге команда береді.

Объектінің ішіне кірген кезде сақтық мақсатында барлығы бірге және бір жерден кіруге болмайды. Мұндай жағдайда сыртқы есікті кенеттен ашып, үй-жайдың ішін тез жарықтандыру тәсілін пайдалану қажет немесе негізгі кіреберісті айналып өтіп, ішке білінбей кіруге тырысу керек. Үй-жайға байқатпай кіру мүмкін болмаған жағдайда наряд жетекшісі «Мұнда кім бар? Шық!» деп дауыстайды, егер қызметтік ит болса, «Мұнда кім бар? Шығыңыз, әйтпесе мен итімді жіберемін!» — деп команда береді. Біраз уақыт күтіп, ешкім шықпайтынына көз жеткізгеннен кейін, итке «Алға, ұста!» бұйрығын беріп, ішке жібереді.

Тексерілген объектіден мінез-құлқы және басқа да деректері бойынша олардың құқыққа қарсы әрекеттер жасады деп күдіктенуге негіз болатын азаматтар табылған кезде, қылмыс жасады деп күдік келтірілген адамдарды ұстауға байланысты жағдайдағыдай әрекет жүргізіледі.

1.5. УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦИЯ ИНСПЕКТОРЫНЫҢ ІС-ҚИМЫЛ АЛГОРИТМІ (УПИ)

1. Әкімшілік учаскені аулалық (пәтерлік) аралау кезінде учаскелік полиция инспекторы міндетті:

1) учаскенің шекарасын, криминогендік орындарды айқындауға, жергілікті жердің рельефін, оның ерекшеліктерін, әзірленген патрульдеу бағыттарының болуын және патрульдік нарядтармен байланыс нысандарын, әртүрлі меншік нысанындағы кәсіпорындар мен ұйымдардың орналасуын зерделеуге;

2) тұрғындармен танысуға, сеніп тапсырылған әкімшілік учаске тұрғындарының сапалық (*жалпы саны, жас мәлішері, әлеуметтік, ұлттық құрамы*) және сандық құрамын анықтауға;

3) тұрғындар келген кезде қызметтік куәлігін көрсетуге және таныстыруға, сапардың мақсатын түсіндіруге;

4) адамдардан көші-қон заңнамасының сақталуын және орындалуын бақылау бойынша ПО-ға жүктелген, белгіленген қағидалардың сақталуын тексеру үшін қажетті жеке басын куәландыратын құжатты, өзге де құжаттарды ұсынуын сұрауға;

5) проблемалық мәселелердің, шағымдардың болуы туралы тұрғындарға ауызша сауалнама жүргізуге, қажет болған жағдайда профилактикалық әңгіме жүргізуге;

6) жұмыс дәптеріне кеңестік жазбаларды енгізуге;

7) өзінің деректері, байланыс телефондары және КЖҚ орналасқан жері бар ақпараттық парақтарды қолжетімді жерлерде ілуге;

8) өзінің визит карточкаларын немесе дайындалған ақпараттық парақтарын таратуға, азаматтардың проблемалық мәселелерін тыңдауға және өз құзыреті шегінде тиісті ден қою шараларын қабылдауға;

9) жиналған деректер негізінде белгіленген нысан бойынша әкімшілік учаскенің паспортын қалыптастыруға міндетті.

2. Адамдар (азаматтар) келген кезде:

1) 2019-04-03 стандартты операциялық рәсімдер (СОР)¹ тәртібінде профилактикалық есепте тұрған;

2) ПҚК 2019-4-04 тәртібінде азаматтық қаруды иеленушілер;

3) кәсіпкерлік қызметпен айналысатын:

- олардың мүлкінің қауіпсіздік деңгейін (техникалық жарақтандырылуы мен нығайтылуы) арттыру, сондай-ақ темекі және алкоголь өнімдерін өткізу жөніндегі заңнаманы сақтау мақсатында үнемі профилактикалық әңгімелесулер жүргізу;

4) пәтер иелері кооперативтерінің төрағаларымен (ПИК):

- тұрғын үй тұрғындары және ағымдағы мәселелер бойынша ақпарат алу үшін танысуды жүзеге асыру;

5) психикасының бұзылулары және ақыл-ой кемістігі бар науқастар болса:

- тұлғаның физикалық және психикалық жағдайына назар аудару (сор тәртібінде 2019-2-02);

- туыстарымен немесе бірге тұратын тұрғындармен сауалнама жүргізу.

3. Тұрғын үй-жайлардан (үйлерден, пәтерлерден) бөтен мүлікті ұрлау кезінде):

Үйден (пәтерден) жеке мүлікті ұрлау туралы хабарлама алғаннан кейін;

1) ұрлықтың жасалған уақытын, үйге немесе пәтерге кіру тәсілін (есіктерді бұзу, терезелерді сындыру, рамаларды қою, кілттерді іріктеу және т.б.), ұрланған заттардың атауларын және оқиғаның басқа да мән-жайларын анықтауға ерекше назар аудара отырып, өтініш берушіден сұрау салуға міндетті. Егер өтініш беруші жәбірленушінің өзі болмаса (ұрлық болар кездің алдында демалыста, ауруханада емделуі мүмкін және т. б.) және нақты не ұрланғаны белгісіз болса, өтініш берушіден ол пәтердегі заттар жөнінде хабардар болуы мүмкін адамдардың бар-жоғын білуге тырысыңыз;

2) оқиға орнына келуге, ұрлықтың мән-жайларын нақтылауға, алынған мәліметтер туралы ішкі істер органы бойынша кезекшіге баяндауға міндетті;

3) оқиға орнын күзетуді ұйымдастыруға міндетті;

---

¹ Стандартты операциялық рәсімдердің (СОР) тізбесі // Учаскелік полиция инспекторларының жұмысына арналған нұсқаулық. — Нұр-Сұлтан, 2020. Б. 5-8.

4) егер алынған деректер қылмыскерді «ізін суытпай» ұстау мүмкіндігі туралы айтса, онда оны дереу қудалауды бастау қажет;

5) оқиға орнына жедел топ (тергеуші) келгеннен кейін барлық қолда бар деректерді жедел топтың аға қызметкеріне (тергеушіге) хабарлауға міндетті.

4. Қызметтік немесе өндірістік үй-жайдан немесе қоймадан бөтеннің мүлкін ұрлау кезінде:

Дыбыстық (жарықтық) сигнализациямен жабдықталған объектілерден бөтеннің мүлкін ұрлау тікелей анықталған кезде жүзеге асырылады:

а) қылмысты бөгеуге шаралар қабылдау және ішкі істер органы бойынша кезекшіге баяндау. Ұрлық туралы хабарламаны алған кезде хабарламаны тексеру үшін орынға дереу келу, ал ол расталған жағдайда ішкі істер органы бойынша кезекшіге баяндау.

ә) дабылмен жабдықталған объектілерден орын алған ұрлық жағдайында мекенжайға ішкі істер органынан жедел топтың шығатынын ескеру қажет. Объектіні сыртқы жағынан мұқият қарап, терезелердің, есіктердің, торлардың, тиектердің және т.б. тұтастығына ерекше назар аудару керек;

б) объектіде бүлінген терезелер, есіктер, торлар, құлыптар немесе объектіге енудің басқа іздері табылған жағдайда объектіні, әсіресе бұғатталған объектіге кірген адамдардың шығуын күтуге болатын орындарды бақылауды күшейту;

в) жедел топ орнына келгеннен кейін топ жетекшісіне өзінің байқаулары туралы баяндауға және оның нұсқауы бойынша әрекет етуге міндетті;

г) дыбыс (жарық) сигнализациясымен жабдықталмаған объектілерден мемлекеттік немесе қоғамдық мүліктің ұрлануы тікелей анықталған (немесе табылғаны туралы хабар алынған) кездегі айырмашылығы — жедел топ ұрлық туралы ішкі істер органы бойынша кезекшіге хабарлағаннан кейін ғана қылмыс орнына келе алады. Сондықтан кезекші бөлімге ұрлық туралы хабарлама беру полиция қызметкерінің бірінші кезектегі әрекеттерінің қатарында болуы керек;

ғ) егер ұрлық жағдайлары бойынша қылмыскердің «бірақ ізін суытпай» ұсталуы мүмкін екендігі байқалса, оны қудалауды бастаңыз;

д) қажет болған жағдайда оқиға орнын алдын ала күзету ұйымдастырылсын.

5. Бұзақылық жасаған кезде:

Бұзақылық әрекеттер тікелей анықталған кезде жүзеге асырылады:

а) оларды кесіп өту және бұзақылық әрекеттер жасаған адамдарды ұстау шараларын қабылдау, соңғыларын ішкі істер органына жеткізу. Егер бұзақылықтың жолын өз күшімен кесу мүмкін болмаса, ішкі істер органы бойынша кезекшіден көмек сұрау, қатысып отырған азаматтарға жәрдем көрсету үшін жүгіну;

ә) егер зардап шеккендер болса, оларға дәрігерге дейінгі алғашқы көмек көрсету, қажет болған жағдайда жедел медициналық көмек шақыру;

б) егер оқиға орнында бұзақылар келтірген қирау іздері, бұзақылық ұстау жазбалары, бұзақылық әрекеттер жасау құралдары (пышақтар, жүздер, кастеттер және т. б.) және басқа да заттай дәлелдемелер болған жағдайда, оқиға орнын күзетуді ұйымдастыру;

в) бұзақылық әрекеттердің куәгерлерін (басы-қасында болғандарды) анықтау;

г) бұзақылық әрекеттердің анықталуына және қиылысуына байланысты барлық мән-жайлар туралы ішкі істер органы бастығының атына жазбаша баянатпен баяндау. Топтық бұзақылық әрекеттерді тікелей анықтаған кезде жүзеге асырылады:

ғ) ішкі істер органы бойынша кезекшіге дереу баяндау, олардан кесіп өту үшін көмек сұрау. Қажет болған жағдайда азаматтардың көмегіне жүгіну;

д) шамадан тыс әбігерленуге, қажетсіз айқай-шу мен ысқырықтарға, сондай-ақ жағдайдың ушығуына әкеп соғуы мүмкін іс-әрекеттерге жол бермей, топтық бұзақылық әрекеттерді жасайтын адамдардан олардың мінез-құлқының заңсыздығына және заңсыз әрекеттерді тоқтату қажеттілігіне сендіре отырып, олардың тоқтатылуын талап ету;

е) егер топтық бұзақылық тәртіпсіздікке ұласу қаупі төнсе (мысалы, бұзақылық қатысушылары қоршауларды, витриналарды сындырып, тақталар мен басқа заттарды бұзақылық құралы ретінде қолдана бастаса немесе бұзақылық қатысушыларының саны артып, азаматтарды ұрып-соғып, полицияның араласуы сәтсіз болса), жедел топ немесе басқа күштер келгенге дейін топтық бұзақылықтың бастамашылары мен белсенді қатысушыларын анықтауға тырысыңыз, олардың белгілерін есте сақтаңыз, олардың тегі мен мекенжайларын білуге тырысыңыз, заңсыз әрекеттерге қатысушылардың санын көбейтуге жол бермеуге, зардап шеккендерге көмек ұйымдастыруға тырысыңыз;

ж) жедел топ пен полицияның басқа да күштері орынға келгеннен кейін оқиға орнындағы жағдай туралы (инциденттің сипаты, оған қандай тараптар қатысады, қатысушылардың саны, азаматтардың инцидентке қатынасы, зардап шеккендердің саны және т.б. туралы) топтың үлкеніне баяндау, содан кейін оның нұсқауы бойынша әрекет ету.

Оқиғаның мән-жайы туралы ішкі істер органы бастығының атына жазбаша баянатпен баяндау.

1.6. ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР КЕЗІНДЕГІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ІС-ҚИМЫЛ АЛГОРИТМІ

ТЖ пайда болуы туралы дабыл немесе баяндама алғаннан кейін ПО бастығы ТЖ кезінде іс-қимыл жоспарына сәйкес іс-шаралар өткізеді, прокурорды және жергілікті билік пен басқару органдарын хабардар етеді.

Жедел басқару орталығы (ЖБО), кезекші бөлім және жедел штаб жедел жағдай мен дағдарыстық жағдай күрт күрделенген кезде басқару органдары болып табылады.

ЖБО, жедел штаб жеке құрамды жинағанға дейін кезекші бөлім:

- қажетті шешімдерді өз бетінше қабылдайды;

- нарядтарға тиісті өкімдерді береді, кейіннен ПО бастығына баяндайды.

Кейіннен барлық басқарма жедел штабқа беріледі.

Жедел штаб басшысы:

- міндетін анықтайды;
- күштер мен құралдарды дайындау туралы алдын ала өкім береді;
- уақытты есептеуді жүргізеді;
- жағдайды бағалайды;
- шешім қабылдайды;
- жедел әрекет ету топтарына міндеттер қояды;
- операцияның өзара іс-қимылын, басқарылуын және жан-жақты қамтамасыз етілуін ұйымдастырады.

Жедел әрекет ету топтары:

- қылмыскерлердің (топтардың) санын, олардың әрекеттерінің сипатын анықтайды;
- қылмыскерлердің ниеттерін, олардың қару-жарағын, құрал-жабдықтары мен іс-қимыл тактикасын, байланыстарын анықтайды;
- жасырынған баспанасын анықтайды;
- кепілге алынғандарды анықтайды (саны, орналасқан жері, күзет, олармен жұмыс істеу және т. б.);
- ПО қызметкерлерінің ниетін білдірмеу үшін және операцияны дайындау кезінде жағдайды бағалауға және оны жүргізуге негізделген шешімдер қабылдау үшін қажетті басқа да деректерді алуда қылмыскерлерді жаңылыстырады.

Бұл әрекеттер жедел қондырғыларды басқару, бақылау, арнайы аппаратты пайдалану, жедел-техникалық құралдар мен жедел құрамаларды қолдану және т.б. арқылы жүзеге асырылады.

ТЖ кезіндегі іс-қимылдарға ПО, Ұлттық ұлан (ҰҰ) бөлімшелері тартылады.

ТЖ кезінде іс-қимылдарға тартылатын күштерді есептеу мынадай нормаларға сүйене отырып жүзеге асырылады – орналасу пунктіндегі ішкі істер органдары – 60%, тұрақты орналасу пункттерінен тыс жерлерде – 50%-ға дейін, жеке құрамның тізімдік саны, полицияның желілік органдары – 10 %.

Арнайы операцияда ӘҚҚ және ҰГ іс-қимылдарының негізгі тәсілдері мыналар болып табылады: бұғаттау; іздеу; қудалау; қоршау; қоршауға алу; торуылдау; шоғырландыру; алып қою (басып алу).

Төтенше жағдай туындау қатері кезіндегі іс-қимылдар алгоритмі (жоғары дайындық режимі)

ТЖ пайда болған және жойылған кезде оның түріне қарамастан:

1. Қызметкерлердің жеңіліске ұшырамау жолдарын дереу ұйымдастыру.
2. ТЖ-дан келтірілген залалды қамтамасыз ету бойынша жұмыстар жүргізу.
3. ТЖ-ны жою және қауіпті аймақ мөлшерін азайту бойынша ықтимал шараларды қабылдау.
4. Қызмет көрсету аумағындағы жағдайды тұрақты зерделеуді қамтамасыз ету.

Жарылыс қаупі бар әрекеттер алгоритмі:

1. Өтініш берушіден оқиға орнын қорғауға көмек сұрау.
2. ПО кезекшісіне баяндау.
3. Оқиға орнын күзету және қауіпті аймақты қоршауды ұйымдастыру.

4. Ұйымдастыру:

- мекеме қызметкерлерін немесе тұрғындарды қауіпті аймақтан эвакуациялау (ғимаратта жарылыс қаупі болған кезде ғимараттағы барлық адамдар эвакуацияланады);

- эвакуацияланатын адамдарды есепке алу (бұл ретте дүрбелеңді болдырмау үшін эвакуациялаудың нақты себебін жариялаудан аулақ болу керек).

5. Тұрмыстық және өндірістік коммуникацияларды (газ, су, электр) ажырату шараларын қабылдау.

6. Алғашқы өрт сөндіру құралдарын пайдалануға дайындау.

7. Қызметтік-іздістіру итімен кинолог және сапер-жару техниктері келгенге дейін объект әкімшілігінің өкілімен бірлесіп жарылыс құрылғысын табу мақсатында тексеру:

а) іргелес аумақ;

ә) ғимараттың барлық ішкі үй-жайларын, оның ішінде, барлық санкцияланбаған ашылған үй-жайларды, сондай-ақ оларға бөгде адамдар еркін кіре алатын үй-жайларды мұқият тексеру, ғимараттағы және іргелес аумақтағы жәшіктердегі пломбалар мен мөрлердің, өртке қарсы крандардың болуын және бүтіндігін тексеру. Иесіз және күдікті заттарға ерекше назар аудару.

8. Осы оқиғаға қатысы бар барлық нәрсені жазбаша тіркеуге, ЖБО-ға және кезекші бөлімге өзгерістер мен жедел жағдай туралы баяндауға, белгіленген қауіпсіздік ережелерін қатаң сақтауға міндетті.

9. Жауапты басшы немесе жедел-тергеу тобы (ЖГҚ) келген соң топтың үлкеніне қабылданған шаралар туралы баяндау және оның нұсқауы бойынша одан әрі әрекет ету.

10. СОГ мүшелері оқиға орнына келгеннен кейін оқиғаның себептері мен кінәлісін анықтау бойынша жедел-тергеу іс-қимылдарын жүргізу.

1. Өрт кезінде:

1) жақын маңдағы өрт сөндіру бөліміне, қалалық, аудандық, желілік орган бойынша кезекшіге дереу хабарлауға және қажет болған кезде халықты хабардар етуге, өрт сөндіруді, адамдар мен мүлікті құтқаруды ұйымдастыруға міндетті;

2) өрттің туындау себептерін анықтау, оқиға орнын күзету және күдіктілерді ұстау, куәларды, көрген адамдарды анықтау шараларын қабылдауға міндетті;

3) зардап шеккендер болған жағдайда медициналық көмек шақыруға немесе оларды емдеу мекемелеріне жіберуге; жанып жатқан ғимараттарға өртті сөндіруге тартылған адамдардан басқа ешкімді жібермеуге міндетті.

2. Халыққа қауіп төндіретін жарылғыш құрылғылар, жарылғыш заттар, сондай-ақ радиоактивті, химиялық және басқа да заттар табылған кезде:

1) оқиға туралы кезекшіге баяндау және қауіпті аймақты қоршау, оған адамдар мен көлікті жібермеу шараларын қабылдауға міндетті;

2) оқиға орнына авариялық немесе арнайы қызметтерді шақыруды ұйымдастыруға, адамдарды эвакуациялауға және құтқаруға жәрдемдесуге міндетті.

3. Апаттар, зілзалалар мен авариялар туындаған кезде міндетті:

- 1) болған жағдай туралы кезекшіге, лауазымды адамдарға баяндауға;
- 2) адамдарды, мүлікті құтқару, зардап шеккендерге көмек көрсету және оларды емдеу мекемелеріне жіберу шараларын қолдануға;
- 3) өрт сөндіруді ұйымдастыруға;
- 4) оқиға салдарын жоюға тартылған адамдардан басқа, оқиға орнына бөгде адамдарды жібермеуге;
- 5) тергеу үшін тағайындалған адамдар келгенге дейін оқиға орнын күзетуді қамтамасыз етуге;
- 6) қажет болған жағдайларда төтенше оқиғаның салдарын жою үшін халықты, көлікті және басқа да құралдарды тартуды ұйымдастыруға.

4. Су тасқыны, сел жүру кезінде:

- 1) кезекшіге баяндауға және лауазымды адамдар мен халықты су басу қаупі туралы хабардар ету шешімін сұратуға құқылы;
- 2) адамдар мен мүлікті құтқару шараларын қабылдап, қажет болған жағдайда халықты (бірінші кезекте балаларды, әйелдерді, қарттар мен науқастарды) және мүлікті эвакуациялауды ұйымдастыру, зардап шеккендерге көмек көрсету қажет;
- 3) су басқан аудандардан халықты көшіру кезінде тәртіпті қамтамасыз етуге; қараусыз қалған мүлікті қорғауды ұйымдастыруға міндетті.

5. Эпидемиялар және эпизоотиялар кезінде міндетті:

- 1) медициналық мекемелердің лауазымды адамдарын және кезекшіні ауру фактілері туралы хабардар етуге;
- 2) жеке қауіпсіздік шараларын сақтай отырып, адамдардың, көліктің қозғалысын және малды залалданған аймаққа айдауды шектеуді қамтамасыз етуге;
- 3) сумен жабдықтау көздерін, жұқтыру ықтимал ошақтарды күзетуді ұйымдастыруға; адамдар көп жиналатын жерлерде қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге.

6. Жер сілкінісі кезінде міндетті:

- 1) жағдайды анықтау, кезекшімен, басқа да нарядтармен және полиция қызметкерлерімен байланыс орнатуға;
- 2) көлік және жаяу жүргіншілер қозғалысы үшін қауіпті орындарды белгілеуге;
- 3) адамдар мен мүлікті құтқаруға, зардап шеккендерге көмек көрсетуге және оларды медициналық көмек пункттеріне жіберуге, сондай-ақ өртті оқшаулауға және жоюға шаралар қабылдауға.

1.7. КАРАНТИНДІК ІС-ШАРАЛАР КЕЗІНДЕГІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ІС-ҚИМЫЛ АЛГОРИТМІ

Карантиндік іс-шараларды енгізе отырып, ПО бастығы жұқтыру ошағын жою жөніндегі жұмыстарды жүргізу кезінде қоғамдық тәртіпті қорғауды (ЕҚТА) қамтамасыз етуге шешім қабылдайды, онда:

- 1) зақымдану ошағының шекараларын белгілеу тәртібі;

2) ТЖ жою күштері мен құралдарының жүру маршруттарында, ТЖ ошағына қозғалыс қауіпсіздігін қамтамасыз ететін бекеттерді қою уақыты мен орны;

3) зардап шеккендерге медициналық көмек көрсету орындарында, киім мен көлікті газсыздандыру станцияларында ЕҚТА қамтамасыз ету үшін БӨП-ті қою уақыты мен орны;

4) жергілікті өзін-өзі басқару органдарына жұқтыру салдарын жою, жұқтыру ошағынан зардап шеккендерді іздестіру және эвакуациялау жөніндегі жұмыстарды жүргізу үшін халықты жұмылдыруға жәрдемдесу тәртібін белгілейді.

ПО нарядтары жұқтыру ошағына, барлауға, медициналық қызмет күштері мен залалсыздандыру командасына енгізіледі. Нарядтардың жеке құрамы химиялық барлау аспаптарымен жарақталады және жеке химияға қарсы қорғау құралдарымен қамтамасыз етіледі.

Жұқтыру ошағының шекарасын медициналық қызметтің эпидемияға қарсы мекемелері бақылау бекеттерінен, барлау буындары мен топтарынан, сондай-ақ метеорологиялық және санитариялық-эпидемиологиялық станциялардан алынған деректерді жинақтау негізінде белгілейді.

Жұқтыру ошағының мөлшері бактериялық рецептура түріне, оларды қолдану саны мен тәсілдеріне, сондай-ақ метеорологиялық жағдайларға, анықтау жылдамдығына және профилактика, емдеу және дезинфекция жүргізудің уақтылығына байланысты.

Карантин енгізілген аумақта халықтың тыныс-тіршілігі үшін ерекше маңызы бар кәсіпорындардан басқа барлық кәсіпорындар мен мекемелердің жұмысы тоқтатылады. Жұмысшылар мен қызметшілер профилактикалық және санитариялық өңдеуден өтеді, аумақты, үй-жайларды, жабдықтарды, шикізат пен дайын өнімді залалсыздандыру жүргізіледі.

Обсервациялық бақылау (бақылау) — бұл инфекцияның басқа аудандарға таралуын болдырмайтын арнайы шаралар. Олар мыналарды қамтиды:

1) алдын ала зарарсыздандырусыз және эпидемиологтардың рұқсатынсыз мүліктің шығуын, сондай-ақ ошақтан әкетілуін барынша шектеу;

2) тамақтану мен сумен жабдықтауға медициналық бақылауды күшейту және басқа да іс-шаралар.

Карантинді енгізу, ең алдымен, қалыпты өмірдің бұзылуымен байланысты және ауданның ішкі істер органдарына келесі іс-әрекеттерден тұратын маңызды міндеттер жүктейді:

- зақымдану ошағының ішінде қоғамдық тәртіпті сақтауды қамтамасыз етуде, зақымдану ошағына кіреберісте және оның ішінде көлік қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз етуде;

- медициналық органдарды көрсетуге сәйкес аудан кварталдары арасында қажетті оқшаулауды қамтамасыз ету; су көздері мен азық-түлік базаларын және қоймаларын күзету;

- медициналық қызметке санитариялық-гигиеналық және профилактикалық іс-шараларды жүргізуге, инфекциялық ауруларды анықтауға және емдеуге жатқызуға, арнайы емдеу мекемелерін (обсерваторияларды), госпитальдарды, ауру-

ханаларды, бактериологиялық зертханаларды оқшаулауды қамтамасыз етуге, сондай-ақ жұқтыру ошағын жою бойынша жұмыстарды жүргізуде басқа қызметтермен ынтымақтастықта көмек көрсету;

- тұрғындар мен лауазымды тұлғалардың белгіленген карантин режимін орындауына әкімшілік қадағалау мен бақылауды жүзеге асыру.

Жұқтыру ошағының бүкіл шекарасын сыртқы жағынан ошақ табылған кезде оның шегінен тыс болған ПО күштері бұғаттайды, ал жұқтыру ошағында қалған қызметтің жеке құрамы карантиндік және режимдік іс-шараларды қамтамасыз етеді.

Жұқтыру ошағының шетелде және ошақта қызмет атқаратын ООР тобының жеке құрамы арасында тікелей қарым-қатынас жасауға тыйым салынады, байланыс тек телефон және радио арқылы жүзеге асырылады.

Карантиндік режимді қамтамасыз ету қоршау, күзет, көлікті тексеру, алып жүру, қоғамдық тәртіпті сақтау және резервтен тұратын күштер мен құралдар топтамасын құру арқылы жүзеге асырылады. Жұқтыру ошағында қызмет атқару үшін топқа кіретін жеке құрамға секторлар, учаскелер мен шептер тағайындалады.

Қоршау тобы жұқтыру ошағының шекарасында оқшаулау-шектеу іс-шараларын қамтамасыз етуге бағытталған. Ол келесі топтардан тұрады: бақылау-өткізу пункті, күзет және бақылау бекеттері. БӨП (жағдайдың сипатына және шешілетін міндеттерге байланысты құрамы 6-10 адам) жұқтыру ошағының сыртқы шекарасындағы жолдарға қойылады.

Күзет топтары арнайы емдеу мекемелерін (обсерваторияларды), госпитальдарды, ауруханаларды, бактериологиялық зертханаларды оқшаулауға, су жинағыштарды және басқа объектілерді күзетуге арналады. Осы міндеттерді орындау үшін күзет тобынан объектілерді күзету бекеттері қойылады және қарауылдар жасақталады.

Көлікті тексеру тобы оны жұқтыру ошағының шекарасында тексеруге арналған. Тексеру тобының құрамынан қамтамасыз ету және тексеру топтары тағайындалады.

Қамтамасыз ету тобы бөгде адамдардың көлік құралдарына жақындауына тыйым салады, ал тексеріп қарау тобы көлік құралдарын қарайды.

Алып жүру тобы жұқтыру ошағынан зақымдану ошағының шекарасына дейін немесе шекарасынан залалданған аумақтағы объектіге дейін жүретін көлік құралдарын алып жүруге арналады.

Қоғамдық тәртіпті сақтау тобы жұқтыру ошағында қоғамдық тәртіпті сақтауға арналған. Ол өз міндеттерін тәртіп сақтау бекеттерін қою және белгіленген маршруттарға патрульдер мен патрульдік топтарды бөлу арқылы шешеді.

2. ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ

Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» Заңының 23-бабының 2-бөлігіне сәйкес:

1. Құқық бұзушылықтың жеке профилактикасы шараларына мыналар жатады:

- профилактикалық әңгіме;
- қорғау нұсқамасы;
- құқық бұзушылық жасауға итермелейтін себептер мен жағдайларды жою туралы ұсыныс;
- медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары;
- құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу;
- профилактикалық есепке алу және бақылау;
- әкімшілік жаза қолдану;
- ата-ана құқықтарынан айыру не оларды шектеу, бала асырап алудың күшін жою, қорғаншылар мен қамқоршыларды өз міндеттерін атқарудан босату және шеттету, баланы патронат тәрбиешінің тәрбиесіне беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу;
- сот үкімі бойынша қабылданатын шаралар;
- әкімшілік қадағалау орнату;
- қозғалыс еркіндігін алдын ала шектеу².

1. **Профилактикалық әңгімелесу** — құқыққа қарсы мінез-құлықтың себептері мен жағдайларын анықтау, құқық бұзушылықтың әлеуметтік және құқықтық салдарын түсіндіру және заңға мойынсынушылық мінез-құлықтың қажеттілігіне сендіру.

2. Профилактикалық әңгімелесу құқық бұзушылық профилактикасы субъектілерінің қызметтік үй-жайларында, сондай-ақ тұрғылықты жері, оқу, жұмыс орны бойынша не тікелей құқық бұзушылық анықталған жерде жүргізіледі және **оның ұзақтығы бір сағаттан аспауға тиіс**.

3. Профилактикалық әңгімелесу жүргізілетін адамға құқыққа қарсы іс-әрекеттерді тоқтату қажеттігі туралы ескертіледі.

4. Кәмелетке толмаған адаммен профилактикалық әңгімелесу оның ата-анасының, педагогтарының немесе басқа да заңды өкілдерінің қатысуымен жүргізіледі³.

Қорғау нұсқамасы.

1. Жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында және ӘҚБтК-де көзделген тәртіппен әкімшілік ұстауды не ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 128-бабында көзделген тәртіппен ұстауды жүргізу үшін негіздер болмаған кезде, УПИ жәбірленушінің пікірін ескере отырып, қорғау нұсқамасын шығарады, ол тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған не оны жасау қатерін төндірген адамға

² «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Қазақстан Республикасының Заңы (06.10.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // <https://online.zakon.kz/document/>

³ «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңының 25-бабы (06.10.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // <https://online.zakon.kz/document/>

орындау үшін қолхатпен беріледі. Қол қоюдан бас тартылған жағдайда қорғау нұсқамасында бұл туралы жазба жасалады.

2. Жәбірленушіге оның құқықтары түсіндіріле отырып, қорғау нұсқамасының көшірмесі ол шығарылған күні қолхатпен берілуі тиіс, сондай-ақ өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адам оны бұзған жағдайдағы құқықтық салдарлары туралы хабардар етіледі.

3. Қорғау нұсқамасының көшірмесі ол өзіне қатысты шығарылған адамға тапсырылған кезден бастап **24 сағат ішінде** прокурорға жіберіледі.

4. Қорғау нұсқамасы ол шығарылған кезде **он алты жасқа толған** есі дұрыс адамға қатысты шығарылады.

5. Қорғау нұсқамасымен тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, оның еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынады.

6. Қорғау нұсқамасында мыналар көрсетіледі:

- оны шығару уақыты мен орны,
- ол кімге және кімге қатысты шығарылды,
- тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау орны, уақыты және мән-жайлары немесе оны жасау қатері,
- жәбірленушімен қарым-қатынаста белгіленген шектеулер, құқыққа қарсы іс-әрекеттер жалғасқан және қорғау нұсқамасы бұзылған жағдайлардағы құқықтық салдарлар.

7. Қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімі ол өзіне қатысты шығарылған адамға тапсырылған кезден бастап **30 тәулікті** құрайды.

8. Тексеру мерзімділігі – **7 күнтізбелік күн ішінде кемінде бір рет.**

9. Өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамды ПО профилактикалық есепке қояды және оған профилактикалық бақылау жүзеге асырылады⁴.

Құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы ұсыныс.

1. Құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар анықталған жағдайда мемлекеттік органдар тиісті ұйымның басшысына немесе лауазымды адамына оларды жою туралы ұсыныс жібереді.

2. Тиісті ұйымның басшысы немесе лауазымды адамы ұсынысты алған күннен бастап бір ай мерзімде мемлекеттік органға ұсынысты қарау нәтижелері және қабылданған шаралар туралы жазбаша түрде ақпарат беруге міндетті⁵.

⁴ «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV Қазақстан Республикасы Заңының 20-бабы (07.07.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен // <https://online.zakon.kz/document/>

⁵ «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңының 26-бабы (06.10.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // <https://online.zakon.kz/document/>

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу:

1. Сот осы адамның жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу мақсатында құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеуі мүмкін.

2. Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасы болып табылады және әкімшілік жаза қолданумен қатар, әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамды әкімшілік жауаптылықтан босатқан кезде де оның орнына қолданылады.

3. Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу белгілі бір құқықтарды шектеуге және әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамға белгілі бір міндеттерді жүктеуге әкеп соғады.

3. Мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленген адамға тыйым салынуы мүмкін:

1) кәмелетке толмағандарды және (немесе) әрекетке қабілетсіз отбасы мүшелерін қоса алғанда, жәбірленушінің еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға міндетті;

2) атыс қаруын және қарудың басқа да түрлерін сатып алуға, сақтауға, алып жүруге және пайдалануға тыйым салынады;

3) алкогольдік ішімдіктерді, сондай-ақ есірткі құралдары мен психотроптық заттарды, сол тектестерді медициналық емес мақсаттарда пайдалануға тыйым салынады.

4. Ерекше жағдайларда жәбірленуші мен оның отбасы мүшелерін күзету және қорғау үшін сот тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға осы адамда басқа тұрғын үй болған жағдайда, жәбірленушімен бірге жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғынжайда тұруға тыйым салу түрінде әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасын да қолдануға құқылы.

5. Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптардың қолданылу мерзімі ішінде оған профилактикалық әңгімелесу үшін айына 1-ден 4 рет-ке дейін ПО-ға келу міндеті жүктелуі мүмкін.

6. Мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленген адамды ПО профилактикалық есепке қояды және оған профилактикалық бақылау жүзеге асырылады⁶.

Профилактикалық есеп.

1. Профилактикалық есепке және бақылауға оған қатысты адамдар қойылады:

1) қорғау нұсқамасы шығарылған;

2) оның мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленген;

3) бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату туралы шешім қабылданған;

4) әкімшілік қадағалау белгіленген;

---

⁶ «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңының 27-бабы (06.10.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // <https://online.zakon.kz/document/>

5) қоғамнан оқшаулаумен байланысты емес жаза немесе қылмыстық-құқықтық ықпал етудің өзге де шаралары қолданылған;

б) ауыр және аса ауыр қылмыс жасағаны немесе қасақана қылмыстары үшін бас бостандығынан айыруға екі және одан да көп рет сотталған адам жазасын өтегеннен кейін бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы шешім қабылданса, тоқтатылады.

2. Профилактикалық есепке алуды ПО жүргізеді.

3. Профилактикалық есепте қамтылған мәліметтер құқық бұзушылық профилактикасы жөніндегі міндеттерді шешу шегінде ғана пайдаланылуы мүмкін⁷.

Профилактикалық бақылау.

1. Профилактикалық бақылау дегеніміз — профилактикалық есепте тұратын адамның белгіленген шектеулерді сақтауын және жүктелген міндеттерді орындауын жүйелі түрде байқау.

2. Адамдарға қатысты профилактикалық бақылауды жүзеге асыру туралы шешімді ПО бастығы немесе оның орынбасары УПИ-дің дәлелді баянаты негізінде қабылдау.

Адамға ПО-ның профилактикалық есепке қойылғаны туралы **Қорғау нұсқамасы шығарылған күні не сот шешімі заңды күшіне енген күннен бастап күнтізбелік 10 күн ішінде жазбаша нысанда хабарланады.**

3. Алдын алу жұмыстары белгіленген нысанда жүргізіледі.

4. Белгіленген шектеулерді сақтау және жүктелген міндеттерді орындау мақсатында УПИ профилактикалық есебінде тұрған адам тұрғылықты жері, жұмыс және оқу орны бойынша тексеруді жүзеге асырады.

5. Өздеріне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған, бос уақытын шектеу туралы шешім қабылданған және мінез-құлыққа ерекше талап белгіленген адамдарды тексеру кезеңділігі күнтізбелік жеті күнде кемінде бір рет болады.

6. Профилактикалық бақылау **профилактикалық есепке алудың қолданылуы ішінде** жүзеге асырылады. Белгіленген шектеулердің қолданылу және жүктелген міндеттерді орындау мерзімі өткеннен кейін адам профилактикалық есептен шығарылып, бұл туралы **үш тәулік ішінде** жазбаша нысанда хабардар етіледі⁸.

Әкімшілік жаза⁹.

⁷ «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Қазақстан Республикасы Заңының 28-бабының 1-бөлігі (06.10.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // <https://online.zakon.kz/document/>

⁸ «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Қазақстан Республикасы Заңының 28-бабының 2-бөлігі (06.10.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // <https://online.zakon.kz/document/>

⁹ Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі (07.07.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен // <https://online.zakon.kz/>

1. Әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы осындай құқық бұзушылық жасаған адамды құқықтары мен бостандықтарынан айыру немесе шектеу болып табылады (ҚР ӘҚБК 40-бабының 1-бөлігі).

2. Әкімшілік жазалардың түрлері:

- 1) ескерту жасау;
- 2) әкімшілік айыппұл;
- 3) әкімшілік құқық бұзушылық жасау құралы не нысанасы болған затты, сол сияқты әкімшілік құқық бұзушылық жасау салдарынан алынған мүлікті тәркілеу;
- 4) арнайы құқықтан айыру;
- 5) рұқсаттан айыру не оның қолданылуын тоқтата тұру, сондай-ақ тізілімнен алып тастау жатады;
- 6) қызметті тоқтата тұру немесе оған тыйым салу;
- 7) заңсыз тұрғызылып жатқан немесе тұрғызылған құрылысты мәжбүрлеп бұзу;
- 8) әкімшілік қамаққа алу;
- 9) шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберу (ҚР ӘҚБК 41-бабының 1-бөлігі).

3. Заңды тұлғаларға әкімшілік құқық бұзушылықтар жасағаны үшін 1-5 және 7-тармақшаларда санамаланған әкімшілік жазалар, сондай-ақ заңды тұлғаның қызметін немесе қызметінің жекелеген түрлерін тоқтата тұру немесе оған тыйым салу қолданылуы мүмкін (ҚР ӘҚБК 41-бабының 2-бөлігі).

4. Ескерту жазбаша нысанда шығарылады (ҚР ӘҚБК 43-бабы).

Құқық бұзушылықтың жеке профилактикасы шараларын қабылдау үшін негіздеме:

1. Құқық бұзушылықтың жеке профилактикасы шараларын қабылдау үшін мынадай мән-жайлардың бірі негіз болып табылады:

- 1) жеке және заңды тұлғалардың хабарламалары немесе өтініштері, сондай-ақ БАҚ-тағы хабарламалар;
- 2) құқық бұзушылық жасау не жасауға әрекет жасау фактісін уәкілетті лауазымды адамның тікелей анықтауы;
- 3) мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан келіп түскен материалдар қамтылуға тиіс¹⁰.

---

¹⁰ «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Қазақстан Республикасы Заңының 24-бабының 1-бөлігі (06.10.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // <https://online.zakon.kz/document/>

3. ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ЕСКЕРТУ БОЙЫНША ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІ ЖӘНЕ АЗАМАТТАРҒА ҰСЫНЫМДАР

3.1. ОТБАСЫ-ТҰРМЫСТЫҚ ЖАНЖАЛ ТУРАЛЫ ӨТІНІШТІ (ХАБАРЛАМАНЫ) АЛҒАН КЕЗДЕГІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРІНІҢ ІС-ӘРЕКЕТІ

1. Аумақтық ПО-ның жедел кезекшісі жазбаша не ауызша нысанда келіп түскен отбасы-тұрмыстық жанжал туралы өтінішті (хабарды) қабылдауға және оны қылмыстар, әкімшілік құқық бұзушылықтар және оқиғалар туралы өтініштерді (хабарламаларды) есепке алу кітабында тіркеуге міндетті. Егер өтініш өтініш беруші өзі жүгінген кезде келіп түссе, онда оны тіркеумен бір мезгілде жедел кезекші талон-хабарламаны ресімдейді және оны өтініш берушіге береді.

2. Бұл ретте жедел кезекші өтініш берушіден инцидент туралы барынша толық ақпарат алуға тиіс. Соның ішінде алынуы тиіс:

- а) инциденттің сипаты;
  - б) оны жасаудың нақты орны (мекенжайы);
  - в) құқық бұзушылық жасаған адамда қарудың (суық, атыс) немесе қару ретінде пайдаланылуы мүмкін заттардың болуы;
  - г) жедел медициналық көмекті шақыру қажеттілігі;
  - д) құқық бұзушының тұрған жері; ол оқиға орнынан кеткен жағдайда оның ықтимал тұрған жері мен белгілері көрсетіледі;
  - е) оқиға орнында балалардың болуы;
  - ж) өтініш берушімен байланысуға болатын телефон нөмірі.
3. Жедел кезекші қызметкердің шығуын дереу ұйымдастыруы тиіс.

3.2. ОТБАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ҚҰРБАНДАРЫМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ БОЙЫНША ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ ҰСЫНЫМДАР

Үйдегі зорлық-зомбылық жағдайына араласу кезіндегі **полиция қызметкерлерінің бірінші және маңызды міндеті** — жәбірленушінің өмірі мен денсаулығына төнген қатерді жою, ол үшін:

- жәбірленушіні полицияның заңды басшылыққа алатындығына және бұл заң зардап шеккен тараптың жағында екендігін сендіру;
- жәбірленушіні оның құқықтары туралы және осындай көмек көрсетудің нақты орындарын көрсете отырып, көмек алу мүмкіндігі туралы толық ақпаратпен қамтамасыз ету.

Әңгіме барысында сіз зорлық-зомбылық құрбанын тыныштандыру керек, ол үшін:

- зорлық-зомбылық құрбанымен оңаша әңгімелесу;
- жәбірленушінің көзқарасынан қашқақтамау;
- зорлық-зомбылық құрбанына оны тыңдағыңыз келетінін сездіру;

- уақыт аз болса да, оның әңгімесін үзбеу;
- зорлық-зомбылық құрбанын әңгімелесудің құпиялылығына сендіру;
- жағдайдан шығудың бірнеше нұсқасын бере алатындай сұрақтар қою;
- сыни немесе субъективті пайымдаулары жоқ қарапайым тікелей сұрақтар қою;

- егер жәбірленуші «өзін кінәлімін» десе, пікірді қолдамау;
- зорлық-зомбылықтың салмақтылығын жоймау;
- сабырлы және айыптамайтын мінез-құлықты сақтау;
- жәбірленушінің сезімдеріне құрмет көрсету;
- бірде-бір адам зорлық-зомбылыққа лайық емес екенін, полицияға қоңырау шалу жағдайды жақсы жаққа өзгертудің алғашқы қадамы екенін атап өту.

Жәбірленушіге моральдық қолдау көрсету керек, мысалы: «Отбасындағы зорлық-зомбылық – бұл да қылмыс», «Әркімнің зорлық-зомбылықсыз өмір сүруге құқығы бар», «Сіз заңның қорғауындасыз», «Сіз тек өз іс-әрекеттеріңізді басқара аласыз», «Сіз жалғыз емессіз, көмек жақын жерде», «Сіз жақсы емделуге лайықсыз», «Мен шындықты айтқанымды түсінемін»¹¹.

Кейде профилактикалық әңгімедегі отбасылық жанжалдар бұдан былай жанжал шығармауға «уәде береді», бірақ соған қарамастан учаскелік полиция инспекторы мұндай зорлық-зомбылық жағдайларын ескертуі керек. Полиция қызметкерлеріне отбасындағы зорлық-зомбылыққа қатысты бірде-бір сигналды жеңіл қабылдауға болмайды. Жәбірленушімен қарым-қатынас кезінде полиция қызметкерінде зорлық-зомбылық құрбанына берілуі қажет ақпараттық парақтар (буклеттер) болуы керек. Ақпарат жәбірленушінің құқықтарын білікті түсіндіруді, көмек алу мүмкіндігі туралы деректерді, сондай-ақ көмек пен қолдау алуға болатын ұйымдардың орналасқан жерін қамтуы керек. Парақшаларда келесі ақпарат болуы мүмкін:

1. Мәселенің жай-күйін тыныш жағдайда қарастырыңыз. Мәселені даулар арқылы шешуге тырыспаңыз. Егер сіз толығымен дұрыс болсаңыз да, бұл мағынасы болмайды, бірақ зиян көп болады. Оның орнына, мәселені шешудің аз қайшылықты нұсқаларын қарастырыңыз.

2. Басқа адамнан сұраңыз, бәрін тыныш талқылай аласыз ба екен. «Психикалық зорлық-зомбылық» деген сөздерді қолданбай, сіздің көзқарасыңыз бойынша қарым-қатынасты қалай жақсартуға болатындығы туралы айтыңыз. «Мен» есімдігін көбірек қолданыңыз, «сіз» есімдігімен айыптаудың орнына бірінші жақтан сөйлесіңіз.

3. Хат жазыңыз. Егер сіз жүрегіңізбен сөйлесу мүмкін емес деп ойласаңыз, онда өз ойларыңызды қағазға жазыңыз. Бұл әдістің артықшылығы – сіз өзіңіздің жаныңыздағы нәрсені дәл айту арқылы бәрін мүмкіндігінше сындарлы түрде жаз аласыз. Бірнеше жоба жасаңыз, адресаттың ашуын тудыруы мүмкін тікелей айыптаулардан аулақ болыңыз. «Сіз мені мазақ етесіз, ал мен оны жек көремін» деген орнына «мені кемітіп, ызаландырып жатқан сияқты сезінемін» деген сияқты сөйлемдерді жазыңыз.

¹¹ Дюсенова А. Принятие мер в ситуации бытового насилия. — Актобе, 2009. Б. 24.

4. Қолдау сұраңыз. Өз сезімдеріңізді аша алатын, сізді тыңдайтын және түсінетін адал досыңыздың немесе туысыңыздың болуы – бұл баға жетпейтін байлық. Сонымен қатар, егер сіздің қарым-қатынасыңыз әлі де қалпына келмесе, сізге бұл жағдайдан шығуға көмектесетін адамның болғаны жақсы, бірақ ортақ досыңызбен байланысудың қажеті жоқ. Себебі, сіз оны өте жағымсыз жағдайда қалдырасыз. Оның орнына, сіз жақсы білетін, бірақ сізді жәбірлеуші адамды білмейтін адамға хабарласыңыз.

5. Мамандардың көмегіне жүгініңіз. Егер мәселені өз бетіңізше шешу мүмкін болмаса, онда кәсіби маманға хабарласыңыз. Эмоционалды теріс пайдалану мәселесіне мамандандырылған психотерапевт немесе отбасылық кеңесшіні тауып, қабылдауға тезірек жазылыңыз. Қарым-қатынасыңыздың не болатыны, олардың сақталатыны немесе сақталмайтыны маңызды емес. Кәсіби маманға хабарласу маңызды. Егер сізді жәбірлеуші қатысуға қызығушылық танытпаса, онда сіз өзіңіздің психикалық жараларыңызды емдеуге назар аудара аласыз, содан кейін сіз әрі қарай жаңа өмір сүре аласыз.

6. Егер сізге жағдай қауіпті болып көрінсе, жәбірлеушінің қоғамынан мүмкіндігінше тезірек кетіңіз. Сіздің қасыңызда досыңыз немесе туысыңыз болсын немесе зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерді қорғау қызметтерін ұсынатын жергілікті орталыққа хабарласыңыз.

Психологиялық зорлық-зомбылық проблемасы өте күрделі, оны шешу көп уақытты қажет етеді, алайда бүгінгі кезеңде полиция қызметкерлері тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жолын кесуде де, алдын алуда да шаралар қабылдауы керек. Осылайша, полиция қызметкерлеріне ұсынылған ұсыныстар отбасындағы психологиялық зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыс істеудің кейбір кезеңдерін жеңілдетуге көмектеседі.

3.3. ХАЛЫҚҚА ЖӘНЕ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҰШЫРАҒАН АЗАМАТТАРҒА АРНАЛҒАН ҰСЫНЫМДАР

Отбасында зорлық-зомбылық жасаған құқық бұзушыға мынадай **тыйым салулар** қолданылуы мүмкін:

- тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға;
- жәбірленушінің еркіне қайшы, оны іздеуге;
- аңдуға;
- баруға;
- ауызша, телефон арқылы сөйлесуге;
- өзге де тәсілдермен байланыс жасауға, кәмелетке толмағандарды және (немесе) әрекетке қабілетсіз отбасы мүшелерін қоса алғанда¹².

¹² «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV Қазақстан Республикасы Заңының 20-бабы (07.07.2020 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен // <https://online.zakon.kz/document/>

ЕСІҢІЗДЕ БОЛСЫН!

Полицияға уақытында хабарласу зорлық-зомбылықты тоқтатып, сіздің өміріңізді сақтайды!

Егер сізге құқықтық көмек немесе кеңес қажет болса, сіз оны Ақтөбе облысы ПД-ның келесі сенім телефондары арқылы ала аласыз:

ДП: 8(7132)93-61-00 (КЕЗЕКШІ БӨЛІМ)

8(7132)52-08-52 (ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІ)

ЖПБ: 8(7132)72-86-70 (КЕЗЕКШІ БӨЛІМ)

8(7132)72-87-55 (ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІ)

Ақтөбе облысы ПД-ның әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі серіктестерінің телефондары:

АҚТӨБЕ Қ. ӘЙЕЛДЕРДІ ҚОЛДАУ ОРТАЛЫҒЫ: 8 (7132) 24-17-24;

БАТЫС-ҚАЗАҚСТАН МЕДИАЦИЯ ЖӘНЕ КЕЛІССӨЗДЕР ПРОЦЕСІ
ОРТАЛЫҒЫ: 925-734.

Егер күйеуі әйеліне қатыгездікпен қараса!

Полицияға өтінішпен жеке хабарласыңыз.

Өтінішті екі данада жазыңыз, көшірмесін өзіңізге қалдырыңыз.

Полиция қызметкерінен хабарлама талонын алып, оны өтініштің көшірмесімен бірге жасыруды ұмытпаңыз.

Полиция қызметкерлері сізге тіркеу нөмірі мен күнін, сондай-ақ Сіздің өтінішіңізді қарайтын лауазымды тұлғаның атын хабарлайды.

Өтініш бойынша шешім ол келіп түскен күннен бастап он тәуліктен кешіктірілмей қабылдануға тиіс.

Егер сізде дене жарақаттары болса!

Сізге тұрғылықты жеріңіз бойынша емханаға немесе отбасылық-дәрігерлік амбулаторияға дәрігерге бару немесе жедел жәрдем шақыру немесе сот-медициналық сараптамаға жүгіну қажет.

Полицияға жүгінген әрбір әйелдің құқығы бар:

1) ақпарат алуға — қалыптасқан жағдайдан шығудың барлық мүмкін болатын артықшылықтары мен кемшіліктері туралы білуге;

2) объективтілік — жасына, біліміне, ұлтына, әлеуметтік жағдайына қарамастан объективті, заңды негізделген ақпарат алуға;

3) таңдау — қалыптасқан жағдайдан ұсынылған нұсқаларды пайдалануды, сондай-ақ қандай әдісті пайдалануды еркін және дербес шешуге;

4) оқшау жағдай — полиция қызметкерімен оңаша сөйлесу мүмкіндігін сұрауға;

5) абырой — өзіне деген құрмет, мейірімділік және ықыласты сезінуге.

Тиран-күйеу үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершілік қарастырылған.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің келесі баптары отбасындағы зорлық-зомбылық жағдайларында жиі қолданылады:

109-бап. Ұрып-соғу.

108-бап. Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру.

107-бап. Денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру.

106-бап. Денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру.

Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің баптары:

73-бап. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер

Егер отбасылық жанжалдың салдарынан дене жарақаттары орын алса, онда оларды тіркеп жазу керек.

Дәрігер ұру салдарынан болған зақым туралы мәліметтерді ПО-ға беруге міндетті.

Іске қосу үшін ұрып-соғудың барлық іздерін суретке түсіруді ұмытпаңыз.

Дәлелдемелер жинаңыз, ұрып-соғу фактісін және отбасылық жанжалдың агрессивті әрекетін дәлелдей алатын куәгерлерді тартыңыз.

Егер сізге немесе Сіздің жақындарыңызға көмек қажет болса, Сіз Ақтөбе облысының ПД, ЖПҚ, УПИ-ге жүгіне аласыз.

Есіңізде болсын, сіздің тұрмыстық зорлық-зомбылықтан құтқарылуыңыз — сіздің шешіміңізде!

ӘЙЕЛДІҢ ҮЙДЕГІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ КЕЗІНДЕГІ ҚАУІПСІЗДІГІ

Тұрмыстық зорлық-зомбылық — бұл сіздің өміріңізге де, балаларыңыздың өміріне де нақты қауіп.

1-қадам: қауіпсіз жол — егер зорлық-зомбылық қайтадан қайталанса, өз әрекеттеріңіз туралы ойланыңыз.

2-қадам: сенетін адамдарға (достарыңызға, туыстарыңызға) зорлық-зомбылық туралы айтыңыз.

3-қадам: қауіп төнген жағдайда кететін орынды табыңыз.

4-қадам: жеке қауіпсіздік жоспарын жасаңыз.

5-қадам: көршілеріңізге пәтеріңізден шу мен айқай естілген кезде бірден полиция шақыруын ескертіңіз.

6-қадам: үйдің немесе пәтердің қосалқы кілттерін жасырыңыз, егер зорлық-зомбылық қауіпі болса, сіз оларды кедергісіз алып, үйден кете аласыз.

7-қадам: алдымен ақшаны, төлқұжатты, құжаттарды және басқа да маңызды қағаздарды, киім мен дәрі-дәрмектерді қауіпсіз жерге қойыңыз.

8-қадам: қауіп төнген жағдайда сізге уақытша баспана беру мүмкіндігі туралы достарыңызбен немесе туыстарыңызбен келісіңіз.

9-қадам: сізге қажетті көмек көрсете алатын жергілікті қызметтердің телефондарын алдын ала біліп алыңыз.

10-қадам: өзіңізбен бірге тағы не алатындығыңызды алдын ала шешіңіз.

Егер жағдай қиын болса, қажетті заттарды ала алмасаңыз да, үйден дереу шығыңыз

Есіңізде болсын, сіздің өміріңіз бен балаларыңыздың өміріне қауіп төніп тұр!

ЖАҒДАЙДЫ ӨЗГЕРТКІСІ КЕЛЕТІНДЕРГЕ КЕҢЕС

Статистиканың мәлімдеуі бойынша, күшті қолданылатын жанжалдардың ең көп саны кенеттен айырылысу кезінде болады екен. Сондықтан импульсивті түрде емес, жақсы ойластырылған жоспарға сәйкес әрекет ету керек. Бұл тұрғыда келесі тармақтар болуы керек.

1. Қауіпсіз жерге барыңыз: ата-анаңызға немесе достарыңызға. Әйелдер мен балаларға көмек көрсету орталығына хабарласуға болады. Қауіпсіз жағдайда адам өзіне мән беріп, өзін-өзі ести бастайды. Сол кезде сіз бұл жағдайда қалай болу керектігі туралы ойлана аласыз.

2. Өзіңізбен бірге барлық қажетті заттарды (ақша, киім, дәрі-дәрмек және т.б.) алыңыз.

3. Серіктесіңізге хабарласып: «Мен біздің қарым-қатынасымыз туралы ойлануға шешім қабылдадым. Мен қазір қауіпсізмін», - деп айтасыз.

4. Егер сіз балалармен бірге кеткен болсаңыз, кейінірек балаларды ұрлады деп айыпталмас үшін бұл туралы қамқоршылық органдарына хабарлаңыз.

5. Мамандармен жұмысты бастаңыз: заңгерлер, дәрігерлер, психологтар. Сіз экономикалық тұрғыдан қаншалықты тәуелдісіз? Қаншалықты заңды осал тұстарыңыз бар? Жәбірлеушіге деген эмоционалды сүйіспеншілігіңіз қаншалықты күшті? Кешенді жұмыс сіздің өміріңіздің барлық жақтарын талдауға көмектеседі. Қазір қажетті кеңестерді онлайн байланыспен де алуға болады.

6. Дәлелдемелер жинаңыз. Қудалаудың барлық жағдайларын жазып алыңыз: қоқан-лоқы көрсеткен хат алмасудың скриншоттарын алыңыз, қоңырауларды жазып алыңыз. Полицияға хабарлаңыз, әсіресе егер қудалаушы заңды бұзса (заттарды бүлдірсе, көшеде шабуыл жасаса). Полиция онымен «әңгімелесумен» ғана шектелсе де, ол өзінің бақылауда екенін білетін болады.

7. Келіссөздерге қатыспаңыз. Мүмкіндігінше жәбірлеушімен байланыс жасамаңыз. Хабарламаларға жауап бермеңіз және жеке кездесуге келіспеңіз.

8. Әлеуметтік желілердегі постарыңызды шектеңіз. Ол арқылы құқық бұзушы сіздің орналасқан жеріңізді анықтай алады.

Келесі не?

Сіздің жағдайыңыздан шығу жолын болжау мүмкін емес. Әр жағдай – әртүрлі. Кейбір ерлі-зайыптылардың бір-біріне деген көзқарасын қайта қарастыру үшін дағдарыстан бір рет өту жеткілікті. Егер екі серіктес қарым-қатынасты сақтап, психологпен жұмыс істеуге келіссе – бұл мүмкін.

ҚҰРМЕТТІ АЗАМАТТАР!

2014 жылғы 05 шілдедегі №235-V ҚРЗ, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексінде төмендегілер үшін жауапкершілік көзделгеніне назарларыңызды аударамыз:

73-бап. Отбасы-тұрмыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер

1. Құқық бұзушымен отбасы-тұрмыстық қатынастардағы адамдарға сыйлаушылық көрсетіліп, былапыт сөйлеу, қорлап тиісу, кемсіту, үй тұрмысындағы

заттарды бұлдіру және олардың тыныштығын бұзатын, жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғынжайда жасалған басқа да әрекеттер, егер бұл әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, –

ескерту жасауға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер –

он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

3. Осы баптың екінші бөлігінде көзделген, осы Кодекстің 50-бабының екінші бөлігіне сәйкес әкімшілік қамаққа алу қолданылмайтын адамдар жасаған әрекеттер –

бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Ескертпе. Осы Кодекстің мақсаты үшін отбасы-тұрмыстық қатынастар деп ерлі-зайыптылар, бұрынғы ерлі-зайыптылар, бірге тұратын немесе бірге тұрған адамдар, жақын туыстар, ортақ баласы (балалары) бар адамдар арасындағы қатынастар түсініледі.

73-1-бап. Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру

1. Денсаулықтың қысқа мерзімге бұзылуына немесе жалпы еңбек қабілетін тұрақты түрде болмашы жоғалтуға әкеп соққан, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру –

он бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

1-1. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, құқық бұзушымен отбасылық-тұрмыстық қатынастарда тұратын адамға қатысты жасалған әрекеттер –

ескерту жасауға немесе он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

2. Осы баптың бірінші және (немесе) 1-1-бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер – жиырма тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

3. Осы баптың екінші бөлігінде көзделген, осы Кодекстің 50-бабының екінші бөлігіне сәйкес әкімшілік қамаққа алу қолданылмайтын адамдар жасаған әрекеттер –

қырық айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

73-2-бап. Ұрып-соғу

1. Тән ауруына ұшыратқан, бірақ денсаулыққа жеңіл зиян келтіруге әкеп соқпаған ұрып-соғу немесе өзге де күш қолдану әрекеттерін жасау –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

1-1. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, құқық бұзушымен отбасылық-тұрмыстық қатынастарда тұратын адамға қатысты жасалған әрекеттер –

ескерту жасауға немесе он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

2. Осы баптың бірінші және (немесе) 1-1-бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер – он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

3. Осы баптың екінші бөлігінде көзделген, осы Кодекстің 50-бабының екінші бөлігіне сәйкес әкімшілік қамаққа алу қолданылмайтын адамдар жасаған әрекеттер –

отыз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

73-3-бап. Жала жабу

1. Жала жабу, яғни басқа адамның абыройы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін немесе оның беделін түсіретін көрінеу жалған мәліметтер тарату –

жеке тұлғаға бір жүз алпыс айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға немесе он бес тәулік мерзімге әкімшілік қамаққа алуға, лауазымды адамға бес жүз елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не жиырма тәулік мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

2. Көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникациялар желілерін пайдалана отырып жасалған дәл сол іс-әрекет –

жеке тұлғаға бір жүз сексен айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға немесе жиырма тәулік мерзімге әкімшілік қамаққа алуға, лауазымды адамға алты жүз елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не жиырма бес тәулік мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

3. Осы баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, адамды сыбайлас жемқорлық, ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасады деп айыптаумен ұштасқан іс-әрекеттер –

жеке тұлғаға екі жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға немесе жиырма бес тәулік мерзімге әкімшілік қамаққа алуға, лауазымды адамға жеті жүз елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не отыз тәулік мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

200-бап. Қазақстан Республикасы заңнамасының алкоголь өнімін өткізу жөніндегі талаптарын бұзу

1. Жиырма бір жасқа дейінгі адамдарға алкоголь өнімін өткізу –

лицензияның қолданысын тоқтата тұрып, жеке тұлғаларға – он, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – қырық, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – сексен, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекет –

лицензиядан айыра отырып, жеке тұлғаларға – жиырма, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – сексен, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – бір жүз қырық, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз сексен айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

3. Мейрамханаларда, барларда және дәмханаларда, сондай-ақ жолаушылар тасымалдайтын әуе кемелерінде, жолаушылар тасымалдайтын теңіз көлігі кеме-

лерінде, жолаушылар пойыздарының вагон-мейрамханаларында өткізуді қоспағанда, алкоголь өнімін:

- сағат 23-тен келесі күнгі сағат 8-ге дейін;

- этил спиртінің көлемді үлесі отыз пайыздан асатындарын сағат 21-ден келесі күнгі сағат 12-ге дейін бөлшек сауда арқылы өткізу –

лицензияның қолданысын тоқтата тұрып, жеке тұлғаларға – он, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – қырық, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – сексен, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

4. Осы баптың үшінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекет –

лицензиядан айыра отырып, жеке тұлғаларға – жиырма, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – сексен, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – бір жүз қырық, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз сексен айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

204-бап. Белгіленбеген орындарда сауда жасау

1. Жергілікті атқарушы орган белгілегеннен тыс орындарда сауда жасау – ескерту жасауға немесе бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекет –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

386-бап. Жасыл екпелерді күтіп-ұстау және қорғау қағидаларын бұзу

Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың жергілікті өкілді органдары белгілейтін жасыл екпелерді күтіп-ұстау және қорғау қағидаларын бұзу –

ескерту жасауға немесе жеке тұлғаларға – он бес, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – отыз, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – елу, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

434-бап. Ұсақ бұзақылық

1. Ұсақ бұзақылық, яғни қоғамдық орындарда былапыт сөйлеу, жеке тұлғаларға қорлап тиісу, тұрғын үй-жайларды қорлау және айналасындағыларға сыйламаушылықты білдіретін, қоғамдық тәртіпті және жеке тұлғалардың тыныштығын бұзатын басқа да осындай әрекеттер –

бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер –

он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

3. Осы баптың екінші бөлігінде көзделген, осы Кодекстің 50-бабының екінші бөлігіне сәйкес әкімшілік қамаққа алу қолданылмайтын адамдар жасаған әрекеттер –

жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

437-бап. Тыныштықты бұзу

1. Жеке тұлғалардың қалыпты демалысы мен тыныштығына кедергі келтіретін, сағат 22-ден таңғы 9-ға дейін тыныштықты бұзу, оның ішінде тұрғынжайда және оның сыртында шұғыл қажеттілікпен байланысы жоқ шу шығаратын жұмыстарды жүргізу, сол сияқты тұрғын ғимараттарда және тұрғын үй құрылысы аумақтарында орналасқан ойын-сауық орындарының жұмыс күндері сағат 22-ден таңғы 9-ға дейін, демалыс және мереке күндері сағат 23-тен таңғы 10-ға дейін тыныштықты бұзуы -

жеке тұлғаларға – бес, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – жиырма, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – отыз, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған дәл сол әрекет –

жеке тұлғаларға – он, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – қырық, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – алпыс, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

440-бап. Алкогольдік ішімдіктерді ішу немесе қоғамдық орындарға масаң күйде келу

1. Жергілікті атқарушы орган алкогольдік ішімдіктерді құйып сатуға рұқсат еткен сауда және қоғамдық тамақтандыру ұйымдарынан басқа, көшелерде және басқа да қоғамдық орындарда алкогольдік ішімдіктерді ішу немесе қоғамдық орындарға адамның қадір-қасиетін және қоғамдық имандылықты қорлайтын масаң күйде келу –

бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Он сегіз жасқа толмаған адамдардың қоғамдық орындарға масаң күйде келуі, сол сияқты олардың алкогольдік ішімдіктерді ішуі –

ата-анасына немесе оларды алмастыратын адамдарға бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

3. Осы баптың бірінші және екінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасаған әрекеттер –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

441-бап. Қазақстан Республикасының заңнамасымен тыйым салу белгіленген орындарда темекі бұйымдарын, оның ішінде қыздырылатын темекісі бар бұйымдарды, қорқорға арналған темекіні, қорқор қоспасын, темекі қыздыруға арналған жүйелерді, тұтынудың электрондық жүйелерін және оларға арналған сұйықтықтарды тұтынуға тыйым салуды бұзу

1. Осы баптың 1-2-бөлігінде көзделген жағдайды қоспағанда, Қазақстан Республикасының заңнамасымен тыйым салу белгіленген орындарда темекі бұйымдарын, оның ішінде қыздырылатын темекісі бар бұйымдарды, қорқорға

арналған темекіні, қорқор қоспасын, темекі қыздыруға арналған жүйелерді, тұтынудың электрондық жүйелерін және оларға арналған сұйықтықтарды тұтыну -

жеке тұлғаларға он бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

1-2. Әуе кемесінің бортында темекі бұйымдарын, оның ішінде қыздырылатын темекісі бар бұйымдарды, қорқорға арналған темекіні, қорқор қоспасын, темекі қыздыруға арналған жүйелерді, тұтынудың электрондық жүйелерін және оларға арналған сұйықтықтарды тұтыну -

жеке тұлғаларға елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекет –

жеке тұлғаларға жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

3. Жұмыс берушінің темекі бұйымдарын, оның ішінде қыздырылатын темекісі бар бұйымдарды, қорқорға арналған темекіні, қорқор қоспасын, темекі қыздыруға арналған жүйелерді, тұтынудың электрондық жүйелерін және оларға арналған сұйықтықтарды бұл үшін арнайы айқындалмаған орындарда тұтынатын адамдарға шаралар қолданбауы -

лауазымды адамдарға, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға - жиырма бес, орта кәсіпкерлік субъектілеріне - қырық, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне алпыс айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

441-1-бап. Автомобиль көлік құралында кәмелетке толмаған адамдар болған кезде оларда темекі бұйымдарын, оның ішінде қыздырылатын темекісі бар бұйымдарды, қорқорға арналған темекіні, қорқор қоспасын, темекі қыздыруға арналған жүйелерді, тұтынудың электрондық жүйелерін және оларға арналған сұйықтықтарды тұтынуға тыйым салуды бұзу¹³

1. Автомобиль көлік құралында кәмелетке толмаған адамдар болған кезде оларда темекі бұйымдарын, оның ішінде қыздырылатын темекісі бар бұйымдарды, қорқорға арналған темекіні, қорқор қоспасын, темекі қыздыруға арналған жүйелерді, тұтынудың электрондық жүйелерін және оларға арналған сұйықтықтарды тұтыну -

жеке тұлғаларға он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекет -

жеке тұлғаларға жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді.

442-бап. Кәмелетке толмағандардың заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз түнгі уақытта ойын-сауық мекемелерінде немесе тұрғынжайдан тыс жерде болуы

---

¹³ Кодекс 441-1-баппен толықтырылды-ҚР 07.07.20 ж. № 361-VI Заңымен.

1. Кәмелетке толмағандардың түнгі уақытта заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз сағат 22-ден таңғы 6-ға дейін ойын-сауық мекемелерінде болуы – заңды өкілдеріне үш айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Кәмелетке толмағандардың заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз тұрғынжайдан тыс жерде сағат 23-тен таңғы 6-ға дейін болуы – заңды өкілдеріне ескерту жасауға әкеп соғады.

3. Осы баптың бірінші және екінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер – заңды өкілдеріне жеті айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

449-бап. Қоғамдық орындарда тиісу

1. Қоғамдық орындарда заттарды өзгеше тәсілмен сатып алу, сату, айырбастау немесе иемдену мақсатында кәсіпкерлік субъектісі болып табылмайтын адам жасаған, сондай-ақ бал ашу, қайыршылық, сексуалдық сипатта қызметтер көрсету не өзге де қызметтер көрсетуді күштеп таңу мақсатында тиісу, яғни мазалап өтініш білдіру –

жеке тұлғаларға ескерту жасауға не бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер –

он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

3. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, шетелдік не азаматтығы жоқ адам жасаған әрекеттер –

бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға не Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберуге әкеп соғады.

505-бап. Қалалар мен елді мекендердің аумақтарын абаттандыру қағидаларын бұзу, сондай-ақ қалалар мен елді мекендер инфрақұрылымы объектілерін бұзу, жасыл екпелерін жою және бүлдіру

1. Қалалар мен елді мекендердің аумақтарын абаттандыру қағидаларын бұзу, сондай-ақ қалалар мен елді мекендер инфрақұрылымы объектілерін бұзу, жасыл екпелерін жою және бүлдіру –

ескерту жасауға немесе жеке тұлғаларға – жиырма, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – отыз, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – қырық, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер –

жеке тұлғаларға – отыз, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне немесе коммерциялық емес ұйымдарға – қырық, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – елу, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне үш жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

СОДЕРЖАНИЕ— МАЗМҰНЫ — CONTENT

Жармаганбетова К. Т.

Ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауаптылық туралы заңнаманың даму тарихы

История развития законодательства об уголовной ответственности за уголовные правонарушения в области информатизации и связи

History of the development of legislation on criminal liability for criminal offenses in the field of informatization and communication 3

Жармаганбетова К. Т., Төлепбергени Ж. Т.

Еңбек құқықтарын қорғау әдістерін жаңғырту (еңбек комплаенсі)

Модернизация способов неюрисдикционной защиты трудовых прав (трудовой комплаенс)

Modernization of methods of non-jurisdictional protection of labor rights (labor compliance).9

Кабижанова Ж. М., Сулейменова Э. Б., Радик Т. Р.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастырудың ерекшеліктер

Особенности формирования антикоррупционной культуры

Features of the formation of an anti-corruption culture 15

Курманкулов Ж. З.

Понятие системы мер профилактики краж и ее элементы

Ұрлықтың алдын алу шараларының жүйесі ұғымы және оның элементтері

The concept of a system of measures to prevent theft and its elements.....20

Лесов Е. К.

К вопросу о предмете кражи

Ұрлық тақырыбы туралы мәселе бойынша

On the subject of theft 26

Мукажанов А. Е., Әбділі А. А., Жұмашев А. А.

Учаскелік полиция инспекторларының қызметін жетілдіру мәселелері және перспективалары

Проблемы и перспективы совершенствования деятельности участковых инспекторов полиции

Problems and prospects for improving the activities of district police inspectors 31

Сулейманова Г. Ж., Калыкбаев Р. А.

Органы внутренних дел как основной исполнитель по обеспечению правопорядка в административно-правовом механизме государства

Ішкі істер органдары мемлекеттің әкімшілік-құқықтық тетігінде құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі негізгі орындаушы ретінде

Internal affairs bodies as the main executor to ensure law and order in the administrative and legal mechanism of the state 37

Телибекова И. М.

Роль обычного права казахов в становлении законодательства Республики Казахстан

Қазақстан Республикасы заңнамасының қалыптасуындағы қазақтардың әдет-ғұрып құқығының рөлі

The role of kazakh customary law in the formation of the legislation of the Republic of Kazakhstan 44

**НАУЧНЫЕ ИЗДАНИЯ
ҒЫЛЫМИ БАСЫЛЫМДАР
SCIENTIFIC PUBLICATIONS**

Максименко Е. И.

Этико-правовые начала налогового администрирования

Салықтық әкімшілендірудің этикалық-құқықтық бастаулары

Ethical and legal principles of tax administration

4. Нравственное содержание налоговых процедур 50

4.1. Понятие налоговых процедур и налоговых производств 50

4.2. Этические начала общерегулятивных процедур 53

4.3. Этические начала охранительных процедур 56

Сулейманова Г. Ж., Маланьина Л. С.

Заңдылықты және құқықтық тәртіпті нығайту жөніндегі практикалық ұсынымдар және ішкі істер органдарының қызметкерлері үшін профилактикалық шаралар кешені

Практические рекомендации по укреплению законности и правопорядка и комплекс профилактических мер для сотрудников органов внутренних дел

Practical recommendations for strengthening the rule of law and order and a set of preventive measures for the officers of the internal affairs bodies 60

1. ҚР ішкі істер органдарының (полиция) қызметкерлеріне арналған практикалық ұсынымдар

1.1. Полиция қызметкерлерінің халықпен жұмыс істеу алгоритмі: 60

1.2. Қылмыс жасады деп күдік келтірілген адамдарды ұстау алгоритмі 63

1.3. Оқиға орнында полиция қызметкерінің әрекет ету алгоритмі 64

1.4. Қоғамға қарсы өмір салтын жүргізетін адамдардың паналайтын жерін тексеру алгоритмі 65

1.5. Учаскелік полиция инспекторының іс-қимыл алгоритмі (УПИ) 66

1.6. Төтенше жағдайлар кезіндегі полиция қызметкерлерінің іс-қимыл алгоритмі 69

1.7. Карантиндік іс-шаралар кезіндегі полиция қызметкерлерінің іс-қимыл алгоритмі 72

2. Құқық бұзушылықтың алдын алу 74

3. Отбасы-тұрмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу және ескерту бойынша полиция қызметкерлерінің іс-әрекеттері және азаматтарға ұсынымдар

3.1. Отбасы-тұрмыстық жанжал туралы өтінішті (хабарламаны) алған кездегі полиция қызметкерінің іс-әрекеті 80

3.2. Отбасындағы психологиялық зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыс істеу бойынша полиция қызметкерлеріне ұсынымдар	80
3.3. Халыққа және зорлық-зомбылыққа ұшыраған азаматтарға арналған ұсынымдар	82
Әйелдің үйдегі зорлық-зомбылық кезіндегі қауіпсіздігі.....	84
Жағдайды өзгерткісі келетіндерге кеңес	85

Требования к материалам:

Текст статьи должен быть набран в редакторе WORD, шрифтом «Times New Roman», размер шрифта – 14, интервал – 1,5. Отступы: верхний, нижний, правый и левый – 20 мм.

Материал размещается в следующем порядке: на первой строке – полная информация об авторах (фамилия, имя, отчество, научная степень, звание, должность, учреждение, город, адрес, телефон, факс, E-mail), через строчку – название статьи (заглавными буквами), на следующей – сам текст. Литература в конце основного текста с отступом в одну строку и оформляется в виде концевых сносок.

Сноски оформляются в соответствии с Межгосударственным стандартом ГОСТ 7.5 -98 и ГОСТ Р ИСО 12615-2013.

Статья, написанная на государственном (казахском), русском, английском или на других языках, должна содержать название, аннотацию, ключевые слова на государственном, русском и английском языках. Для зарубежных авторов название, ключевые слова и аннотация предоставляются на двух языках (русском и английском).

Объем материала не менее 5 страниц и не более 10 страниц (включая рисунки, таблицы, диаграммы и т.д.). Право включения статей в журнал и редактирование редакционная коллегия оставляет за собой. Материалы, оформленные не по требованиям, не публикуются и не возвращаются авторам. За достоверность опубликованных материалов редакция ответственности не несет.

Мақалаға қойылатын талаптар:

Мақала мәтіні WORD редакторында терілуі тиіс, «Times New Roman» қарпінде, өлшемі – 14, жол аралығы – 1,5. Жиік сызықтары жоғарғы, төменгі, оң және сол жақтары – 20 мм.

Материалдар келесі тәртіппен орналастырылады: бірінші жолда — автор туралы толық ақпарат (тегі, аты-жөні, ғылыми дәрежесі, атағы, лауазымы, қай оқу орны, қаласы, мекенжайы, телефон, факс, e-mail), екінші жолдың орта тұсында мақала атауы (бас әріптермен), бір жолдан кейін мәтіннің өзі көрсетіледі. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі негізгі мәтіннің соңында бір жоларалық шегіністен кейін сілтемелермен ресімделеді.

Сілтемелер мемлекетаралық стандартқа сәйкес ГОСТ 7.5 -98 и ГОСТ РБК 12615-2013 ресімделеді.

Мемлекеттік (қазақ), орыс, ағылшын тілдерінде жазылған мақалада мақаланың атауы, түйіні, түйінді сөздері мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде қамтылуы тиіс. Шетел авторлары үшін мақала атауы мен түйінді сөздер екі тілде (орысша және ағылшынша) ұсынылады.

Материалдар (суреттерді, кестелерді, диаграммаларды және т.б алып қосқанда) кем дегенде 5-10 бет көлемінде болуы тиіс. Мақаланы журналға шығару және оны өңдеу құқығы редакциялық алқаға ұсынылады. Ресімделген материалдар талаптарға сәйкес келмеген жағдайда басылымға жіберілмейді және

авторларға қайтарылмайды. Жариялымға шыққан материалдардың фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Requirements for materials:

The text of the article should be typed in the editor WORD, the font “Times New Roman”, the font size – 14, the interval – 1.5. Indents: upper, lower, right and left -20 mm.

The material is placed in the following order: on the first line – full information about the authors (last name, first name, patronymic, scientific degree, rank, post, institution, city, address, telephone, fax, E-mail), through the line – title of the article (In capital letters), on the next – the text itself. The literature at the end of the main text is indented in one line and is formatted as endnotes.

Footnotes are drawn up in accordance with the Interstate Standard GOST 7.5 -98 and GOST R ISO 12615-2013.

An article written in the state (Kazakh), Russian, English or other languages should contain the title, abstract, key words in the state, Russian and English languages. For foreign authors, the title, keywords and annotation are provided in two languages (Russian and English).

The volume of the material is not less than 5 pages and not more than 10 pages (including figures, tables, diagrams, etc.). The editorial board reserves the right to include articles in the journal and edit it. Materials that are not made according to the requirements are not published and returned to the authors. For the reliability of published materials, the editorial team does not bear responsibility.

МИР ЗАКОНА
Юридический научно-практический журнал
№ 9-10 (221-222) 2020

МИР ЗАКОНА
Заңгерлік ғылыми-тәжірибелік журнал
№ 9-10 (221-222) 2020

THE WORLD OF THE LAW
Juridical scientific and practical journal
№ 9-10 (221-222) 2020

Директор и учредитель	А. П. Скворцов
Ответственный секретарь, компьютерный набор и верстка	Г. А. Байкунакова
Корректоры:	А. А. Аманбаева А. Н. Сулейменова

Журнал зарегистрирован
Министерством информации и общественного согласия РК
Регистрационное свидетельство
№ 544ж от 13 января 1999 года.

Ответственность за достоверность фактов и сведений,
содержащихся в публикациях, несут авторы.

Сдано в набор 02.09.2020 г. Подписано в печать 30.11.2020 г.
Формат 60x84 1/8. Объем 12,0 усл. п. л.
Тираж 99 экз.

ТОО «Центр деловой книги «Глобус»
г. Алматы, ул. Нурмакова, 26/195 оф. 56,
г. Актобе, п. Заречный-2, 74 «б»